

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

ŁÓDŹ, 2006 R.

OPRACOWANIE WYKONANO W :
**BIURZE PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO
WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO**

DYREKTOR BIURA : mgr EWA PATURALSKA - NOWAK

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	4
• <i>Położenie geograficzne, regionalizacja województwa, rys historyczny, uwarunkowania administracyjne</i>	
2. WALORY TURYSTYCZNE WYNIKAJĄCE Z UWARUNKOWAŃ ŚRODOWISKA GEOGRAFICZNEGO	8
• <i>Środowisko przyrodnicze</i>	11
• <i>Środowisko kulturowe</i>	38
• <i>Turystyka i rekreacja</i>	62
• <i>Kilometraż rzeki Pilicy</i>	65
3. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z USTALEŃ PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO	71
4. STAN AKTUALNEGO ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO	78
5. WSTĘPNA KONCEPCJA FUNKCJONALNO – PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO RZEKI PILICY	83
6. SZCZEGÓŁOWY ZAPIS PRZEBIEGU SZLAKU WODNEGO DOLINĄ PILICY	88
7. BIBLIOGRAFIA	150

1. WSTĘP

WSTĘP

Położenie geograficzne, regionalizacja województwa, rys historyczny, uwarunkowania administracyjne

Szlak wodny Pilicy biegnie w południowej i wschodniej części województwa łódzkiego. Walory przyrodniczo-krajobrazowe doliny Pilicy sprawiają, że jest to jeden z atrakcyjniejszych rejonów Polski Środkowej. Stwarza zatem możliwości dla rozwoju różnego rodzaju form turystyki, nie tylko wodnej, również kwalifikowanej pieszej i rowerowej. Poza tym nadpiliczańskie lasy są doskonałym miejscem grzybobrania, a przepływająca rzeka i istniejący zbiornik Sulejowski stwarzają również możliwości wędkowania oraz żeglowania.

W opracowanej przez Andrzeja Matczaka (2001) regionalizacji województwa dla potrzeb turystyki obszar opracowania znalazł się w Nadpilicznym rejonie turystycznym i został podzielony na trzy podrejonu:

Górnej Pilicy - obejmujący gm. Żytno, gm. Wielgomłyny, gm. m. Przedbórz, gm. Ręčno, gm. Aleksandrów. Charakteryzujący się urozmaicheniem krajobrazowym, wysokim udziałem lasów, zróżnicowaniem przyrodniczym co znalazło odzwierciedlenie w objęciu tego obszaru ochroną rezerwatową oraz w formie parku krajobrazowego. Warunki bioklimatyczne dla wypoczynku pobytowego są tutaj sprzyjające, a zagospodarowanie turystyczne jest raczej przeciętne.

Zbiornika Sulejowskiego – obejmujący gm. m. Sulejów, gm. Mniszków, gm. Wolbórz, gm. m. Tomaszów Mazowiecki. O krajobrazie podrejonu decyduje zbiornik retencyjny. Występujące nad nim piaszczyste i trawiaste plaże, lasy sosnowe, z których część objęta jest ochroną rezerwatową, jak również park krajobrazowy i zabytki architektury decydują o jego atrakcyjności dla potrzeb turystyki, zwłaszcza że cechuje go dobre zagospodarowanie turystyczne.

Środkowej Pilicy – obejmujący swoim zasięgiem gm. Inowódz, gm. Poświętne, gm. Rzeczyć. Jego krajobraz jest bardzo urozmaicony zwłaszcza, że znajduje się tutaj przełomowy odcinek Pilicy. Korzystny bioklimat wraz z walorami przyrodniczymi (rezerваты, park krajobrazowy, wysoki udział lasów) oraz kulturowymi stwarza dogodne warunki dla rozwoju turystyki, któremu sprzyja również dobre zagospodarowanie turystyczne.

Pod względem dawnego podziału terytorialnego państwa polskiego, omawiany teren leżał w granicach czterech ziem historycznych: sieradzkiej (w części na zachód od Pilicy), sandomierskiej (w części na wschód od Pilicy), łęczyckiej (na północny zachód od Pilicy) i rawskiej (na wschód od Pilicy). W średniowieczu tereny te podlegały znanym ośrodkom administracji państwowej tj. kasztelanom w Rozprzy i Żarnowie oraz fragment obszaru kasztelanii z siedzibami w Wolborzu i Radomsku. W okresie rozbicia dzielnicowego kasztelanii rozpierska weszła w skład księstwa sieradzkiego, a kasztelanii żarnowska należała do księstwa sandomierskiego. W XIV wieku funkcje kasztelanii przejęły powiaty, a księstwa zamieniono na województwa – teren wszedł w skład trzech województw: sieradzkiego, łęczyckiego i sandomierskiego.

W czasie rozbiorów tereny te znów zostały podzielone wzdłuż Pilicy - ziemie na zachód od rzeki weszły w skład zaboru pruskiego, zaś położone na wschód – austriackiego. Granica prusko – austriacka oddzielała m.in. Sulejów od opactwa cysterskiego, co przyczyniło się do regresu miasta.

W XIX stuleciu powiat piotrkowski wszedł w skład departamentu kaliskiego w Księstwie Warszawskim, a powiat opoczyński do departamentu radomskiego. Po kolejnych zmianach administracyjnych, które miały miejsce po utworzeniu Królestwa Kongresowego, tereny te znalazły się w województwach: kaliskim (obwód piotrkowski) i sandomierskim (obwód opoczyński). W XIX wieku województwa przemianowano na gubernie. Tereny na wschód od Pilicy pozostawały w guberni radomskiej, na zachód od rzeki w guberni piotrkowskiej. Po odzyskaniu niepodległości teren opracowania administracyjnie należał do województw: łódzkiego i kieleckiego.

W okresie okupacji hitlerowskiej teren objęty opracowaniem wraz z Piotrkowem Trybunalskim wchodził w skład Generalnej Guberni, dystryktu radomskiego. Tuż po wojnie przywrócono podział z 1939 r. W następnych latach teren wchodził w skład województwa piotrkowskiego, a od 1999 r. ponownie łódzkiego.

Najwcześniejsza organizacja kościelna włączyła teren księstwa sieradzkiego do archidiecezji łęczyckiej, a księstwo sandomierskie do archidiecezji kurzelowskiej. Obecnie obszar ten przynależy do diecezji łódzkiej i radomsko-sandomierskiej.

W XIII w. na omawianym terenie powstała osada targowa w Sulejowie. Sulejów rozwinął się we wczesnym średniowieczu, a jego historia związana jest z klasztorem cystersów ufundowanym u przeprawy przez Pilicę w 1176 roku przez Kazimierza Sprawiedliwego. Po kasacie klasztoru cystersów w 1819 roku miasto stało się własnością rządową, a w 1870 r. utraciło prawa miejskie, które odzyskało dopiero w 1927 r.

Na terenie objętym opracowaniem wykształciło się kilka typów wsi takich jak: wielodrożnice, ulicówki, rzędówki, folwark, przysiółek. W kilkudziesięciu miejscowościach zachował się układ rozplanowania.

W czasach piastowskich na terenie objętym opracowaniem żaden z ośrodków osadniczych nie spełniał roli poważniejszego ośrodka życia kulturalnego. Pewną, stosunkowo jednak niezbyt dużą rolę odgrywali cystersi w Sulejowie.

W dziejach tego terenu znaczną rolę odegrała Pilica. Poza tym, że stanowiła oś historycznej przestrzeni kulturowej, to już od XVI w. rzeka była wykorzystywana do spławów i żeglugi, m.in. spławiano zboże do Gdańska dużymi skutkami, a od XIX w. pływały pasażerskie parostatki.

Przez teren opracowania prowadziły dwa historyczne szlaki kulturowe, które zbiegają się w Sulejowie Podklasztorzu – są to szlak cysterski i piastowska droga romańska. Na obu tych szlakach położony jest zespół pocysterski.

- *Szlak cysterski* - zainicjowany przez Radę Europy a dotyczący „Europejskich Szlaków Kulturowych”, w ramach których wytyczono „Europejski Szlak Cystersów” – jest to droga prowadząca przez całą Europę, na której położone są opactwa cysterskie, od Portugalii, poprzez Hiszpanię, Francję, Niemcy do Europy Wschodniej. W województwie łódzkim fragment szlaku przebiega w jego wschodniej części, łącząc siedziby cystersów, położone w środkowej części Polski: Jędrzejów – Sulejów - Wąchock – Koprzywnica, (tzw. „Pętla kielecka”). Opactwa te stanowiły placówki misyjne dla rozwijania swojej dalszej działalności na terenie sąsiedniej Rusi. Cystersi, od czasu powstania zakonu w XII w. do schyłku średniowiecza wzniesli w Europie kilkaset klasztorów. Swoje opactwa lokalizowali najczęściej oddalone od ludzkich osad, na terenach lesistych i zabagnionych, trudno dostępnych, stanowiących naturalne obwarowania.

- *Piastowska droga romańska* – powstała na wzór drogi romańskiej z niemieckiej Saksonii – Anhalt. W województwie łódzkim szlak prowadzi z Tumu pod Łęczycą w kierunku południowo-wschodnim do Sulejowa, następnie przez Inowłódz, Żarnów, Krzyworzekę do Strońska.

Opactwo w Sulejowie, założone w 1176 r. - jest najcenniejszym i jednym z najstarszych zabytków późnoromańskich i należy do lepiej zachowanych obronnych założeń cysterskich w Europie. Najstarszą budowlą pocysterskiego zespołu jest trójnawowy bazylikowy kościół, który powstał w latach 1176 – 1232. Bazylika ta nosi wezwanie NMP i św. Tomasza Becketa - jest jedynym w Polsce ośrodkiem średniowiecznego kultu tego angielskiego świętego. Zachowany jest też obwód warowny zespołu klasztorowego w kształcie nieregularnego wieloboku, z sześcioma basztami, strzegącymi majątku cystersów, powstał na przełomie XV–XVI w., a przekształcony w końcu XVIII w.

Teren objęty opracowaniem w obecnym podziale administracyjnym położony jest na obszarze powiatów: radomszczańskiego, piotrkowskiego, opoczyńskiego, tomaszowskiego, gmin: Żytno, Wielgomłyny, Przedbórz, Masłowice, Ręczno, Aleksandrów, Sulejów, Mniszków, Wolbórz, m. Tomaszów Maz., gm. Tomaszów Maz., Lubochnia, Inowłódz, Poświętne, Rzeczyca. Analizowany teren opiera się o gminę Koniecpol w woj. Śląskim, gminy Włoszczowa i Kluczewsko w woj. Świętokrzyskim. Szlak Pilicy na północnym – wschodzie dochodzi do gminy Nowe Miasto n. Pilicą.

2. WALORY TURYSTYCZNE WYNIKAJĄCE
Z UWARUNKOWAŃ ŚRODOWISKA GEOGRAFICZNEGO

WALORY TURYSTYCZNE WYNIKAJĄCE Z UWARUNKOWAŃ ŚRODOWISKA GEOGRAFICZNEGO

Dolina Pilicy charakteryzuje się dużą różnorodnością środowiska geograficznego. Posiada krajobraz o wybitnych walorach, przyrodniczych i historycznych. Nad jej brzegami, szczególnie w południowej i środkowej części rozpościerają się wielkoprzestrzenne obszary leśne. Ten leśny krajobraz, z jeszcze zachowanymi niewielkimi fragmentami lasów naturalnych, będących pozostałością m.in. Puszczy Pilickiej, jest pewnym widocznym przestrzennym układem nie tylko o znaczących walorach naturalnych, ale także dużej atrakcyjności wizualnej. Na estetykę przestrzeni leśnej wpływ ma tutaj zwarcie drzewostanu, jego wiek, piętrowość, siedliska i ich kolorystyka, kwiecistość roślinności, pokrój koron drzew wraz ze spontanicznymi jałowczyskami, żarnowczyskami i wrzosowiskami.

Występują tu naturalne stanowiska niektórych gatunków roślin górskich, np. jodły pospolitej i żywca dziewięciolistnego w okolicach Tomaszowa Maz. wyznaczając ich północne granice geograficznego zasięgu. W rejonie „przełomowych” odcinków Pilicy koło Przedborza, Sulejowa i Inowłódza występują oryginalne gatunki roślin kserotermicznych, pochodzących z ostoi stepowych. Generalnie można stwierdzić, że odcinki doliny położone w granicach parków krajobrazowych odznaczają się większą atrakcyjnością walorów krajobrazowych niż część położona poza Parkami. Podkreślają to walory przyrodnicze i kulturowe parków krajobrazowych.

Omawiany szlak cechują wyróżniające się walory przyrodnicze i krajobrazowe. Występuje naturalny krajobraz rzeczny, zwłaszcza środkowego odcinka Pilicy, Czarnej Malenieckiej, ujściowego odcinka Luciąży i śródleśnej Strugi Młynki. W dolinach tych występuje bogata i różnorodna szata roślinna oraz fauna, zwłaszcza awifauna. Na uwagę zasługują kompleksy leśne stanowiące pozostałość nadpilickiej puszczy z fragmentami przyrody naturalnej występującej zwłaszcza w rezerwach, użytkach ekologicznych. Zaznaczyć należy również iż występują tu obiekty przyrody nieożywionej o wybitnych walorach krajobrazowych jak np. Bąkowa Góra, wysokie krawędzie Pilicy, nagórzyckie groty, Niebieskie Źródła. May też na szlaku elementy geologiczne uwidaczniające się w licznych odsłonięciach. Do najcenniejszych miejsc z punktu widzenia geologii czwartorzędu i geomorfologii należy zaliczyć: wąwóz i stromą skarpe z kształtującą się u jej stóp listwą abrazyjną w Borkowicach Mokrych, odsłonięcie na stokach Szarbska, w kamieniołomach w Sulejowie, na Bąkowej Górze.

Pilica płynie naturalnym korytem, meandrując. Wynikiem tego są liczne wysepki, mielizny i starorzecza, które stwarzają bardzo dogodne warunki siedliskowe dla wielu gatunków roślin i zwierząt. Najbardziej malowniczy fragment doliny to przełomowy odcinek rzeki w rejonie Inowłódza. Wspaniałe punkty widokowe znajdują się we wsi Łęgi i w okolicy Grotowic. W rozległej dolinie Pilicy występują mozaikowe łąki, resztki starych drzewostanów, murawy piaskowe, turzycowiska i trzcinowiska.

Walory krajobrazowe doliny podkreślają również punkty i ciągi widokowe, rozległe panoramy i wnętrza krajobrazowe. Zróżnicowane ukształtowanie powierzchni omawianego terenu pozwala wyodrębnić punkty widokowe w miejscowościach: Rudka, Ostrów, Przewóz, Góry Suche, Henryków, Kaleń, Wymysłów, Policzko, Brzostek, Miejskie Pola, Bronisławów, Wolbórz, Barkowice Mokre, Smardzewice, Inowódz, Zakościele, Poświętne, Mysiakowiec, Łęg, Brzeg.

Dużym zainwestowaniem turystycznym na szlaku Pilicy charakteryzuje się teren wokół Zbiornika Sulejowskiego.

Największą bazę noclegową posiadają: Sulejów, Tomaszów, Inowłódz.

Ośrodkiem ruchu turystycznego posiadającym krajową rangę może poszczycić się Spała.

Teren delimitacji posiada wysokie walory przyrodnicze i kulturowe. Jest to obszar występowania 3 spośród 7 parków województwa. Omawiany teren posiada również 3 z 7 występujących w łódzkim zabytków sztuki romańskiej a Podklasztorze i Inowłódz z pewnością przedstawiają rangę krajową.

Ze względu na duże wartości środowiska geograficznego i przyrodniczego dolina została objęta różnymi formami ochrony. Występują tu wszystkie formy ochrony przyrody: park narodowy (Kampinowski Park Narodowy) *w odległości 3 km od granicy opracowania*, rezerваты („Jaksonek”, „Niebieskie Źródła”, „Spała”, „Żądłowice”), parki krajobrazowe (Przedborski Park Krajobrazowy, Sulejowski Park Krajobrazowy, Spalski Park Krajobrazowy – tworzą one Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych), obszary chronionego krajobrazu, obszar specjalnej ochrony ptaków „Natura 2000”, pomniki przyrody (aleje, najstarsze drzewa, grupy drzew itp.), użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo – krajobrazowe

Walory kulturowe terenu opracowania podnoszą ślady osadnictwa pradziejowego, cenne obiekty zabytkowe rangi ponadlokalnej, znaczny udział zabudowy drewnianej o cechach regionalnych, drewniane młyny wodne czy świadectwa dawnych zajęć ludności w postaci pieców do wypalania wapna i młyny.

Reasumując - ogromne przestrzenie leśne, urozmaicony krajobraz co razem daje znaczące wartości estetyczne oraz spokój i ustronność to najistotniejsze walory krajobrazowe. Podbudowane walorami kulturowymi stwarzają podstawy do rozwoju turystyki i rekreacji w tym rejonie.

Z uwagi na fakt, iż niezaprzeczalnym walorem turystycznym omawianego terenu jest rzeka, dlatego bardzo istotnym dla jej atrakcyjności, jest przydatność rzek i Zbiornika Sulejowskiego do kąpieli. Jednak ze względu na stopień zanieczyszczenia wód, jakie prowadzą na swej długości, ta przydatność jest ograniczona. W rzeczywistości wody Pilicy, na całym odcinku płynącym przez województwo łódzkie, według oceny ogólnej, były znacznie zanieczyszczone.

Z uwagi na zanieczyszczenia fizyczno – chemiczne stwierdzono III klasę czystości Pilicy na całym analizowanym odcinku.

(Dane na podstawie: *Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2004 roku*, Łódź, 2005)

Środowisko przyrodnicze

Formy ochrony przyrody

Ważnym elementem doliny Pilicy są obszary podlegające ochronie prawnej, które ze względu na swoje wartości przyrodnicze i walory krajobrazowe stanowią o atrakcyjności terenu.

Park Narodowy

Ośrodek Hodowli Żubrów w Smardzewicach zajmuje pow. 72,4 ha. Leży w otulinie Spalskiego Parku Krajobrazowego. Liczebność stada hodowlanego utrzymywana jest na poziomie 20 sztuk.

Nazwa parku	Położenie	Gmina	Powiat	Podstawa prawna	Odległość w km od rzeki i granic opracowania
Kampinowski Park Narodowy Ośrodek Hodowli Żubrów	oddz. nr 162o,p; 172o,p; 173 (wg mapy Nadleśnictwo Smardzewice 1972)	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 września 1997 r. w sprawie Kampinowskiego Parku Narodowego (Dz. U. Nr 132 poz.876 z dnia 28 października 1997r.)	5,16 od rzeki, 2,80 od granicy opracowania

Rezerwaty

Obszary o najwyższych wartościach przyrodniczych zostały objęte ochroną rezerwatową. W granicach opracowania występuje 7 rezerwatów przyrody, przy czym obszary 3 z nich wykraczają powierzchnią poza obszar delimitacji. 16 innych rezerwatów leży w gminach, które analizowaliśmy w opracowaniu.

Na omawianym terenie występują następujące rezerwaty przyrody:

Nazwa rezerwatu	Typ	Gmina	Powiat	Podstawa prawna	Przedmiot ochrony	Zakres	Powierzchnia
LUBIASZÓW	LEŚNY	SULEJÓW, WOLBÓRZ	PIOTRKOWSKI	Zarządzenie ML z dnia 30 października 1958r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 95 POZ. 520 Z 1958r/, zmiany - zarządzenie ML z dnia 7 maja 1984r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 15 POZ. 107 z 1984r/	Zachowanie naturalnych zbiorowisk leśnych z dużym udziałem jodły występującej przy północnej granicy jej zasięgu oraz stanowisk gatunków roślin rzadkich i chronionych, jak też licznych pomnikowych dębów	częściowy	202.40

CZARNY ŁUG	TORFOWISKO WY	WOLBÓRZ	PIOTRKOWSKI	Zarządzenie MOŚZNIL z dnia 14 czerwca 1996r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 40 POZ 394 z 1996r/	Zachowanie torfowiska wysokiego typu atlantyckiego ze stanowiskiem bagnicy torfowej	częściowy	2.46
JAKSONEK	FLORYSTYCZ NY	ALEKSANDR ÓW	PIOTRKOWSKI	Zarządzenie MLiPD z dnia 18 maja 1984r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 15 POZ 108 z 1984r/	Zachowanie stanowiska zimoziółu północnego oraz kilku zbiorowisk leśnych o charakterze naturalnym	częściowy	26.90
TWARDA	LEŚNY	TOMASZÓW MAZOWIECK I	TOMASZOWS KI	Zarządzenie MLiPD z dnia 24 maja 1976r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 24 POZ. 108 z 1976r/	Zachowanie fragmentu wielogatunkowych drzewostanów ze znacznym udziałem jodły na północnej granicy zasięgu jodły w Puszczy Pilickiej	częściowy	23.48
NIEBIESKIE ŹRÓDŁA	KRAJOBRAZO WY	M. TOMASZÓW MAZOWIECK I	TOMASZOWS KI	Zarządzenie MLiPD z dnia 27 lipca 1961r /MP NR 72 POZ. 306 z 1961r/	Zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych malowniczych pod względem krajobrazowym źródeł o błękitnym zabarwieniu wody	częściowy	28.77
ŻĄDŁOWICE	LEŚNY	INOWŁÓDZ	TOMASZOWS KI	Rozp. Woj. Łódzkiego z dnia 28.12.2001r/Dz.U .W.Ł. nr 3 poz.61 z 2002r/ oraz pkt.1 zarz. nr 159 M	Zachowanie nie spotykanego w lasach polskich układu siedlisk, zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych mozaiki olsów i borów sosnowych występujących w związku z zaistniałym układem warunków hydrologicznych oraz związanych z nimi typów lasu	częściowy	241.05
SPAŁA	LEŚNY	INOWŁÓDZ	TOMASZOWS KI	Rozp. Woj. Łódzkiego z dnia 28.12.2001r/Dz.U .W.Ł. nr 3 poz.62 z 2002r/ oraz pkt.1 zarz. nr 321M	Zachowanie położonego nad Pilicą fragmentu lasu mieszanego o charakterze naturalnym z udziałem jodły występującej w pobliżu granicy zasięgu	częściowy	102.70
Pozostałe rezerваты przyrody występujące w analizowanych gminach							
WIELKOPOLE	LEŚNY	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI	Zarządzenie MLiPD z dnia 18 maja 1984r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 15 POZ 108 z 1984r/	Zachowanie naturalnego drzewostanu jodłowego z rzadkimi gatunkami roślin w runie, występującego w sąsiedztwie północnej granicy zasięgu jodły	częściowy	42.08

MESZCZE	LEŚNY	M. PIOTRKÓW TRYBUNALSKI	PIOTRKOWSKI	Zarządzenie MLiPD z dnia 25 listopada 1959r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 15 POZ. 72 z 1959r/	Zachowanie fragmentu lasu mieszanego z udziałem lipy drobnolistnej	częściowy	36.46
LAS JABŁONIOWY	FLORYSTYCZNY	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI	Zarządzenie MOŚNiL z dnia 12 listopada 1996r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 75 POZ 682 z 1996r/	Zachowanie ciągłości istnienia populacji dzikich gatunków drzew i krzewów owocowych, a w szczególności jabłoni leśnej i gruszy pospolitej	częściowy	19.04
DIABLA GÓRA	KRAJOBRAZOWY	ALEKSANDR ÓW, ŻARNÓW	PIOTRKOWSKI , OPOCZYŃSKI	Zarządzenie MOŚNiL z dnia 29.12.1987r-/MP NR 5 POZ. 47 z 1988r/	Zachowanie wychodni skał piaskowych - miejsce bitew partyzanckich z okresu II wojny światowej	częściowy	159.00
CZARNA RÓZGA	LEŚNY	PRZEDBÓRZ	RADOMSZCZA ŃSKI	Zarządzenie MOŚNiL z dnia 12. 12. 1996r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 75 POZ 677 z 1996r/	Zachowanie naturalnych ekosystemów wilgotnych lasów liściastych z licznymi drzewami pomnikowymi oraz gatunkami rzadkich i chronionych roślin zielnych	częściowy	185.60
PISKORZENIEC	TORFOWISKO WY	PRZEDBÓRZ	RADOMSKI	Zarządzenie MOŚNiL z dnia 26 listopada 1990r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /M.P. Nr 48 POZ. 442 z 1990r/	Zachowanie naturalnych biocenoz torfowiskowych i leśnych z licznymi gatunkami chronionymi oraz rzadkimi gatunkami roślin i zwierząt, jak też swoistych cech krajobrazu Wyżyny Przedborskiej	częściowy	409.19
GÓRA CHEŁMO	LEŚNY	MASŁOWICE	RADOMSZCZA ŃSKI	Zarządzenie MLiPD z dnia 23 listopada 1967r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 67 POZ. 330 z 1967r/	Zachowanie wzgórza porośniętego lasem mieszanym, zbudowanego z piaskowców dolnokredowych, będącego ostańcem oraz leżącego tam grodziska	częściowy	41.31
JAWORA	FLORYSTYCZNY	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI	Zarządzenie MOŚNiL z dnia 12 sierpnia 1987r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 28 POZ 222 z 1987r/	Zachowanie stanowisk rzadkich na niżu gatunków roślin leśnych oraz ginących zbiorowisk łęgu podgórskiego i małki niskoturzykowej	częściowy	87.99
BŁOGIE	LEŚNY	MNISZKÓW	OPOCZYŃSKI	Zarządzenie MLiPD z dnia 24 maja 1976r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 24 POZ. 108 z 1976r/	Zachowanie fragmentu naturalnych drzewostanów jodłowych oraz drzewostanów mieszanych z udziałem jodły, na granicy zasięgu	częściowy	69.48
GAIK	LEŚNY	MNISZKÓW	OPOCZYŃSKI	Zarządzenie MLiPD z dnia 24 maja 1976r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR	Zachowanie fragmentu naturalnych, wielogatunkowych lasów grądowych	częściowy	32.86

				24 POZ. 108 z 1976r/			
SŁUGOCICE	FLORYSTYCZNY	TOMASZÓW MAZOWIECKI	TOMASZOWSKI	Zarządzenie MLIPI z dnia 18 maja 1984r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 15 POZ 108 z 1984r/	Zachowanie stanowisk żywca dziewięciolistnego - rośliny górskiej, bardzo rzadko występującej na niżu	częściowy	8.57
JELEŃ	LEŚNY	TOMASZÓW MAZOWIECKI	TOMASZOWSKI	Zarządzenie MLIPI z dnia 24 maja 1976r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 24 POZ. 108 z 1976r/	Zachowanie fragmentu naturalnych, wielogatunkowych drzewostanów z udziałem jodły na jej północnej granicy zasięgu	częściowy	47.19
KONEWKA	LEŚNY	INOWŁÓDZ	TOMASZOWSKI	Zarządzenie MLIPI z dnia 11 października 1978 r /MP NR 33 POZ. 126 z 1978r/	Zachowanie fragmentu lasu o charakterze naturalnym, należącego do zespołu świetlistej dąbrowy	częściowy	99.91
KRUSZEWIEC	LEŚNY	LUBOCHNIA	TOMASZOWSKI	Zarządzenie MLIPI z dnia 19 kwietnia 1979r /MP NR 13 POZ. 77 z 1979r/	Zachowanie fragmentu wielogatunkowego lasu liściastego z udziałem jodły na granicy jej zasięgu	częściowy	81.54
STARODRZEW LUBOCHNIAŃSKI	LEŚNY	LUBOCHNIA	TOMASZOWSKI	Zarządzenie MOŚNiL z dnia 25 czerwca 1990r w sprawie uznania za rezerwat przyrody /MP NR 31 POZ 222 z 1990r/	Zachowanie starodrzewu sosnowo-dębowego naturalnego pochodzenia mającego duże wartości krajobrazowe, będące historycznym świadectwem dawnej gospodarki leśnej	częściowy	22.38
DĘBOWIEC	LEŚNY	ŻYTNO	RADOMSZCZAŃSKI	Zarządzenie Nr 165 MLIPI z dnia 10 października 1965r	Zachowanie grądu z lipą szerokolistną na granicy zasięgu i łęgu wiązowo-jesionowego z rzadkimi roślinami zielnymi	częściowy	47.00

Podstawą prawną dla wszystkich wymienionych rezerwatów jest również Obwieszczenie Nr 2/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 2 października 2001 r. w sprawie ogłoszenia wykazu rezerwatów przyrody na terenie woj. łódzkiego utworzonych do dnia 31 grudnia 1998 r. (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 206 poz. 2976 z 2001 r.)

W obrębie analizowanego terenu występują jeszcze inne formy ochrony przyrody. Jednak ze względu na szczególną ochronę, obszarów tych nie wskazano w opracowaniu. Miejsca te są chronione przed turystami, nie kieruje się w ich stronę żadnych szlaków turystycznych ani ścieżek przyrodniczych. Leżą one w ustronnych miejscach i tak powinno pozostać.

Do najciekawszych rezerwatów na omawianym terenie należą:

"Niebieskie Źródła"

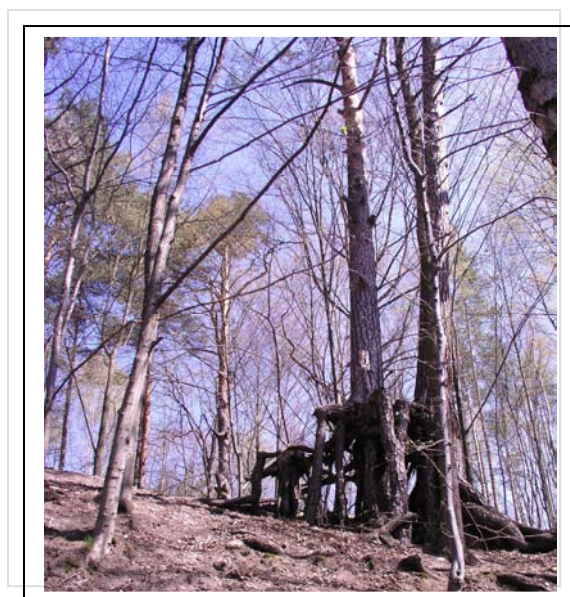
Rezerwat chroni naturalne wywierzska krasowe - wypływy wód ze szczelin krasowych w wapieniach jurajskich w postaci obfitych źródeł o charakterze wywierzysk, silnie pulsujących na dnie 2-ch basenów źródłowych o głębokości do 4,5 m. W granicach rezerwatu znajdują się rozlewiska i liczne wysepki.

Teren rezerwatu „Niebieskie Źródła”

„Spała”

Przedmiotem ochrony na terenie rezerwatu są prastare dęby i graby, 200- letnie sosny i wiele innych gatunków drzew, tworzących razem rzadki już obraz lasów Puszczy Pilickiej. W rezerwacie występują nadrzeczne zarośla i lasy łęgowe, a na terasie nadzalewowej zespół grądu.

Rezerwat „Spała”

„Żądłowice”

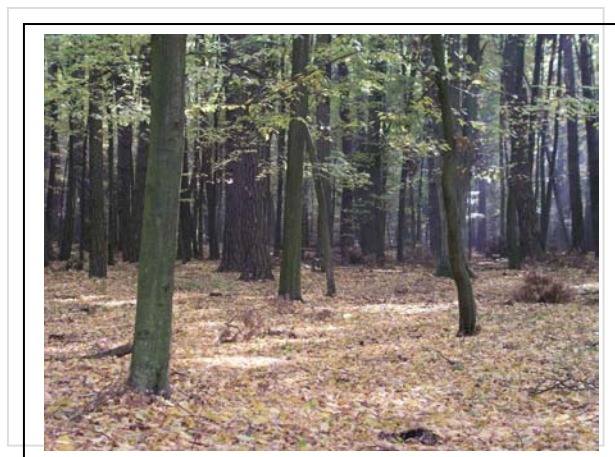
Mikrorzeźba terenu oraz wycieki wód spod stoku doliny, źródła i torfowiska, spowodowały powstanie tu pasowego układu zbiorowisk roślinnych.

Teren rezerwatu „Żądłowice”

„Lubiaszów”

Rezerwat utworzono dla ochrony lasu grądowego z licznym udziałem jodły pospolitej. Należy on do najważniejszych i największych obiektów chronionych w Puszczy Pilickiej. Zachowały się tu wielogatunkowe, stare drzewostany, w tym - najcenniejsze w całej Polsce Środkowej - naturalne stanowiska jodły, kolekcja dwustuletnich dębów szypułkowych oraz grupa 140 - letnich modrzewi polskich.

Teren rezerwatu „Lubiaszów”

Projektowane rezerваты przyrody

Utworzone dotychczas rezerваты nie zapewniają jeszcze w pełni ochrony najcenniejszych walorów środowiska. W związku z powyższym zostało zaproponowane utworzenie nowych rezerwatów przyrody. Na analizowanym terenie są to:

Lp	Nazwa	Gmina	Położenie	Powierzchnia w ha	Uwagi
1	Bory nad Pilicą	Ręczno	w granicach opracowania	25,21	Sulejowski Park Krajobrazowy
2	Dolina Ceteńki	Poświętne	analizowany teren - 6 km pas przylegający do granic opracowania	58.01	Sulejowski Park Krajobrazowy
3	Dolina Młynów (Studzianki)	Poświętne	część terenu rezerwatu leży w granicach opracowania	106.20	Sulejowski Park Krajobrazowy
4	Dolina rzeki Gaci	Inowódz	analizowany teren - 6 km pas przylegający do granic opracowania	276.80	Sulejowski Park Krajobrazowy
5	Grądy Góry Kozłowej	Przedbórz	analizowany teren - 6 km pas przylegający do granic opracowania	150.00	Przedborski Park Krajobrazowy
6	Kaleń	Sulejów	analizowany teren - 6 km pas przylegający do granic opracowania	17,09	otulina Sulejowskiego Parku Krajobrazowego
7	Konewka - powiększenie	Inowódz	analizowany teren - 6 km pas przylegający do granic opracowania	108.90	Sulejowski Park Krajobrazowy
8	Młyńska Struga	Przedbórz, Kluczewsko	część terenu rezerwatu leży w granicach opracowania	26.30	Przedborski Park Krajobrazowy
9	Prucheńsko	Mniszków	w granicach opracowania	26,58	Sulejowski Park Krajobrazowy
10	Struga Młynki	Ręczno	analizowany teren - 6 km pas przylegający do granic opracowania	81,36	otulina Sulejowskiego Parku Krajobrazowego
11	Źródła Ceteńki	Poświętne	część terenu rezerwatu leży w granicach opracowania	163.60	Sulejowski Park Krajobrazowy
12	Łęgi nad Pilicą	Ręczno	w granicach opracowania	36,37	otulina Sulejowskiego Parku Krajobrazowego

Parki Krajobrazowe

Park krajobrazowy jest obszarem chronionym ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, a celem jego utworzenia jest zachowanie, popularyzacja i upowszechnienie tych wartości w warunkach racjonalnego gospodarowania (Dz. U. nr 114 z dnia 12 grudnia 1991 r.). Ochrona krajobrazu polega na ochronie przyrody wielkich obszarów zamieszkałych lub niezamieszkałych przez ludzi, rozległej przestrzeni wypełnionej twórami przyrody i wytworami ludzkiej kultury. W ochronie krajobrazu powinny być uwzględnione: zachowanie jego bioróżnorodności, utrzymanie i pomnażanie piękna, usprawnienie funkcjonowania (Z. Wnuk, R. Olaczek).

Na terenie opracowania występują:

Nazwa parku	Położenie	Powierzchnia całkowita w ha	Powierzchnia w woj. w ha	Data utworzenia	Otulina	Plan ochrony	Obowiązująca podstawa prawna
Spalski Park Krajobrazowy	Inowódz, Poświętne, Rzęczyca, Tomaszów Maz., Lubochnia.	12 875	12 875	1995	park posiada otulinę o pow. 23 192,5 ha		Rozporządzenie Wojewody Piotrkowskiego Nr 4/95 z dnia 5 października 1995 r. w sprawie utworzenia S.P.K. (Dz.U.W.P. Nr 15 poz. 113 z 13 października 1995 r.)
Sulejowski Park Krajobrazowy	Tomaszów Maz. Sulejów, Ręczno, Wolbórz, Aleksandrów, Mniszków, m. Piotrków Tryb.	16 707	16 707	1994	park posiada otulinę o pow. 39 569 ha	Zatwierdzony, Rozporz. Woj. Piotrkowskiego Nr 8 98 z dnia 9 grudnia 1998r.(Dz.U.W.P. Nr 22 poz.356 z dnia 16 grudnia 1998 r.)	Rozporządzenie Wojewody Piotrkowskiego Nr 3/94 z dnia 21 lipca 1994 r. w sprawie utworzenia S.P.K. (Dz.U.W.P. Nr 22 poz. 136 z dnia 5 sierpnia 1994 r.)
Przedborski Park Krajobrazowy	Przedbórz, KLUCZEWSKO, KRASOCIN, SŁUPIA, ŁOPUSZNA (otulina Wielgomłyny , FAŁKÓW)	16 640	7 683	1988 .05.27	park nie posiada otuliny, została ona przekształcona w Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu		Rozporządzenie Nr 4/98 Wojewody Piotrkowskiego z dnia 30 czerwca 1998 r. w sprawie utworzenia P.P..K. (Dz.U.W.P. Nr 11 poz.128 z dnia 14 lipca 1998 r.)

Przedborski Park Krajobrazowy

Przedborski Park Krajobrazowy został utworzony w 1988 roku uchwałami Wojewódzkich Rad Narodowych w Piotrkowie Trybunalskim 27 maja 1988 roku i w Kielcach 10 czerwca 1988 roku. Administracyjnie Park leży na terenie gmin: Przedbórz, Kluczewsko, Słupia Konecka, Krasocin i Łopuszno. W otulinę wchodzi dodatkowo niewielkie powierzchnie gmin Wielgomłyny i Fałków. Z wymienionych gmin tylko Przedbórz i Wielgomłyny znajdują się na terenie województwa łódzkiego. Celem utworzenia Przedborskiego Parku Krajobrazowego jest ochrona wszystkich składników środowiska abiotycznego, biotycznego i kulturowego. Przedborski Park Krajobrazowy jest jednym z najcenniejszych parków krajobrazowych w środkowej Polsce, a niektóre fragmenty, jak np. rezerваты, należą do unikalnych w skali Polski. Bardzo ważnym elementem jest ochrona walorów przyrodniczo – krajobrazowych, głównie najbardziej naturalnych terenów w dolinie Pilicy, która jest osią Parku, i jej dopływów, rozległych kompleksów leśnych i borowych stanowiących pozostałości Puszczy Pilickiej oraz malowniczych wypiętrzeń jurajskich i kredowych z punktami widokowymi. Park chroni najcenniejsze obiekty przyrodnicze, naturalne krajobrazy oraz zabytki kultury materialnej w dorzeczu środkowego odcinka rzeki Pilicy.

W 2002 roku został opracowany plan ochrony Parku. W ramach opracowania niewielkiej weryfikacji uległa granica otuliny na terenie województwa łódzkiego. Plan ochrony został ustanowiony Rozporządzeniem Nr 9/2002 Wojewody Łódzkiego z dnia 9 lipca 2002 roku, którym to Rozporządzeniem wyznaczony został również Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu.

Sulejowski Park Krajobrazowy

Sulejowski Park Krajobrazowy został utworzony Rozporządzeniem Nr 3/94 Wojewody Piotrkowskiego z dnia 21 lipca 1994 roku. Administracyjnie Sulejowski Park Krajobrazowy wraz z otuliną znajduje się na terenie następujących gmin: Sulejów (miasto i gmina), Ręczno, Aleksandrów, Mniszków, Wolbórz, Tomaszów Mazowiecki (miasto i gmina), Rozprza, Piotrków Trybunalski (miasto), Łęki Szlacheckie, Przedbórz (miasto i gmina) i Sławno.

Park posiada wyróżniające się walory przyrodnicze i krajobrazowe:

- naturalny krajobraz rzeczny, zwłaszcza środkowego odcinka Pilicy, Czarnej Malenieckiej, ujściowego odcinka Luciąży i śródleśnej Strugi Młynki. W dolinach tych występuje bogata i różnorodna szata roślinna oraz fauna, zwłaszcza awifauna
- kompleksy leśne stanowiące pozostałość nadpilickiej puszczy z fragmentami przyrody naturalnej występującej zwłaszcza w rezerwatach, użytkach ekologicznych
- obiekty przyrody nieożywionej o wybitnych walorach krajobrazowych jak np. Bąkowa Góra, wysokie krawędzie Pilicy, nagórzyckie groty, Niebieskie Źródła
- elementy geologiczne uwidaczniające się w licznych odsłonięciach. Do najcenniejszych miejsc z punktu widzenia geologii czwartorzędu i geomorfologii należy zaliczyć: wąwóz i stromą skarpe z kształtującą się u jej stóp listwą abrazyjną w Borkowicach Mokrych, odsłonięcie na stokach Szarbska, w kamieniołomach w Sulejowie, na Bąkowej Górze, w Brzustówce, w Wąwale, gdzie jest jedyne odsłonięcie neokomu w Polsce poza Karpatami, w wyrobiskach Białej Góry, w rejonie grot nagórzyckich i w kamieniołomie w Czartorii.

Park posiada plan ochrony zatwierdzony Rozporządzeniem Nr 8/98 Wojewody Piotrkowskiego z dnia 9 grudnia 1998 roku, którego ustalenia są wiążące dla gospodarki przestrzennej gmin wchodzących w jego obszar. Obecnie plan ochrony jest w trakcie aktualizacji.

Spalski Park Krajobrazowy

Spalski Park Krajobrazowy został utworzony wraz z otuliną w październiku 1995 roku rozporządzeniem Wojewody Piotrkowskiego.

Park stanowi obszar o dobrze zachowanych cechach krajobrazu naturalnego z bogatym i różnorodnym światem roślinnym i zwierzęcym. Obejmuje on dolinę rzeki Pilicy wraz z najbardziej cennymi przyrodniczo terenami przyległymi.

Ponad połowę Parku stanowią tereny leśne (57,4%); 7,0% przypada na tereny zainwestowane i wody; a ok. 35,6% zajmują użytki rolne.

Lasy te nazywane są Puszczą Pilicką, choć w rzeczywistości nie posiadają charakteru puszczy. Składają się one z kilku kompleksów położonych po obu stronach rzeki Pilicy. Dominują lasy sosnowe w różnym wieku. Występują również lasy mieszane, olsy, łęgi olszowo-jesionowe, grądy i świetliste dąbrowy. Najciekawsze pod względem przyrodniczym lasy ze starym drzewostanem występują w okolicach Spały, Konewki, Żądłowic i Smardzewic. Dolina rzeki Pilicy wyróżnia się malowniczością i różnorodnością krajobrazu. Pilica płynie naturalnym korytem, meandrując. Wynikiem

tego są liczne wysepki, mielizny i starorzecza, które stwarzają bardzo dogodne warunki siedliskowe dla wielu gatunków roślin i zwierząt. Najbardziej malowniczy fragment doliny to przełomowy odcinek rzeki w rejonie Inowłódza. Wspaniałe punkty widokowe znajdują się we wsi Łęgi i w okolicy Grotowic. W rozległej dolinie Pilicy występują mozaikowe łąki, resztki starych drzewostanów, murawy piaskowe, turzycowiska i trzcinowiska.

Duże zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Parku umożliwia występowanie różnorodnej i bogatej w gatunki flory. Licznie występujące tu gatunki flory można oszacować na ponad 800, w tym 19 gatunków roślin jest objętych całkowitą ochroną, 11 objętych ochroną częściową, zaś 42 gatunki należą do rzadko występujących w środkowej Polsce lub w obrębie Parku. Ostoją dla najciekawszych gatunków są przede wszystkim kompleksy leśne, piaszczyste skarpy wysoczyzny, podmokłe tereny doliny Pilicy i bagna.

Obszarem o szczególnej wartości przyrodniczej jest dolina rzeki Gaci i tereny do niej przyległe. Występuje tu największe skupisko wawrzynka wilczełyko. Teren ten, na którym dominuje ols, posiada liczne zakola, wysepki, oczka, a także bujne runo. Dlatego też stanowi ostoję zwierzyny.

Teren Parku stanowi dogodne warunki dla bytowania licznych gatunków zwierząt. Występuje tu wiele rzadkich gatunków owadów. W Pilicy i jej starorzeczach występuje 28 gatunków ryb, 9 gatunków płazów (w tym 8 chronionych) oraz 5 gatunków gadów – wszystkie chronione, 205 gatunków ptaków, w tym 140 uznanych za lęgowe. Wiele z nich jest chronionych, a część to rzadkości ornitologiczne. Ze ssaków występuje przede wszystkim zwierzyna płowa.

Najciekawsze przyrodniczo tereny są objęte ochroną rezerwatową. Na terenie Parku i otuliny znajduje się 5 rezerwatów: Konewka, Spała, Żądłowice, Jeleń i Sługocice.

Poza rezerwatami znajduje się ok. 220 pomników przyrody – są to pojedyncze drzewa, 2 aleje, 7 użytków ekologicznych i 3 parki, w tym 2 podworskie.

Na terenie Parku występuje również wiele obiektów zabytkowych. Na szczególną uwagę zasługują: kościół św. Idziego w Inowłodzu, klasztor Filipinów w Poświętnym oraz drewniany kościół w Spale. Jest też dużo miejsc pamięci narodowej, w tym związane z mjr Hubalem – Dobrzańskim. Zachował się również folklor rejonu rawskiego i opoczyńskiego.

Jedną z osobliwości Parku jest Ośrodek Hodowli Żubrów w Książu im. Ignacego Mościckiego (Nadleśnictwo Smardzewice). Jest to jedna z najstarszych placówek tego typu w Polsce. Zaczątkiem był zwierzyniec utworzony w 1934 roku z inicjatywy Prezydenta RP Ignacego Mościckiego, któremu Polonia Kanadyjska podarowała 4 bizony. Oprócz bizonów znalazły się i żubry. Ośrodek wznowił działalność w 1949 roku, od 1976r. znajduje się pod zarządem Kampinowskiego Parku Narodowego. Powierzchnia ośrodka wynosi 56 ha, przebywa w nim ok. 20 żubrów z linii białowieskiej.

Obszary chronionego krajobrazu

Status prawny obszarów chronionego krajobrazu na omawianym terenie wynikał z planów miejscowych gmin.

W myśl ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (Dz.U. Nr 80 poz. 717 z 2003 r.). z dniem 1 stycznia 2004 r. plany zagospodarowania przestrzennego uchwalone przed 1 stycznia 1995 r. utraciły moc prawną, w związku z powyższym OCHK straciły status prawny.

W celu utworzenia właściwego systemu obszarów chronionych, zapewniającego powiązania terenów poddanych ochronie utworzono system ekologiczny dla obszaru województwa (projekt – Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi – będący na etapie uzgodnień).

Docelowe obszary chronionego krajobrazu

Na terenie opracowania występują następujące docelowe obszary chronionego krajobrazu:

- „PILICZAŃSKI” OBSZAR CHRONIONEGO KRAJOBRAZU
- „PRZEDBORSKI” OBSZAR CHRONIONEGO KRAJOBRAZU
- „SPALSKO – SULEJOWSKI” OBSZAR CHRONIONEGO KRAJOBRAZU
- OBSZAR CHRONIONEGO KRAJOBRAZU „DOLINY WOLBÓRKI”
- KOLUSZKOWSKO – LUBOCHNIAŃSKI OBSZAR CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

Obszary Natura 2000

Na omawianym terenie występuje obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 wyznaczony Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. DZ.U.NR 229 POZ. 2313 z 2004 r.

- **Dolina Pilicy** - kod obszaru PLB140003.

Kod obszaru	Rodzaj obszaru	Powierzchnia całkowita w ha	Powierzchnia w woj. łódzkim	Powierzchnia w ha w granicach opracowania	Powierzchnia w ha poza granicami opracowania
PLB140003	obszar specjalnej ochrony ptaków OSO	5 269,00	3 748,00	3 669,00	1 600,00

Projektowane Obszary Natura 2000

Na omawianym terenie występują projektowane obszary specjalnej ochrony siedlisk Natura 2000

Nazwa obszaru	Kod obszaru	Rodzaj obszaru	Powierzchnia całkowita w ha	Powierzchnia w woj. łódzkim	Powierzchnia w ha w granicach opracowania	Powierzchnia w ha poza granicami opracowania	Odległość w km od rzeki i granic opracowania
LASY SPALSKIE	PLH100003	SPECJALNE OBSZARY OCHRONY SIEDLISK SOO LASY SPALSKIE	1 942,00	1 942,00	1 086,00	856	
ŁĄKA W BĘCZKOWICACH	PLH100004	SPECJALNE OBSZARY OCHRONY SIEDLISK SOO ŁĄKA W BĘCZKOWICACH	24.6	24.6	0	0	14,70 od rzeki Pilicy, 12 od granicy opracowania
OSTOJA PRZEDBORSKA	PLH260004	SPECJALNE OBSZARY OCHRONY SIEDLISK SOO OSTOJA PRZEDBORSKA	11568.8	3660.0	0	11568.8	
NIEBIESKIE ŹRÓDŁA	PLH100005	SPECJALNE OBSZARY OCHRONY SIEDLISK SOO NIEBIESKIE ŹRÓDŁA	28.8	28.8	28.8	0	

Pomniki przyrody

Na terenie opracowania występują następujące pomniki przyrody:

Lp	Przedmiot ochrony	Miejsowość	Gmina	Powiat	Podstawa prawna	Właściciel	Opis pomnika przyrody	Typ obiektu
1	świerk pospolity	Ceteń	Poświętne	opoczyński	Rozporządzenie Nr 5/98 Wojewody Piotrkowskiego z dnia 3 lipca 1998 r.	Skarb Państwa	obwód pnia - 2,80 m; wiek - 220 lat; liczba egzemplarzy - 1; wysokość 30 m.	drzewo
2	świerk pospolity	Ceteń	Poświętne	opoczyński	Rozporządzenie Nr 5/98 Wojewody Piotrkowskiego z dnia 3 lipca 1998 r.	Skarb Państwa	obwód pnia - 2,80 m; wiek - 220 lat; liczba egzemplarzy - 1; wysokość 30 m.	drzewo
3	robinia akacjowa, klon jawor, lipa drobnolistna, klon zwyczajny, klon jesionolistny	Grotowice	Rzeczyca	tomaszowski	Rozporządzenie Nr 4/96 Wojewody Piotrkowskiego z dnia 4 listopada 1996r.	Gmina Rzeczyca	klon jawor - 5 szt., lipa drobnolistna - 24 szt., klon zwyczajny - 2 szt., robinia akacjowa - 2 szt., klon jesionolistny - 2 szt.	aleja

4	klon jawor, lipa drobnolistna, klon zwyczajny, robinia akacjowa	Grotowice	Rzeczyca	tomaszowski	Rozporządzenie Nr 4/96 Wojewody Piotrkowskiego z dnia 4 listopada 1996r.	Gmina Rzeczyca	klon jawor - 7 szt., lipa drobnolistna - 21 szt., klon zwyczajny - 2 szt., robinia akacjowa - 1 szt.	aleja
5	głaz narzutowy	300 m od d. gajówki	Aleksandrów	piotrkowski				głaz
6	3 dęby szypułkowe	Ciemieniki	Kluczewsko	włoszczowski	Rozporządzenie Nr 4/96 Wojewody Piotrkowskiego z dn. 4.11.1996 r., w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. Urz.Woj. Piotrk. nr 21 poz. 75 z 1996)			grupa drzew
7	4 lipy drobnolistne, klon jawor, dąb szypułkowy	Rączki	Kluczewsko	włoszczowski	Rozporządzenie Nr 4/96 Wojewody Piotrkowskiego z dn. 4.11.1996 r., w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. Urz.Woj. Piotrk. nr 21 poz. 75 z 1996)			grupa drzew
8	4 dęby szypułkowe		Kluczewsko	włoszczowski	Rozporządzenie Nr 4/96 Wojewody Piotrkowskiego z dn. 4.11.1996 r., w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. Urz.Woj. Piotrk. nr 21 poz. 75 z 1996)			grupa drzew
9	sosna i dąb		Kluczewsko	włoszczowski	Rozporządzenie Nr 4/96 Wojewody Piotrkowskiego z dn. 4.11.1996 r., w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. Urz.Woj. Piotrk. nr 21 poz. 75 z 1996)			grupa drzew

Proponowane pomniki przyrody

Lp	Przedmiot ochrony	Miejscowość	Gmina	Powiat	Lokalizacja
1	jałowiec pospolity	Anielin	Poświętne	opoczyński	park
2	klon jawor	Anielin	Poświętne	opoczyński	park
3	dąb szypułkowy	Grotowice	Rzeczyca	tomaszowski	park
4	lipa drobnolistna	Gapinin	Poświętne	opoczyński	park
5	jałowiec pospolity	Ponikła	Poświętne	opoczyński	park
6	jałowiec pospolity	Ponikła	Poświętne	opoczyński	park
7	lipa drobnolistna	Ponikła	Poświętne	AAopoczyński	park

8	dąb szypułkowy	Ponikła	Poświętne	opoczyński	park
9	dąb szypułkowy	Kozłowiec	Poświętne	opoczyński	park
10	lipa drobnolistna	Żądłowiece	Inowódz	tomaszowski	park
11	jałowiec pospolity	Łęg - Pasternik	Rzeczycza	tomaszowski	park
12	wiąz szypułkowy	Łęg	Rzeczycza	tomaszowski	park
13	wiąz szypułkowy	Łęg	Rzeczycza	tomaszowski	park
14	wiąz szypułkowy	Łęg	Rzeczycza	tomaszowski	park
15	dąb szypułkowy	Glinnik gajówka Cygan	Lubochnia	tomaszowski	park
16	dąb szypułkowy	Glinnik gajówka Cygan	Lubochnia	tomaszowski	park
17	dąb szypułkowy	Glinnik gajówka Cygan	Lubochnia	tomaszowski	park
18	dąb szypułkowy	Brzustów	Inowódz	tomaszowski	park
19	jałowiec pospolity	Brzustów	Inowódz	tomaszowski	park
20	wiąz szypułkowy	Spała	Inowódz	tomaszowski	park
21	dąb szypułkowy	Spała	Inowódz	tomaszowski	park
22	sosna pospolita	Spała	Inowódz	tomaszowski	park
23	jałowiec pospolity	Teofilów	Inowódz	tomaszowski	park
24	jałowiec pospolity	Teofilów	Inowódz	tomaszowski	park
25	lipa drobnolistna	Królowa Wola	Inowódz	tomaszowski	park
26	źródło pulsujące - bijące	Ponikła	Poświętne	opoczyński	park
27	źródło pulsujące - bijące	Anielin - Ponikła	Poświętne	opoczyński	park
28	źródło pulsujące - bijące	Anielin - Ponikła	Poświętne	opoczyński	park
29	źródło pulsujące - bijące	Anielin - Ponikła	Poświętne	opoczyński	park
30	źródło pulsujące - bijące	Inowódz	Inowódz	tomaszowski	park
31	głazowisko	Spała	Inowódz	tomaszowski	park
32	dąb szypułkowy	Spała	Inowódz	tomaszowski	park
33	dąb szypułkowy	Spała	Inowódz	tomaszowski	park
34	sosna pospolita	Spała	Inowódz	tomaszowski	otulina
35	sosna pospolita	Spała	Inowódz	tomaszowski	otulina
36	dąb szypułkowy	Wysmyk	Poświętne	opoczyński	otulina
37	jałowiec pospolity	Gapinin-Niwy	Poświętne	opoczyński	otulina
38	dąb szypułkowy	Gapinin-Niwy	Poświętne	opoczyński	otulina
39	dąb szypułkowy	Gapinin-Niwy	Poświętne	opoczyński	otulina
40	grusza pospolita	Gapinin	Poświętne	opoczyński	otulina

41	lipa drobnolistna	Cieślówice Duże	Tomaszów Maz.	tomaszowski	otulina
42	dąb szypułkowy	Spała	Inowódz	tomaszowski	otulina
43	wiąz szypułkowy	Tomaszów Maz. - Podoba	Tomaszów Maz.	tomaszowski	otulina
44	dąb szypułkowy	Tomaszów Maz. - Podoba	Tomaszów Maz.	tomaszowski	otulina
45	źródło pulsujące - bijące	Kolonia Brzustów	Inowódz	tomaszowski	otulina
46	dąb szypułkowy	Spała	Inowódz	tomaszowski	otulina
47	dąb szypułkowy	Spała	Inowódz	tomaszowski	otulina
48	sosna zwyczajna	Spała	Inowódz	tomaszowski	otulina
49	sosna zwyczajna	Spała	Inowódz	tomaszowski	otulina
50	sosna zwyczajna	Spała	Inowódz	tomaszowski	otulina
51	cyprysik	Spała	Inowódz	tomaszowski	otulina
52	cyprysik	Spała	Inowódz	tomaszowski	otulina
53	jesion wyniosły	Inowódz	Inowódz	tomaszowski	otulina
54	lipa drobnolistna	Inowódz	Inowódz	tomaszowski	otulina
55	źródło pulsujące - bijące	Inowódz	Inowódz	tomaszowski	otulina
56		Taraska	Sulejów	piotrkowski	
57		Taraska	Sulejów	piotrkowski	
58		Trzy Morgi	Sulejów	piotrkowski	
59	2 lipy drobnolistne	Barkowice	Sulejów	piotrkowski	przy szkol
60		Barkowice Mokre	Sulejów	piotrkowski	
61	grupa drzew: wiąz i dąb szyp., grab	Barkowice Mokre	Sulejów	piotrkowski	
62	sosna zwyczajna	Barkowice Mokre	Wolbórz	piotrkowski	
63		Winduga	Aleksandrów	piotrkowski	nieopodal ośrodka kempingowego
64		Przewóz	Sulejów	piotrkowski	
65	lipa drobnolistna, sosna zwyczajna	Lubiaszów Nowy	Sulejów	piotrkowski	nieopodal leśniczówki
66	3 grusze pospolite	Przedbórz	Przedbórz	piotrkowski	
67	2 jałowce pospolite	Ciemiećnik	Kluczewsko	włoszczowski	
68	2 dęby szypułkowe, lipa szerokolistna	Rączki Dwór	Kluczewsko	włoszczowski	
69	sosna zwyczajna	Dobromierz	Kluczewsko	włoszczowski	
70	sosna zwyczajna	Rączki Dwór	Kluczewsko	włoszczowski	
71	olsza czarna z kapliczką	Pustkowie	Wielgomłyny	radomszczański	
72	grusza pospolita	Rudka	Kluczewsko	włoszczowski	
73	dąb szypułkowy	Łączkowice	Masłowice	piotrkowski	

74	morwa biała, wiąz szypułkowy	Masłowice	Masłowice	piotrkowski	przy szkole
75	sosna zwyczajna	Barkowice Mokre	Sulejów	piotrkowski	nad zbiornikiem
76	2 lipy drobnolistne	Barkowice Mokre	Sulejów	piotrkowski	
77	2 lipy drobnolistne	Lubiaszów Nowy	Sulejów	piotrkowski	we wsi
78	lipa drobnolistna	Trzy Morgi	Ręczno	piotrkowski	
79	lipa drobnolistna	Trzy Morgi	Ręczno	piotrkowski	w pñ. części wsi

Użytki ekologiczne

Wykaz istniejących użytków ekologicznych w granicach opracowania:

Nazwa użytku	Przedmiot ochrony	Nadleśnictwo	Leśnictwo	Powierzchnia w ha	Gmina	Powiat	Podstawa prawna
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	RADOMSKO	KRZĘTÓW	1.72	WIELGOMŁYNY	RADOMSZCZAŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	RADOMSKO	KRZĘTÓW	0.62	WIELGOMŁYNY	RADOMSZCZAŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	RADOMSKO	BAKOWA GÓRA	0.37	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	RADOMSKO	BAKOWA GÓRA	0.78	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	RADOMSKO	BAKOWA GÓRA	1.38	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	RADOMSKO	BAKOWA GÓRA	0.83	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	KOMPLEKS BAGIEN I TORFOWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PRZEDBÓRZ	PAPIERNIA	0.65	PRZEDBÓRZ	RADOMSZCZAŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	KOMPLEKS BAGIEN I TORFOWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PRZEDBÓRZ	JÓZEFÓW	0.37	ALEKSANDRÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	KOMPLEKS BAGIEN I TORFOWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PRZEDBÓRZ	JÓZEFÓW	0.27	PRZEDBÓRZ	RADOMSZCZAŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	KOMPLEKS BAGIEN I TORFOWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PRZEDBÓRZ	JÓZEFÓW	0.39	ALEKSANDRÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	KOMPLEKS BAGIEN I TORFOWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PRZEDBÓRZ	GROBLA	0.75	PRZEDBÓRZ	RADOMSZCZAŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	KOMPLEKS BAGIEN I TORFOWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PRZEDBÓRZ	TARAS	1.29	PRZEDBÓRZ	RADOMSZCZAŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./

[illegible]

-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	SMARDZEWICE	TARASKA	0.86	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	SMARDZEWICE	TARASKA	0.46	ALEKSANDRÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	SMARDZEWICE	TARASKA	0.30	ALEKSANDRÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	SMARDZEWICE	TARASKA	0.63	ALEKSANDRÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	OBSZAR BAGIEN, ŁĄK I PASTWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PIOTRKÓW	TOMASZÓW	1.83	M. TOMASZÓW MAZOWIECKI	TOMASZOWSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	OBSZAR BAGIEN, ŁĄK I PASTWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PIOTRKÓW	SWOLSZEWICE	0.28	WOLBÓRZ	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	OBSZAR BAGIEN, ŁĄK I PASTWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PIOTRKÓW	TOMASZÓW	0.70	M. TOMASZÓW MAZOWIECKI	TOMASZOWSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	OBSZAR BAGIEN, ŁĄK I PASTWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PIOTRKÓW	TOMASZÓW	0.34	M. TOMASZÓW MAZOWIECKI	TOMASZOWSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	OBSZAR BAGIEN, ŁĄK I PASTWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PIOTRKÓW	LUBIASZÓW	1.75	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	OBSZAR BAGIEN, ŁĄK I PASTWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PIOTRKÓW	LUBIASZÓW	1.88	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	SMARDZEWICE	BRZUSTÓW	0.30	INOWŁÓDZ	TOMASZOWSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	OPOCZNO	KRÓLÓWKA	0.58	POŚWIĘTNE	OPOCZYŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	OPOCZNO	KRÓLÓWKA	1.22	POŚWIĘTNE	OPOCZYŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	OPOCZNO	CETEŃ	0.32	POŚWIĘTNE	OPOCZYŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	OPOCZNO	CETEŃ	0.60	POŚWIĘTNE	OPOCZYŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO	ŁĘCZNO	GRZEGORZÓWKA	2.25	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO	ŁĘCZNO	GRZEGORZÓWKA	0.26	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	KOMPLEKS BAGIEN I TORFOWISK ŚRÓDLEŚNYCH	ŁĘCZNO	BIAŁA	1.53	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	ŁĘCZNO	BIAŁA	0.86	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./

							grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	ŁĘCZNO	BIAŁA	0.39	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	PASTWISKO	ŁĘCZNO	WIELKOPOLSKIE	0.37	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	TORFOWISKO NISKIE	PIOTRKÓW	TOMASZÓW MAZOWIECKI	0.77	M. TOMASZÓW MAZOWIECKI	TOMASZOWSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	TORFOWISKO NISKIE	PIOTRKÓW	TOMASZÓW MAZOWIECKI	0.63	M. TOMASZÓW MAZOWIECKI	TOMASZOWSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	PRZEDBÓRZ	JÓZEFÓW	0.06	ALEKSANDRÓW	RADOMSZCZAŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	PRZEDBÓRZ	JÓZEFÓW	0.56	ALEKSANDRÓW	RADOMSZCZAŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
SKARPA SPALSKA	KOMPLEKS LEŚNY I BAGIENNY NIE ZABUDOWANY	-	-	2.00	INOWŁÓDZ	TOMASZOWSKI	Uchwała Nr XXIII/226/2001 Rady Gminy Inowłódz z dnia 28 czerwca 2001 roku w sprawie uznania za użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo - krajobrazowe obszarów Gminy Inowłódz
-	KOMPLEKS BAGIEN I TORFOWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PRZEDBÓRZ	JÓZEFÓW	3.75	ALEKSANDRÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	KOMPLEKS BAGIEN I TORFOWISK ŚRÓDLEŚNYCH	PRZEDBÓRZ	JÓZEFÓW	4.55	ALEKSANDRÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	RADOMSKO	BAKOWA GÓRA	0.84	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
BRONISŁAWÓW	BRZEG ZALEWU SULEJOWSKIEGO , PRZYLEGAJĄCE DO NIEGO STAWY, WYSEPKI WRAZ Z OTACZAJĄCYMI JE WODAMI	-	-	200.00	WOLBÓRZ	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Uchwała Nr XXXII/228/2001 Rady Gminy Wolbórz z dnia 9 listopada 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	SMARDZEWICE	PRUCHEŃSKO	1.06	MNISZKÓW	OPOCZYŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	PASTWISKO	ŁĘCZNO	BIAŁA	0.01	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO	ŁĘCZNO	BIAŁA	0.01	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	PASTWISKO	ŁĘCZNO	BIAŁA	0.03	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	OLS	ŁĘCZNO	BIAŁA	0.02	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO	ŁĘCZNO	BIAŁA	0.02	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI ZIEMSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./

-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	PRZEDBÓRZ	JÓZEFÓW	0.11	ALEKSANDRÓW	RADOMSZCZAŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	SMARDZEWICE	PRÓCHEŃSKO	0.66	MNISZKÓW	OPOCZYŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
-	BAGNO ŚRÓDLEŚNE	SMARDZEWICE	PRÓCHEŃSKO	0.33	MNISZKÓW	OPOCZYŃSKI	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 17 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne /DZ. U. Ł. Nr 272 poz. 4779 z dnia 29 grudnia 2001 r./
MUROWA NIEC				229,3	SULEJÓW	PIOTRKOWSKI	

Proponowane użytki ekologiczne:

Nazwa	Forma ochrony	Powierzchnia w ha
Roszkowa Wola II	użytek ekologiczny	1.30
Roszkowa Wola I	użytek ekologiczny	1.13
Brzeg	użytek ekologiczny	2.09
Grotowice III	użytek ekologiczny	0.80
Grotowice II	użytek ekologiczny	1.12
Grotowice IV	użytek ekologiczny	0.88
Łęg III	użytek ekologiczny	1.78
Łęg II	użytek ekologiczny	3.31
Łęg I	użytek ekologiczny	0.43
Grotowice I	użytek ekologiczny	9.54
Piaski	użytek ekologiczny	1.03
Spała	użytek ekologiczny	100.60
m. Przedbórz	użytek ekologiczny	0.00
okolice m. Gradek	użytek ekologiczny	0.00
okolice m. Ciemiętniki	użytek ekologiczny	0.00

Istniejące Zespoły Przyrodniczo – Krajobrazowe

Na terenie opracowania status prawny posiadają następujące Zespoły Przyrodniczo – Krajobrazowe:

Nazwa zespołu	Położenie	Gmina	Powiat	Powierzchnia w ha	Data utworzenia	Przedmiot ochrony	Podstawa prawna
Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy "Majowa Góra"	grunty położone na północ od Przedborza	Przedbórz	radomszczański	3.90	1994-03-23	walory przyrodnicze obszaru leśnego Majowa Góra	Uchwała RM Przedbórz z dnia 23 marca 1994 r. Nr XXI/151/94 w sprawie uznania zespołu leśnego Majowa Góra za zespół przyrodniczo-krajobrazowy podlegający ochronie
Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy "Skarpa Jurajska"	Inowódz działka nr 1390	Inowódz	tomaszowski	0.82	2001-06-28	skarpa	Uchwała Nr XXIII/226/2001 Rady Gminy Inowódz z dnia 28 czerwca 2001 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe obszarów Gminy Inowódz

Projektowane zespoły przyrodniczo krajobrazowe:

Nazwa zespołu	Miasto, gmina	Powierzchnia w ha
ZPK "Góry Kozłowej"	gm. Przedbórz	382
ZPK "Góry Krzemyczej"	gm. Przedbórz	22,9
ZPK "Czarna Włoszczowska II"	gm. Żytno	12,5
ZPK "Bąkowa Góra"	gm. Ręczno	797,3
ZPK "Doliny Radońki i Podklasztorze"	m. Sulejów, gm. Mniszków	119,8
ZPK "Cieblówickie Łąki"	m. Tomaszów Maz., gm. Tomaszów Maz., gm. Lubochnia	355,1
Ptasia Góra	gm. Czerniewice, gm. Rzeczyca	373,8
Dolina Strugi /Liciężny/	gm. Inowódz, gm. Rzeczyca	140,1
Stara Wieś	gm. Inowódz	151
ZPK "Dolina Słomianki i Giełzówki"	m. gm. Opoczno, gm. Inowódz	392,7
ZPK "Żubry"	gm. Tomaszów Mazowiecki	198,8

ZPK "Dęty Łuciąży"	m. gm. Sulejów	226
ZPK "Czarna Włoszczowska I"	gm. Przedbórz	90
ZPK "Dolina Rzeki Wolbórki"	m. Tomaszów M., gm. Tomaszów M., gm. Wolbórz, gm. Lubochnia	1269
ZPK "Groty Nagórzyckie"	m. Tomaszów Mazowiecki	127,1
ZPK "Małkowy Parów"	gm. Inowódz	7,9
ZPK "Kolonja Brzustów"	gm. Inowódz	9,44
Czarna Malaniecka	Aleksandrów, Paradyż, Żarnów, woj. świętokrzyskie	3 070

Zasoby surowców naturalnych

Do złóż występujących w granicach opracowania należą następujące grupy surowców:

- kruszywa naturalne,
- wapień i margiel,
- kamień drogowy i budowlany,
- piaski,
- surowce ilaste ceramiki budowlanej.

Z wymienionych surowców naturalnych największe znaczenie dla tego terenu mają wapień.

Wykaz surowców naturalnych na terenie opracowania:

Nazwa złoża	Gmina	Powiat	Kopalina	Stan zagospodarowania	Zasoby geologiczne	Zasoby przemysłowe	Wydobycie
Ludwików	m. Tomaszów Mazowiecki, Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	(piaski formierskie), (kruszywo naturalne)	eksploatowane	(976 000) (2 010 000)	(758 000) (1 827 000)	(51 000) (68 000)
Sulejów I	Sulejów	piotrkowski	wapień i margiel dla przemysłu cementowego	rozpoznane szczegółowo (w kat. A+B+C1)	182 655 000 t	—	—
Owczary II	Mniszków	opoczyński	surowce ilaste ceramiki budowlanej	skreślone z bilansu w roku sprawozdawczym	—	—	—
Miejskie Pola I	Przedbórz	radomszczański	kruszywo naturalne	zaniechane	196 000 t	—	—
Przedbórz	Przedbórz	radomszczański	wapień i margiel dla przemysłu wapienniczego	rozpoznane szczegółowo (w kat. A+B+C1)	3 120 000 t	—	775
Maluszyn	Żytno	radomszczański	kruszywo naturalne	rozpoznane wstępnie (w kat. C2)	13 247 000 t	—	—
Maluszyn	Żytno	radomszczański	surowce ilaste ceramiki budowlanej	rozpoznane szczegółowo (w kat. A+B+C1)	43 000 m3	—	—
Maluszyn - Kąty	Żytno	radomszczański	surowce ilaste ceramiki budowlanej	zaniechane	14 000 m3	—	—

Sulejów	Sulejów	piotrkowski	wapień i margiel dla przemysłu wapienniczego	eksploatowane	9 208 000 t	8 559 000 t	–
Sulejów II	Sulejów	piotrkowski	wapień i margiel dla przemysłu wapienniczego	rozpoznane szczegółowo (w kat. A+B+C1)	51 386 000 t	–	–
Brzustów	Inowódz	tomaszowski	kruszywo naturalne	eksploatowane	1664000 t	221000 t	60000 t
Wąwał	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	surowce ilaste ceramiki budowlanej	zagospodarowane, eksploatowane okresowo	554 000 m3	–	–
Biała Góra II Wschód	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	(piaski szklarskie), (piaski formierskie)	(p.sz.-eksploatowane); [p.f.-rozpoznane szczegółowo (w kat. A+B+C1)]	(p. sz. - 35 544 000 t); (p. f. - 1 112 000 t)	(p.sz. 25 049 000 t); (p.f. 432 000 t)	(p.sz. 805 000 t); (p. f. -)
Biała Góra III - Wesoła	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	piaski szklarskie	eksploatowane	14 959 000 t	13 000 000 t	–
Biała Góra I - Wschód	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	(piaski szklarskie), (piaski formierskie)	eksploatowane	(p. sz. - 24 475 000 t); (p. f. - 4 269 000 t)	(p. sz. - 21 194 000 t); (p.f. - 1 707 000 t)	(p. sz. - 539 000 t); (p.f. -)
Lubocz	Rzeczyca	tomaszowski	kamienie drogowe i budowlane (chalcedonit)	zaniechane	155 000 t	–	–
Gapinin	Poświętne	opoczyński	kamienie drogowe i budowlane (chalcedonit)	zaniechane	234 000 t		
Teofilów	Inowódz	tomaszowski	kamienie drogowe i budowlane (chalcedonit)	eksploatowane	20 313 000 t	2 284 000 t	40 000 t

Zbiorniki retencyjne

Największy, istniejący, sztuczny zbiornik retencyjny na obszarze objętym opracowaniem to:

Zbiornik Sulejowski na rzece Pilicy o powierzchni 2 630,0 ha i maksymalnej pojemności (przy rzędnej piętrzenia 166,6 m npm) – 78,85 mln m³. Linia brzegowa zbiornika ma długość około 58 km. Powierzchnia zlewni zbiornika (w przekroju zapory wynosi 4 890 km², przy czym zlewnia bezpośrednia ma 193 km² (3,9% powierzchni zlewni całkowitej)). Zbiornik spełnia funkcje retencyjne, energetyczne i rekreacyjne.

Zbiorniki retencyjne powyżej 5 ha

Zbiornik	Powierzchnia w ha	Pojemność w tys. m ³	Powiat	Gmina	Rzeka	Zlewnia	Dorzecze	Grupa
GAPININ	9.90	158.40	opoczyński	Poświętne	dopływ Pilicy	Pilica	Wisła	3
UNEWEL	24.90	348.60	opoczyński	Sławno	rów melioracyjny	Pilica	Wisła	3
Dębowa Góra	40.00	600.00	piotrkowski	Aleksandrów	Czarna Konecka	Pilica	Wisła	2

Kałek	32.00	544.00	piotrkowski	Sulejów	Strawa	Pilica	Wisła	2
Luciąża etap II	6.00	90.00	piotrkowski	Sulejów	Luciąża	Pilica	Wisła	2
Borowiec	18.00	270.00	radomszczański	Wielgomłyn	Biestrzykówka	Pilica	Wisła	2

Zbiorniki retencyjne do 5 ha

Lp	Dorzecze	Zlewnia	Nazwa zbiornika	Powiat	Gmina	Miejscowość	Rzeka	Powierzchnia	Średnia głębokość	Pojemność w tys. m3	Nadzór
1	WISŁA	PILICA	GRABINY	OPOCZYŃSKI	POŚWIĘTNE	POŚWIĘTNE	RÓW MELIORACYJNY	0,2	1,8	3,6	BIŁA CZÓW
2	WISŁA	PILICA	BRUDZEWICE	OPOCZYŃSKI	POŚWIĘTNE	BRUDZEWICE	RÓW MELIORACYJNY	0,4	1,3	5,2	BIŁA CZÓW
3	WISŁA	PILICA	CETEŃ	OPOCZYŃSKI	POŚWIĘTNE	CETEŃ	RÓW MELIORACYJNY	4	1,6	64	BIŁA CZÓW
4	WISŁA	PILICA	SKÓRKOWICE	OPOCZYŃSKI	ŻARNÓW	SKÓRKOWICE	CZARNA	5	1,5	75	BIŁA CZÓW
5	WISŁA	PILICA	KOLONIA STUDZIANKI	PIOTRKOWSKI	WOLBÓRZ	KOLONIA STUDZIANKI	RÓW MELIORACYJNY	0,4	1,4	5,6	PIOTRKÓW
6	WISŁA	PILICA	WÓŁKA SKOTNICKA	PIOTRKOWSKI	ALEKSANDRÓW	WOLA SKOTNICKA	RÓW MELIORACYJNY	0,4	1,2	4,8	PIOTRKÓW
7	WISŁA	PILICA	RĘCZNO	PIOTRKOWSKI	RĘCZNO	RĘCZNO	RÓW MELIORACYJNY	0,7	1,5	10,5	PIOTRKÓW
8	WISŁA	PILICA	WOLBÓRZ	PIOTRKOWSKI	WOLBÓRZ	WOLBÓRZ	RÓW MELIORACYJNY	2,4	1,5	36	PIOTRKÓW
9	WISŁA	PILICA	SZARBSKO	PIOTRKOWSKI	ALEKSANDRÓW	SZARBSKO	RÓW MELIORACYJNY	5	1,6	80	PIOTRKÓW
10	WISŁA	PILICA	OCHOTNIK	RADOMSZCZAŃSKI	MASŁOWICE	OCHOTNIK	RÓW MELIORACYJNY	0,5	0,8	4	RADOMSKO
11	WISŁA	PILICA	KRASZEWICE	RADOMSZCZAŃSKI	MASŁOWICE	KRASZEWICE	RÓW MELIORACYJNY	0,8	1,5	12	RADOMSKO
12	WISŁA	PILICA	NIEDOŚPIELIN	RADOMSZCZAŃSKI	WIELGOMŁYNY	NIEDOŚPIELIN	NIEDOŚPIELINKA	5	1,5	75	RADOMSKO
13	WISŁA	PILICA	PARKOWY	TOMASZOWSKI	M. TOMASZÓW MAZOWIECKI	M. TOMASZÓW MAZOWIECKI	WOLBÓRKA	0,3	1	3	RAWA MAZ.
14	WISŁA	PILICA	INOWŁÓDZ	TOMASZOWSKI	INOWŁÓDZ	INOWŁÓDZ	STARORZECZE PILICY	0,6	1,2	7,2	RAWA MAZ.

15	WISŁA	PILICA	BARTOS ZÓWKA	TOMASZOW SKI	RZECZYC A	BARTOSZÓ WKA	LUBOCZ	3	1,5	45	RAWA MAZ.
----	-------	--------	-----------------	-----------------	--------------	-----------------	--------	---	-----	----	--------------

PUNKTY WIDOKOWE

Lp	Miejscowość	Gmina	Powiat	Lokalizacja
1	Brzeg	Rzeczyca	tomaszowski	teren SpPK
2	Łęg	Rzeczyca	tomaszowski	teren SpPK
3	Mysiakowiec	Poświętne	opoczyński	teren SpPK
4	Poświętne	Poświętne	opoczyński	otulina SpPK
5	Inowódz	Inowódz	tomaszowski	teren SpPK
6	Inowódz	Inowódz	tomaszowski	teren SpPK
7	Zakościele	Inowódz	tomaszowski	teren SpPK
8	Smardzewice	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	otulina SPK
9	Smardzewice	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	molo, teren SPK
10	Barkowice Mokre	Sulejów	piotrkowski	teren SPK
11	Bronisławów	Sulejów	piotrkowski	teren SPK
12	Bronisławów	Sulejów	piotrkowski	teren SPK
13	Ostrów	Aleksandrów	piotrkowski	teren SPK
14	Przewóz	Ręczno	piotrkowski	teren SPK
15	Trzy Morgi	Ręczno	piotrkowski	teren SPK
16	Góry Suche	Przedbórz	radomszczański	teren PPK
17	Henryków	Przedbórz	radomszczański	teren PPK
18	Kaleń	Przedbórz	radomszczański	
19	Wymysłów	Przedbórz	radomszczański	góra
20	Policzko	Przedbórz	radomszczański	Czartowska Góra
21	Brzostek	Przedbórz	radomszczański	wzniesienie
22	Miejskie Pola	Przedbórz	radomszczański	
23	Miejskie Pola	Przedbórz	radomszczański	góra
24	Rudka	Wielgomłynny	radomszczański	
25	Wolbórz	Wolbórz	piotrkowski	

Środowisko kulturowe

Środowisko kulturowe

Obszar znajdujący w granicach opracowania należy do jednych z najbardziej interesujących pod względem dziedzictwa kulturowego. Z tego terenu pochodzą ślady o osadnictwa pradziejowego, jedne z najstarszych w województwie łódzkim. Tutaj również przebiegają granice ziem historycznych oraz kulturowych subregionów etnograficznych. Natomiast dzięki prowadzącym tędy w okresie średniowiecza szlakom handlowym wykształciła się sieć osadnicza, w którą wpisane są jedne z najstarszych ośrodków miejskich wraz z najstarszymi w Polsce zabytkami romańskimi.

Na obszarze gmin województwa łódzkiego, które zostały uwzględnione w „Koncepcji...” znajduje się 171 obiektów dziedzictwa kulturowego wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, z których 82 położone jest w granicach opracowania (co stanowi 3,5 % wszystkich zabytków w województwie łódzkim).

✓ **Ślady osadnictwa pradziejowego i wczesnośredniowiecznego zaznaczające się w krajobrazie**

Ślady najwcześniejszego osadnictwa w dolinie Pilicy datowane są już na epokę brązu i żelaza, a reprezentowane przez ludność kultury trzcinieckiej i łużyckiej (np. osada Stobnica – Trzymorgi). Dolina Pilicy, położona bowiem wśród puszczańskich lasów ze stałym dostępem do wody, dysponowała terenami niedostępnymi gwarantującymi bezpieczeństwo powstających osad, co zyskało jeszcze dodatkowo na znaczeniu po ustabilizowaniu się osadnictwa w okresie przedpiastowskim.

Na stopień zasiedlenia doliny Pilicy w okresach pradziejowych i wczesnego średniowiecza wskazuje chociażby liczba stanowisk archeologicznych w granicach opracowania, która wg Archeologicznego Zdjęcia Polski wynosi 735 co stanowi około 3,6 % wszystkich w województwie łódzkim. Niektóre z nich objęte zostały ochroną konserwatorską.

Na terenie gmin, które zostały uwzględnione w „Koncepcji...” znalazło się 8 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w tym jedno poza granicami opracowania.

Najbardziej interesującym pod względem turystycznym jest położone poza granicami opracowania grodzisko pierścieniowe stanowiące jedyny w regionie przykład grodu położonego akropolowo na wzgórzu wapiennym (316 m n.p.m.), zwane Chełmską Górą. Wzniesienie to było początkowo związane z kultem pogańskim i uznawane za świętą górę. Można w tym przypadku odnaleźć pewną analogię do Ślęży, Łysej Góry czy Wzgórza Rowokół, bowiem dla ówczesnych ludzi stanowiła ona urealnienie „środką świata”, punktu styku nieba z ziemią. Prawdopodobnie w okresie od pierwszej połowy X do pierwszej połowy XI wieku istniał tutaj duży gród warowny, otoczony wysokim wałem i fosą. W kronikach Jana Długosza Góra Chełmo jest wymieniana jako najważniejsze wzniesienie na ziemi sieradzkiej, na którym za czasów Bolesława Krzywoustego zbudowano kościół z siedmioma fosami (informacja niepotwierdzona przez badania archeologiczne).

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

Lp.	Obiekt	Wiek	Miejscowość	Gmina	Powiat	Uwagi
1.	★ grodzisko	wczesne średniowiecze	Chełmo	Masłowice	radomszczański	III wczesne średniowiecze, miejsce zabytkowe o znaczeniu regionalnym,
2.	★ osada	różny	Cieblówice Duże	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	3 osady z ok. w. lateńskiego (2) i w. ok. rzymski (1), 4 stanowiska, cmentarzysko - p. ok. rzymski
3.	★ osada	późne średniowiecze	Stobnica	Ręczno	piotrkowski	(5 stanowisk) późny neolit, ślad osady, neolit, III wczesne średniowiecze, IV epoka brązu,
4.	★ cmentarzysko	III epoka brązu	Stobnica	Ręczno	piotrkowski	
5.	★ osada	różny	Stobnica	Ręczno	piotrkowski	ślad osady, neolit / wczesna epoka brązu, ślad osady, mezozoik - neolit,
6.	★ osada	różny	Stobnica	Ręczno	piotrkowski	późny neolit, ślad osady, epoka kamienia - w. ep. brązu, III ep. brązu, III w. średniowiecze, mezozoik - neolit
7.	★ osada	wczesne średniowiecze	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	osada, wczesne średniowiecze,
8.	★ cmentarzysko	późne średniowiecze	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	cmentarzysko szkieletów, późne średniowiecze, 4 stanowiska, skarb,

miejscowości w granicach opracowania

✓ **Zabytki architektury i budownictwa**

Dolina Pilicy na terenie województwa wyróżnia się dużym nagromadzeniem elementów dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza tych objętych ochroną Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Dla potrzeb opracowania zostały one zaprezentowane w podziale na:

- obiekty sakralne wraz z towarzyszącymi im znajdującymi się w zespołach kościołów i klasztorów tj. budynki gospodarcze, domy skarlane etc.,
- zamki, założenia dworskie i pałacowe wraz ze znajdującymi się w nich budynkami gospodarczymi, oficynami, kordegardami etc.,
- obiekty użyteczności publicznej i obiekty techniki.

Wśród zachowanych elementów dziedzictwa kulturowego w zakresie zabytków, na szlaku wodnym Pilicy, na szczególną uwagę zasługują te, które wpływają na podniesienie walorów historycznych i krajoznawczych regionu, a ponadto kształtują jego tożsamość wyróżniającą analizowany obszar na tle województwa łódzkiego. Niewątpliwie największą rolę w tym zakresie pełnią miejscowości z zabytkami, które postawić można w czołowie obiektów dziedzictwa kulturowego nie tylko w województwie, ale również w Polsce. Należą do nich:

- Inowłódz,
- Piotrków Trybunalski (znajdujący się poza granicami gmin z opracowania, ale oddziałujący na opisywany obszar)
- Przedbórz,
- Studzianna – Poświętne,
- Sulejów – Podklasztorze,

- Witów,
- Wolbórz.

Wśród obiektów zabytkowych w kształtowaniu tożsamości pełnią rolę tylko wybrane najbardziej interesujące obiekty sakralne, zespoły dworsko – parkowe, oraz zabytki techniki znajdujące się w następujących miejscowościach:

- Bąkowa Góra – ruiny zamku z przełomu XIII/XIV w. rycerskiej rezydencji Zbigniewa Bąka, szlachecki dwór rodu Małachowskich, murowany z drugiej połowy XVII w. w otoczeniu parku położony niedaleko ruin zamku, kościół p.w. św. Trójcy z XV w. choć przebudowany w XVII w. kryje interesujące wyposażenie wnętrza;
- Błogie Szlacheckie - wzniesiony przez zakon cystersów w latach 1785 – 89 późnobarokowy kościół p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja, w którego dzwonnicy zachowały się dwa siedemnastowieczne dzwony,
- Chełmo – poza wspomnianym wcześniej wczesnośredniowiecznym grodziskiem, kościół p.w. św. Mikołaja choć przebudowany w XIX w. zachował nieliczne elementy renesansowe z okresu wzniesienia w 1573 r. (renesansowe odrzwia z piaskowca), pałac w otoczeniu założenia parkowego datowany na XVII w. (przebudowany w XIX w./XX w.) związany z postacią Jana Kazimierza;
- Dębowa Góra - murowany, parterowy dwór myśliwski opatów sulejowskich z połowy XVIII wieku w otoczeniu założenia parkowego w stylu pejzażowym o powierzchni 1.65 ha o charakterze krajobrazowym (okazałe lipy i modrzewie);
- Inowłódz – romański kościół p.w. św. Idziego z drugiej połowy XI w. będący zabytkiem w skali krajowej, szesnastowieczny kościół p.w. św. Michała Archaniola, ruiny średniowiecznego zamku, budynek synagogi z pocz. XIX w.;
- Lubiatów – dziewiętnastowieczny zespół dworsko – parkowy z zachowanym murowanym dworem w stylu eklektycznym, który stanowił w przeszłości centrum folwarku;
- Majkowice – ruiny zameczku będącego szesnastowieczną rodową siedzibą rodu Majkowskich;
- Maluszyn – pozostałości założenia dworsko – parkowego rodu Potockich z zachowaną wieżą bramną i murem otaczającym z XVIII-XIX w. oraz zabudowaniami gospodarczymi;
- Niedośpielin – osiemnastowieczny modrzewiowy kościółek p.w. śś. Katarzyny i Kazimierza wybudowany w latach 1773 – 1776. Wnętrze zdobią trzy XVIII - wieczne ołtarze oraz XVI - wieczna, kamienna kropielnica. W zespole sakralnym znajduje się również drewniana dzwonnica przykryta namiotowym dachem;
- Odrowąż – zespół dworsko – parkowy z drewnianym dworem wzniesionym ok. 1851 r. znajdującym się w parku, w którym zachował się pomnikowy okaz cisa (13 m. wysokości, 190 cm w obwodzie);
- Przedbórz – relikty przedborskiego zamku z XIV w., klasycystyczny ratusz z XIX w., kościół p.w. św. Aleksego z zachowanymi elementami gotyckimi, XVI – wieczna karczma;
- Rożenek – dziewiętnastowieczny klasycystyczny murowany dwór z elementami drewnianymi z zachowanym spichlerzem w otoczeniu parku krajobrazowego;

- Sekursko - zespół dworsko – parkowy z połowy XIX w. z zabudowaniami dworu wykorzystywanymi na gospodarstwo agroturystyczne. W otaczającym parku o powierzchni około 2 ha liczne okazy starodrzewia (lipy, graby, dęby i in.);
- Silniczka – siedemnastowieczny zbór ariański, unikatowy w skali województwa;
- Skotniki – dwór obronny z 1531 r., ten wczesnorenesansowy budynek otacza park z zachowanymi relikami założenia geometrycznego, drewniany kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP z XVIII w.;
- Smardzewice – zespół klasztorny o.o. Filipinów z zachowanym klasztorem z 1722 r., kościołem p.w. św. Anny, wzniesiony z 1683 – 99 r., kaplicami oraz obwodem murów;
- Spała – drewniany kościółek myśliwski w stylu zakopiańskim z pocz. XX w.;
- Studzianna – Poświętne – zespół klasztorny o.o. Filipinów, będący „perłą baroku sakralnego” w Polsce wzniesiony w XVII i XVIII w., na pobliskim przyklasztornym cmentarzu kostnica i kościół z XVII w. p.w. św. Józefa;
- Sulejów – neogotycki kościół p.w. św. Floriana z 1903 roku, górujący nad miastem, klasycystyczna kaplica cmentarna z I poł. XIX wieku, kaplica Ligieźów p.w. NMP z I poł. XVII wieku, piece do wypału wapna z początku XX w.;
- Sulejów – Podklasztorze – unikalny w skali kraju zespół klasztorny o.o. Cystersów z początku XIII w. z elementami romańskimi, zachowanym obwodem warownym, w który wpisane są budynki klasztorne, kościół, park, gospodarcze budynki przyklasztorne;
- Tomaszów Mazowiecki – klasycystyczny pałac Ostrowskich z 1812 r. w otoczeniu założenia parkowego, neorenesansowy kościół p.w. św. Antoniego Padewskiego z 1862 – 1864 r., klasycystyczny kościół ewangelicki p.w. św. Trójcy z 1824 – 1839 r., neogotycki ewangelicki kościół p.w. Chrystusa Zbawiciela z lat 1897 – 1902, klasycystyczne dawne jatki wzniesione w latach 1830 – 1837, drewniany kościół p.w. św. Tomasza wzniesiony w latach 1781 – 1787 we wsi Tobiaszów (przeniesiony do Tomaszowa Maz. w pierwszej połowie XIX w.), dziewiętnastowieczny cmentarz żydowski;
- Witów – zespół klasztorny o.o. Norbertanów, który swą obecną formę zawdzięcza osiemnastowiecznej przebudowie, obejmuje zabudowania klasztorne, kościół, a także fragment dawnych murów obronnych w formie gotycko – renesansowej wieży z 1470 r.; poza zespołem klasztornym drewniany kościół p.w. św. Marcina z 1835 r. stojący na cmentarzu parafialnym;
- Wolbórz – siedemnastowieczny zespół pałacowo - parkowy biskupów włocławskich będący unikatową na skalę krajową barokową rezydencją magnacką, pałac z zachowanymi oficynami otacza rozległy park, piętnastowieczny p.w. św. Mikołaja kościół;
- Żytno – zespół dworsko – parkowy datowany na XVIII – XIX w. z zachowanym dworem klasycystycznym.

Obiekty sakralne wraz z obiektami towarzyszącymi znajdującymi się w zespołach kościelnych i klasztornych tj. budynki gospodarcze, domy skarlane etc. wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

Lp.	Obiekt	Wiek	Miejscowość	Gmina	Powiat	Numer rejestru	Uwagi
1.	 kościół	XI	Bąkowa Góra	Ręczno	piotrkowski	70	kościół parafialny rzymsko - katolicki p.w. św. Trójcy, XI - XV w.,
2.	 dzwonnica	XVIII	Bąkowa Góra	Ręczno	piotrkowski	71	dzwonnica kościoła p.w. św. Trójcy, pocz. XVIII w.,
3.	 kościół	XVIII	Błogie Szlacheckie	Mniszków	opoczyński	250	kościół parafialny rzymsko - katolicki p.w. Nawiedzenia NMP, 1785-1789 r.,
4.	 kościół	XVI	Chełmo	Masłowice	radomszczański	75	kościół parafialny p.w. św. Mikołaja, 1573 r.,
5.	 dzwonnica	XIX	Chełmo	Masłowice	radomszczański	152	dzwonnica kościoła p.w. św. Mikołaja, pocz. XIX w.,
6.	 synagoga	XIX	Inowódz	Inowódz	tomaszowski	273	pocz. XIX w.
7.	 kościół	XVI	Inowódz	Inowódz	tomaszowski	172	kościół parafialny rzymsko - katolicki p.w. św. Michała Archanioła, 1520 r.
8.	 kościół	XI	Inowódz	Inowódz	tomaszowski	171	kościół parafialny rzymsko - katolicki św. Idziego, 2 poł. XI w., miejsce zab. o znac. krajowym,
9.	 kościół	XV/XVI	Lubochnia	Lubochnia	tomaszowski	174	zakrystia kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP, 1475 - 1525 r.,
10.	 kościół	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	89	kościół parafialny protestancki, 1823 - 1829 r.,
11.	 kościół	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	436	kościół parafialny protestancki, 1897 - 1899 r.,
12.	 kościół	XVIII	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	229	kościół parafialny rzymsko - katolicki p.w. św. Marcina, 1746 r.,
13.	 cmentarz	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	410	cmentarz żydowski, ok. poł. XIX w.,
14.	 ogrodzenie	XX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	436	ogrodzenie kościoła, 1902 r.,
15.	 budynek	XX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	436	budynek gospodarczy - zespół kościoła ewangelicko - augsburskiego, 1902 r.,
16.	 plebania	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	183	dom parafialny, 1830 r.,
17.	 plebania	XX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	436	zespół kościoła ewangelicko - augsburskiego, 1902 r.,
18.	 kościół	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	kościół parafialny rzymsko - katolicki - zespół urbanistyczno - architektoniczny, 1777 - 1787 r.,
19.	 kaplica	XIX	Maluszyn	Żytno	radomszczański	A/4000/86	kaplica cmentarna , 1895 r.,
20.	 cmentarz	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	A/3999/86	cmentarz rzymsko - katolicki, ok. 1755 r.,
21.	 plebania	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	A/413/87	plebania kościoła p.w. św. Mikołaja, 1786 - 1787 r.,
22.	 kościół	XVIII	Niedośpielin	Wielgomłyn	radomszczański	161	kościół p.w. św. Katarzyny i Kazimierza, 1773 - 1776 r.,
23.	 dzwonnica	XVIII	Niedośpielin	Wielgomłyn	radomszczański	162	dzwonnica kościoła p.w. św. Katarzyny i Kazimierza, ok. 1775 r.,
24.	 kościół	XIV	Przedbórz	Przedbórz	radomszczański	216	kościół parafialny rzymsko - katolicki p.w. św. Mikołaja, 1341 r., odbudowa XVII w.,

25.		cmentarz	XX	Silnica	Żytno	radomszczański	A/438/88	cmentarz wojenny, 1914 r.,
26.		cmentarz	XIX	Silnica	Żytno	radomszczański	A/438/88	cmentarz choleryczny, XIX w.,
27.		kaplica	XVII	Silniczka	Żytno	radomszczański		kaplica ariańska, I poł. XVII w.,
28.		kościół	XVI	Skotniki	Aleksandrów	piotrkowski	217	drewniany kościół parafialny rzymsko - katolicki p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP, XVI w.,
29.		dzwonnica	XVIII	Skotniki	Aleksandrów	piotrkowski	217	drewniana dzwonnica, kościółka p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP, XVIII w.,
30.		kościół	XVII	Smardzewice	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	223	mur., kościół klasztorny rzymsko - katolicki O.O. p.w. św. Anny - zespół klasztorny, 1683 - 1699 r.,
31.		klasztor	XVIII	Smardzewice	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	223	mur., zespół klasztorny O.O. Franciszkanów, 1722 - 1775 r., m. zabytkowe o znac. regionalnym,
32.		kaplica	XVIII	Smardzewice	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	223	mur., kaplica rzymsko - katolicka p.w. św. Jana Nepomucena, poł. XVIII w.,
33.		dzwonnica	XVIII	Smardzewice	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	223	murowany, zespół klasztorny O.O. Franciszkanów, 1722 r.,
34.		baszta	XVIII	Smardzewice	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	223	mur., 2 baszty rdzach., Pizach., tzw. kaplice kawalerskie, XVIII w.,
35.		kościół	XX	Spała	Inowódz	tomaszowski	418	kościółek myśliwski, rzymsko - katolicki, w stylu zakopiańskim, 1922 r.,
36.		kościół	XVII	Studzianna Poświętne	Poświętne	opoczyński	224	kościół cmentarny rzymsko - katolicki - zespół kościoła p.w. św. Józefa, 1696 - 1900 r.,
37.		kościół	XVIII	Studzianna Poświętne	Poświętne	opoczyński	221	kościół klasztorny rzymsko - katolicki - zespół klasztorny pocz. XVIII w.
38.		klasztor	XVIII	Studzianna Poświętne	Poświętne	opoczyński	221	klasztor - zespół klasztorny O.O. Filipinów, I poł. XVIII w., miejsce zabytk. znac. krajowym
39.		kaplica	XVIII	Studzianna Poświętne	Poświętne	opoczyński	238	kaplica rzymsko - katolicka, 1730 r.,
40.		dzwonnica	XVIII	Studzianna Poświętne	Poświętne	opoczyński	224	dzwonnica - kościoła p.w. św. Józefa, XVIII w.,
41.		dzwonnica	XVIII	Studzianna Poświętne	Poświętne	opoczyński	221	dzwonnica - zespół klasztorny O.O. Filipinów, ok. poł. XVIII w.,
42.		dzwonnica	XVIII	Studzianna Poświętne	Poświętne	opoczyński	221	dzwonnica - zespół klasztorny O.O. Filipinów, ok. poł. XVIII w.,
43.		kostnica	XVIII	Studzianna Poświętne	Poświętne	opoczyński	224	kostnica - zespół kościoła p.w. św. Józefa, XVIII w.,
44.		brama	XVIII	Studzianna Poświętne	Poświętne	opoczyński	221	brama - zespół klasztorny O.O. Filipinów, ok. poł. XVIII w.,
45.		studnia	XVIII	Studzianna Poświętne	Poświętne	opoczyński	224	studnia - zespół kościoła p.w. św. Józefa, XVIII w.
46.		kościół	XX	Sulejów	Sulejów	piotrkowski	358	kościół parafialny p.w. św. Floriana, 1901 - 1903 r.,
47.		kaplica	XVII	Sulejów	Sulejów	piotrkowski	49	kaplica cmentarna - zespół kościoła parafialnego rzym. - kat. p.w. św. Floriana, 1644 r.,
48.		kaplica	XIX	Sulejów	Sulejów	piotrkowski	48	kaplica cmentarna - zespół kościoła parafialnego rzym. - kat. p.w. św. Floriana, I poł. XIX w.,
49.		kościół	XIII	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	kościół klasztorny rzym. - kat. - zespół klasztorny O.O. Cystersów, przed 1259 r.,
50.		klasztor	XIII	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	klasztor - zespół klasztorny O.O. Cystersów, II ćw. XVIII w., m. zabytk. o znac. krajowym

51.		park		Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	429	park - zespół klasztorny O.O. Cystersów,
52.		arsenał	XVI/XVI I	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	arsenał - zespół klasztorny O.O. Cystersów, XVI/XVII w.,
53.		budynek	XVIII	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	budynek gospodarczy - obecnie hotel - cz. adaptowana - zespół klasztorny O.O. Cystersów, XVIII w.
54.		budynek	XV	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	budynek gospodarczy - obecnie hotel - cz. odbudowana i rekonstruowana - zespół klasztorny O.O. Cystersów, kon. XV w.
55.		młyn	XVIII	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	młyn - zespół klasztorny O.O. Cystersów, XVIII w.,
56.		pałac	XVI	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	238	relikty pałacu opackiego - zespół klasztorny O.O. Cystersów, XVI w.,
57.		wieża	XVI	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	wieża tzw. mauretańska - zespół klasztorny O.O. Cystersów, poł. XVI w.,
58.		wieża	XVI	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	wieża bramna tzw. rycerska - zespół klasztorny O.O. Cystersów, pocz. XVI w.,
59.		wieża	XVI	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	wieża tzw. attykowa - zespół klasztorny O.O. Cystersów, pocz. XVI w.,
60.		wieża	XVI	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	wieża tzw. opacka - zespół klasztorny O.O. Cystersów, pocz. XVI w.,
61.		wieża	XV/XVI	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	wieża tzw. muzyczna - zespół klasztorny O.O. Cystersów, XV/XVI w.,
62.		wieża	XV	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	wieża bramna tzw. krakowska - zespół klasztorny O.O. Cystersów, kon. XV w.,
63.		mury	XV/XVI	Sulejów - Podklasztorze	Sulejów	piotrkowski	239	obwód warowny - zespół klasztorny O.O. Cystersów, XV/XVI w.,
64.		kościół	XVIII	Tresta Twarda	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	88	drewniany kościół filialny, rzymsko - katolicki p.w. św. Wacława, XVIII w.,
65.		dzwonnica	XVIII	Tresta Twarda	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	177	drewniana dzwonnica kościoła filialnego p.w. św. Wacława, 1781 r.,
66.		kościół	XV	Wielgomłyn	Wielgomłyn	radomszczański	81	kościół klasztorny rzymsko - katolicki O.O. Paulinów, 1466 r.,
67.		klasztor	XV	Wielgomłyn	Wielgomłyn	radomszczański	98	klasztor O.O. Paulinów, 1466 r., miejsce zabytkowe o znaczeniu regionalnym,
68.		dzwonnica	XVIII	Wielgomłyn	Wielgomłyn	radomszczański	99	dzwonnica kościoła klasztoru O.O. Paulinów, II poł. XVIII w.,
69.		kościół	XVII	Witów	Sulejów	piotrkowski	53	kościół cmentarny rzym. - kat. p.w. św. Marcina - zespół O.O. Norbertanów, II poł. XVII w.,
70.		kościół	XVIII	Witów	Sulejów	piotrkowski	51	zespół O.O. Norbertanów, kon. XVIII w., - miejsce zabytkowe o znaczeniu krajowym,
71.		klasztor	XVIII	Witów	Sulejów	piotrkowski	52	zespół O.O. Norbertanów, kon. XVIII w.,
72.		park	XVIII	Witów	Sulejów	piotrkowski	327	zespół O.O. Norbertanów, kon. XVIII w.,
73.		kuchnia	XVIII	Witów	Sulejów	piotrkowski	359	zespół O.O. Norbertanów, poł. XVIII w.,
74.		spichlerz	XVIII	Witów	Sulejów	piotrkowski	360	zespół O.O. Norbertanów, poł. XVIII w.,
75.		wieża	XV	Witów	Sulejów	piotrkowski	54	wieża obronna - zespół O.O. Norbertanów, 1470 r.,
76.		kościół	XV	Wolbórz	Wolbórz	piotrkowski	55	

Zamki, założenia dworskie i pałacowe wraz ze znajdującymi się w nich budynkami gospodarczymi, oficynami, kordegardami etc. wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

Lp.	Obiekt	Wiek	Miejscowość	Gmina	Powiat	Numer rejestru	Uwagi
1.	 park	XIX	Bartoszewka	Rzeczyca	tomaszowski	336	zespół dworsko - parkowy, II poł. XIX w.,
2.	 park	XVIII	Bąkowa Góra	Ręčno	piotrkowski	285	góra i teren - park, XVIII w., miejsce zabytkowe o znaczeniu regionalnym,
3.	 dwór	XVIII	Bąkowa Góra	Ręčno	piotrkowski	73	dwór szlachecki - zespół dworsko - parkowy, II poł. XVIII w.,
4.	 zamek	XV	Bąkowa Góra	Ręčno	piotrkowski	72	I poł. XV w., miejsce zabytkowe o znaczeniu regionalnym,
5.	 park	XIX	Bogusławice	Wolbórz	piotrkowski	291	zespół dworsko - parkowy, pocz. XIX w.,
6.	 pałac	XVII	Chełmo	Masłowice	radomszczański	153	zespół pałacowo - parkowy, XVII w.,
7.	 park	XVIII	Chełmo	Masłowice	radomszczański	296	zespół pałacowo - parkowy, XVIII w.,
8.	 park	XVIII / XIX	Dębowa Góra	Aleksandrów	piotrkowski	378	park - zespół dworsko - parkowy, XVIII / XIX w.,
9.	 dwór	XVIII / XIX	Dębowa Góra	Aleksandrów	piotrkowski	255	dwór, d. myśliwski - zespół dworsko - parkowy, XVIII - XIX w.,
10.	 park		Glina	Rzeczyca	tomaszowski	431	zespół dworsko - parkowy,
11.	 dwór	XIX	Glina	Rzeczyca	tomaszowski	431	zespół dworsko - parkowy, II poł. XIX w.,
12.	 dwór	XIX	Granice	Masłowice	radomszczański	3	II poł. XIX w.,
13.	 park	XVIII	Grotowice	Rzeczyca	tomaszowski	91	zespół dworsko - parkowy, XVIII w.,
14.	 dwór	XVIII	Grotowice	Rzeczyca	tomaszowski	14	zespół dworsko - parkowy, kon. XVIII w.,
15.	 zamek	XIV	Inowódz	Inowódz	tomaszowski	173	poł. XIV w.
16.	 dwór	XIX	Kwiatkówka	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	380	murowany, zespół dworsko - parkowy, I poł. XIX w.,
17.	 park	XIX	Kwiatkówka	Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	380	zespół dworsko - parkowy, poł. XIX w.,
18.	 park	XIX	Lubiatów	Wolbórz	piotrkowski	308	zespół dworsko - parkowy, pocz. XIX w.,
19.	 pałac	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	90	zespół pałacowo - parkowy, 1812 - 1830 r.,
20.	 park	XX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	420	1916 - 1923 r.,
21.	 park	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	397	zespół pałacowo - parkowy, pocz. XIX w.,
22.	 park	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	436	kon. XIX w.,
23.	 zamek	XVI	Majkowice	Ręčno	piotrkowski	160	zamek ruiny - zespół zamkowo - parkowy, II ćw. XVI w.,
24.	 oficyna	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	oficyna kuchenna - zespół urbanistyczno - architektoniczny, XVIII - XIX w.,
25.	 park	XVIII/XIX	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	XVIII - XIX w.,

26.		mur	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	mur pół-zach. - zespół urbanistyczno - architektoniczny, XVIII - XIX w.,
27.		mur	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	mur zach. - zespół urbanistyczno - architektoniczny, XVIII - XIX w.,
28.		kordegarda	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	zespół urbanistyczno - architektoniczny, XVIII - XIX w.,
29.		czworak	XIX	Maluszyn	Żytno	radomszczański	739	czworak - zespół urbanistyczno - architektoniczny, I poł. XIX w.,
30.		czworak	XVIII/XI X	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	czworak, XVIII - XIX w.,
31.		dom	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	dom gorzelanego - zespół urbanistyczno - architektoniczny, XVIII - XIX w.,
32.		brama	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	brama gospodarcza - zespół urbanistyczno - architektoniczny, XVIII - XIX w.,
33.		brama	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	brama tylna - zespół urbanistyczno - architektoniczny, XVIII - XIX w.,
34.		wieża	XVIII	Maluszyn	Żytno	radomszczański	1082	wieża bramna - zespół urbanistyczno - architektoniczny, XVIII - XIX w.,
35.		dwór	XIX	Małecz	Lubochnia	tomaszowski	264	zespół dworsko - parkowy, II poł. XIX w.,
36.		park	XVI	Małecz	Lubochnia	tomaszowski	264	zespół dworsko - parkowy, XVI w.,
37.		park	XVIII	Masłowice	Masłowice	radomszczański	362	zespół dworsko - parkowy, XVIII w.,
38.		park	XIX	Mniszków	Mniszków	opoczyński	347	XIX w.,
39.		dwór	XIX	Modrzewek	Wolbórz	piotrkowski	11	1830 r.,
40.		dwór	XIX	Odrawąż	Wielgomłyn	radomszczański	367	zespół dworsko - parkowy, ok. poł. XIX w.,
41.		park	XVIII	Odrawąż	Wielgomłyn	radomszczański	367	zespół dworsko - parkowy, XVIII w.,
42.		zamek	XVI	Pukarzew	Żytno	radomszczański	742	ruiny zamku, XVI w.,
43.		dwór	XIX	Rożenek	Aleksandrów	piotrkowski	357	dwór - zespół dworsko - parkowy, poł. XIX w.,
44.		spichlerz	XIX	Rożenek	Aleksandrów	piotrkowski	357	kon. XIX w.,
45.		park	XIX	Rożenek	Aleksandrów	piotrkowski	357	park - zespół dworsko - parkowy, poł. XIX w.,
46.		park	XIX	Rzeczyca	Rzeczyca	tomaszowski	175	XIX w.,
47.		dwór	XIX	Sekursko	Żytno	radomszczański	992-X-71	zespół dworsko - parkowy, poł. XIX w.,
48.		dwór	XVI	Skotniki	Aleksandrów	piotrkowski	218	dwór obronny-zespół dworsko-parkowy, I poł. XVI w., m. zabytk. o znac. regionalnym, st.b.zł
49.		park	XVI	Skotniki	Aleksandrów	piotrkowski	274	park - zespół dworsko - parkowy, XVI - XVII w.,
50.		park	XIX	Sokoła Góra	Wielgomłyn	radomszczański	323	zespół dworsko - parkowy, pocz. XIX w.,
51.		pałac	XVII	Wolbórz	Wolbórz	piotrkowski	56	1626 -1773 r., zespół pałacowo - parkowy - miejsce zabytkowe o znaczeniu krajowym,
52.		pawilon	XVIII	Wolbórz	Wolbórz	piotrkowski	150	1773 r.,
53.		pawilon	XVIII	Wolbórz	Wolbórz	piotrkowski	151	1773 r.,
54.		oficyna	XVIII	Wolbórz	Wolbórz	piotrkowski	148	1773 r.,

55.		oficyna	XVIII	Wolbórz	Wolbórz	piotrkowski	149	1773 r.,
56.		park	XVIII	Wolbórz	Wolbórz	piotrkowski	57	2 poł. XVIII w.
57.		dwór	XX	Zajęczków	Mniszków	opoczyński	371	I. 20-te XX w.,
58.		park	XIX	Zajęczków	Mniszków	opoczyński	371	II poł. XIX w.
59.		dwór	XIX	Żytno	Żytno	radomszczański		zespół dworsko - parkowy, I poł. XIX w.,
60.		park	XVIII	Żytno	Żytno	radomszczański		zespół dworsko - parkowy, XVIII/XIX w.,

Obiekty użyteczności publicznej i obiekty techniki wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora

Zabytków:

Lp.	Obiekt	Wiek	Miejscowość	Gmina	Powiat	Uwagi
1.	 chałupa	XIX	Kalinków	Aleksandrów	piotrkowski	XIX w.,
2.	 jatka	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	jatki, 1837 - 1838 r.,
3.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1824 r.,
4.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1825 - 1830 r.,
5.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1825 - 1830 r.,
6.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1825 - 1875 r.,
7.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1830 r.,
8.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1820 - 1830 r.,
9.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1900 r.,
10.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	I poł. XIX w.,
11.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	d. Fabryka Sukna H. Landsberga, k. XIX w.,
12.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1830 r.,
13.	 dom	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1825 - 1835 r.,
14.	 zajazd	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1825 - 1830 r.,
15.	 willa	XIX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	willa pofabrykancka Farbiarni M. Piescha, ok. poł. XIX w.,
16.	 willa	XX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1907 - 1909 r.,
17.	 bank	XX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	oficyna - bank, 1923 r.,
18.	 bank	XX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	1923 r.,
19.	 bank	XX	m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	oficyna - bank, 1923 r.,
20.	 ratusz	XIX	Przedbórz	Przedbórz	radomszczański	ok. 1820 - 1830 r.,
21.	 karczma	XVI	Przedbórz	Przedbórz	radomszczański	XVI/XVIII w.,
22.	 dom	XVIII	Przedbórz	Przedbórz	radomszczański	XVIII w.,
23.	 karczma	XVIII	Rzeczyca	Rzeczyca	tomaszowski	I poł. XVIII w.,
24.	 most	XX	Spała	Inowódz	tomaszowski	1936 r.,

Na opisywanym obszarze znajdują się również obiekty o walorach zabytkowych świadczące o dawnych formach gospodarczej działalności miejscowej ludności. Wśród nich są młyny wodne wykorzystujące w przeszłości energię wodną dopływów Pilicy, ale również wapienniki. Te ostatnie funkcjonowały w oparciu o lokalne złoża wapieni.

Wybrane młyny i wapienniki znajdujące się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

Lp.	Obiekt	Wiek	Miejscowość	Gmina	Powiat	Uwagi
1.	 młyn	XX w.	Bąkowa Góra	Ręczno	piotrkowski	1918 r.,
2.	 młyn	XX w.	Dąbrowa n/Czarną	Aleksandrów	piotrkowski	młyn wodny, XX w.,
3.	 młyn	XIX w.	Kałek	Sulejów	piotrkowski	młyn wodny, 1881 r.,
4.	 młyn	XIX w.	Kłudzice	Sulejów	piotrkowski	młyn wodny, 1895 r.,
5.	 młyn	XIX w.	Kłudzice	Sulejów	piotrkowski	młyn Wandeltów, 1900 r.,
6.	 młyn	XX w.	Piła	Aleksandrów	piotrkowski	młyn wodny zbożowy na rz. Czarnej, drewniany, 1905 r.,
7.	 młyn	XIX w.	Przyglów	Sulejów	piotrkowski	młyn wodny, 1869 r.,
8.	 młyn	XX w.	Ręczno	Ręczno	piotrkowski	I 30 - te XX w.,
9.	 młyn	XIX / XX w.	Stobnica	Ręczno	piotrkowski	młyn wodny,
10.	 młyn	XIX w.	Stobnica	Ręczno	piotrkowski	
11.	 młyn	XIX w.	Stobnica	Ręczno	piotrkowski	młyn motorowy,
12.	 młyn	XIX w.	Stobnica	Ręczno	piotrkowski	
13.	 wapiennik	XX w.	Sulejów	Sulejów	piotrkowski	wapiennik Wiktor, mur., 1905 r.,
14.	 wapiennik	XX w.	Sulejów	Sulejów	piotrkowski	wapiennik Jan, mur., 1908 r.,
15.	 młyn	XIX w.	Szarbasko	Aleksandrów	piotrkowski	młyn wodny,
16.	 młyn	XVIII / XIX w.	Twarda	Tomaszów Maz.	tomaszowski	murowano - drewniany, XVIII / XIX w.,

✓ **Historyczne układy przestrzenne**

Miejscowości położone na obszarze doliny Pilicy i w bezpośrednim jej sąsiedztwie należą do ośrodków osadniczych posiadających genezę średniowieczną. O ich historycznym rodowodzie świadczy chociażby fakt, iż niektóre z nich należą do najwcześniej w województwie wzmiankowanych miejscowości w: XI wieku – Inowódz, w XII w. Chełm, Przedbórz, Sulejów, Wolbórz, Żytno, w XIII w. Piotrków, w XIV w. Rzeczyca, w XVI w. Błogie Szlacheckie, Skotniki. Niewątpliwie ich powstawaniu sprzyjało położenie nad rzeką Pilicą pełniącą funkcję ważnego szlaku komunikacyjnego, który jednocześnie przecinały dalekosiężne lądowe trakty handlowe (m. in. Radom – Skrzynno – Opoczno, Kraków – Małogoszcz – Wielkopolska, Kraków – Piotrków – Łęczyca – Włocławek, Kazimierz Dolny – Radom – Piotrków – Kalisz). Stymulantą rozwoju opisywanego obszaru w czasach historycznych było również jego strategiczne położenie polityczno – administracyjne na pograniczu wpływów Ziemi Sieradzkiej i Małopolski.

Znaczenie wymienionych miejscowości podkreślał fakt, iż na pewnym etapie swojej historii posiadały prawa miejskie, mimo, iż obecnie niektóre są jedynie wsiami (Rzeczyca, Skotniki, Wolbórz, Żytno). Niektóre przez wieki pełniły bardzo ważne funkcje administracyjne np. Wolbórz będąc siedzibą kasztelani, Przedbórz będąc miejscem zjazdów politycznych, czy położony poza doliną Pilicy Piotrków Trybunalski wspomniany w niniejszym opracowaniu, gdyż stanowił jeden z najważniejszych ośrodków

miejskich na obszarze obecnego województwa łódzkiego, ze względu na odbywające się w nim zjazdy polityczne czy trybunały koronne.

Historyczne ośrodki osadnicze doliny Pilicy można wpisać w obszary ziem historycznych, współcześnie pełniących rolę „małych ojczyzn”, natomiast w średniowieczu będących fundamentami dla kształtujących się administracyjnych struktur regionu. Obszar opracowania znajduje się w zasięgu czterech ziem historycznych. Lewy brzeg doliny Pilicy począwszy od południowych granic województwa, a skończywszy na fragmencie gm. Wolbórz i gm. Tomaszów Mazowiecki wraz z miastem Tomaszowem Mazowieckim, należy do Ziemi Piotrkowskiej. Lewobrzeżną części doliny Pilicy w północnej części gminy Tomaszów Mazowiecki, gm., Inowłódz, ale również w południowej gm. Rzeczyca swoim zasięgiem obejmuje Ziemia Łęczycka. Na niewielkim zaledwie fragmencie, przy granicy z województwem mazowieckim na lewym brzegu w gm. Rzeczyca wkracza Ziemia Rawska. Prawobrzeżna część opracowania całkowicie położona jest na Ziemi Opoczyńskiej.

Największym ośrodkiem miejskim położonym w granicach opracowania jest najmłodsze zarazem miasto **Tomaszów Mazowiecki**. Jego załazek wykształcił się w 1788 r. jako niewielki ośrodek hutnictwa na bazie miejscowych rud żelaza zalegających w lasach nad Wolbórką, w dobrach dziedzicznych Ostrowskich, założony przez Tomasza Ostrowskiego, właściciela Ujazdu. W 1912 r., jego syn, przeniósł tutaj z Ujazdu swą siedzibę, rozbudowując jednocześnie przemysł. Do Tomaszowa w latach 1822 – 23 zaczęli przybywać pierwsi tkacze, zakładając na wykarczowanym terenie osiedle, które w 1829 r. otrzymało prawa osady targowej. W 1830 r. Tomaszów uzyskał prawa miejskie i zaczął prężnie się rozwijać, a w 1851 r. stał się miastem rządowym. Od tego czasu następował rozwój miasta przemysłowego. W ukształtowaniu układu ważną rolę odegrał założony przez Ostrowskich pałac, na prawym brzegu Wolbórki. W centrum układu przestrzennego znajdowała się dzielnica przemysłowa zlokalizowana na wyspie objętej odnogami Wolbórki.

Pozostałe ośrodki miejskie posiadają średniowieczny rodowód na czele z najstarszym **Inowłodzem**, który również należy do najstarszych miast w Polsce. Jego pozycja polityczna od początków istnienia była znacząca, co zawdzięczał powstaniu przy przeprawie przez Pilicę w początkach kształtowania się państwa polskiego i położeniu na styku Księstwa Łęczyckiego, Mazowsza i Małopolski. Po raz pierwszy wzmiankowany w traktacie trzemeszneńskim z 1145 r. Funkcjonował jako osada targowa przy szlaku handlowym (Wielkopolska – Lubelszczyzna – Ukraina), a sprzyjające warunki naturalne – wzgórza, wśród nadpilicznych łęgów i prawdopodobnie na wyspach na Pilicy, czyniło to miejsce niezwykle niedostępnym. W latach 1086 – 1102 na wspomnianym wzgórzu zbudowano kościół p.w. św. Idziego ufundowany przez księcia Władysława Hermana w podzięcie za syna – przyszłego króla Bolesława Krzywoustego. We wczesnym średniowieczu istniał w Inowłodzu gród kasztelański.

Kazimierza Wielki w XIV w. postanowił nadać mu akt lokacyjny i tym samym wybudował na wzniesieniu w latach 1352 – 1370 zamek obronny z kamienia wapiennego, a miasto otoczył murami, w których dwie bramy wyprowadzały szlaki do Piotrkowa i Krakowa. Od tej pory otoczony fosą gród inowłodzki bronił przeprawy przez Pilicę z Małopolski. Na początku XIV w., po wejściu w skład Królestwa Polskiego stał się ważnym elementem systemu obronnego kraju. Miasto pełniło też ważne funkcje handlowe, gdyż poza prowadzącymi tutaj szlakami lądowymi przebiegał Pilicą wodny szlak spławu zboża do Wisły wykorzystywany wiosną i jesienią. Około roku 1520 powstał późnogotycki

zespół kościelny p.w. św. Michała Archanioła. Miasto podupadło gospodarczo na skutek potopu szwedzkiego i licznych pożarów, tracąc w 1870 r. prawa miejskie. Pod koniec XIX w. jeden z właścicieli dóbr inowłodzkich – Birenzweig, chcąc podnieść gospodarczą pozycję Inowłódza, wykreował go na uzdrowisko. Powstała stacja klimatyczno-leśna, na którą składały się „wille szwajcarskie”, kąpielisko nad Pilicą oraz wycieczkowy statek „Inowódz”, odbywający regularne rejsy w górę i w dół rzeki, do Tomaszowa Maz. i Nowego Miasta nad Pilicą. Właściwie od tego momentu Inowódz zaczyna rozwijać się jako miejscowość letniskowa. Działania przyniosły zamierzone efekty, niestety krótkotrwałe ze względu na dwie wojny światowe XX wieku, które poważnie zniszczyły miasto, choć nie na tyle by trwale usunąć z krajobrazu najważniejsze obiekty – zamek i kościół św. Idziego i zatrzeć elementy średniowiecznego układu urbanistycznego - jednego z największych osiągnięć polskiej urbanistyki średniowiecznej.

Równie wiekowy i o podobnej genezie, gdyż założony przy szlakach handlowych (Radom - Skrzynno – Opoczno oraz Kraków - Chmielnik, Małogoszcz – Wielkopolska) i przeprawie na Pilicy jest **Przedbórz**, także po raz pierwszy wspomniany w 1145 r. Położony na pograniczu Małopolski i Wielkopolski w XIII w. był miejscem zjazdów politycznych, a jego strategiczną pozycję podkreśla decyzja Kazimierza Wielkiego o wzniesieniu tutaj murowanego zamku obronnego. Piliczańskie bory stanowiły, bowiem też doskonałe miejsce dla królewskich polowań. Nie dziwi zatem fakt, iż to tutaj Władysław Jagiełło w 1423 r. nadał prawa miejskie dla niewielkiej wsi w biskupich dobrach zwaną Łodzią nad rzeką Ostrogą. Dynamiczny rozwój miasta, niewątpliwie handlowego, został przerwany w XVII w. wojny szwedzkie, podczas których miasto wraz z zamkiem Kazimierzowskim uległo zniszczeniu. Trzeciemu rozbirowi Polski towarzyszył podział Przedborza na dwie części z granicą na Pilicy. Do czasów współczesnych zachowały się w układzie urbanistycznym elementy założenia średniowiecznego, a miasto pełni funkcję kulturalną, dzięki etnograficznemu Społeczne Muzeum Ludowe, a także siedzibie Międzynarodowego Festiwalu Marii Konopnickiej. Położenie miasta w pobliżu Przedborskiego Parku Krajobrazowego czyni go dobrą bazą turystyczną.

Niezwykle ważnym ośrodkiem na opisywanym obszarze nie tylko w skali regionalnej, ale również międzynarodowej jest **Sulejów – Podklasztorze**, którego właściwa historia i okres świetności wiąże się z przynależnością przez ponad 6 wieków (1176 – 1819 r.) do opactwa Cystersów ulokowanego nad Pilicą przez Kazimierza Sprawiedliwego. Tym samym Sulejów był obok Jędrzejowa, Koprzywnicy, Wąchocka czwartym miejscem osiedlenia tego zakonu w Małopolsce. Cystersi przybyli do Sulejowa z francuskiego klasztoru Morimond w Burgundii. Zgodnie z zamysłem Cystersi okazali się przydatni w służbie kancelaryjnej i krzewieniu kultury rolniczej, co gwarantowało rozwój gospodarczy stymulowany dodatkowo przez przebiegający szlak handlowy. Przywileje nadane klasztorowi tj. prawo do pobierania przeprawowego cła wodnego na Pilicy i eksploatacji rozległych włości, których mieszkańcy z poddaństwa włościńskiego przeszli pod zarządzanie klasztoru sprawiły, że stał się on stabilny ekonomicznie. W połowie XIII w. zaczął się rozwijać Sulejów, jako ośrodek handlowy, który dzięki staraniom Cystersów uzyskał prawa miejskie.

Opactwo nie raz było atakowane m.in. przez tatarów, co przyczyniło się do nadania mu obronnego charakteru, który jednak nie uchronił założenia przed zniszczeniem podczas potopu szwedzkiego w odwecie za przegraną pod Opoczmem bitwę (1655 r.). Po rozbiorach znalazło się

w zaborze pruskim, a po Kongresie Wiedeńskim klasztor uległ kasacji (1819 r.). Od tego czasu opactwo stopniowo popadało w ruinę, do 1973 r. kiedy to Skarb Państwa wykupił część obiektu rozpoczynając długotrwały proces rewaloryzacji zabytkowego klasztoru, który obecnie położony na szlaku cysterskim i piastowskiej drodze romańskiej, pełni funkcje strictly turystyczne, gdyż mieści się w nim centrum konferencyjne, restauracja i muzeum.

Szczególną wartość dla dziedzictwa kulturowego opisywanego obszaru zajmują również układy przestrzenne mniejszych miejscowości, nieposiadających miejskiego rodowodu. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje **Bąkowa Góra** - wieś położona na zboczu wysokiego wzniesienia (282 m n.p.m.) stanowiącego najbardziej wysuniętą na północ część pasma Małogosko – Przedborskiego. Historia Bąkowej Góry zasadniczo wiąże się z postacią Zygmunta Bąka (nobilizowany rabuś i zawadiaka) - fundatorem zamku wybudowanego tutaj na przełomie XIV i XV wieku oraz z konfliktem z właścicielem majkowskiego zamku Florianem Szarym – prawym rycerzem. Historia zwaśnionych rycerzy była tak popularna, że J.I. Kraszewski uczynił ją wątkiem powieści „Jelita”. Spory międzysąsiedzkie doprowadziły w XV w. do opustoszenia zamku, gdyż Władysław Łokietek wysiedlił właściciela Bąkowej Góry na tereny południowej Polski. Od tego czasu przez kolejne trzysta lat właścicielami Bąkowej Góry byli Małachowscy herbu Nałęcz, ród wywodzący się z ziemi łęczyckiej, którzy nie raz pełnili funkcje ważnych państwowych oficjeli (np. królewskiego sekretarza i dworzanina, kasztelana spicymierskiego, podkanclerza królewskiego, marszałka Trybunału Koronnego). W XVIII w. Bąkowa Góra wchodziła w skład dużego latyfundium magnackiego Małachowskich. W latach 1770 – 1780 poniżej zamku wybudowano murowany dwór, który był ważnym ośrodkiem życia kulturalnego Polski. W XVIII wieku przekomponowano także istniejący park. Do 1939 r. właściele dworu zmieniali się na drodze dziedziczenia i kolejno byli nimi Michałowscy, Ostrowscy, Małachowscy, Potoccy. Założenie dworskie przetrwało do czasów współczesnych, a z górującymi na wzniesieniu ruinami zamku oraz z zespołem sakralnym kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy tworzy unikatowy układ przestrzenny.

Równie dużą atrakcją turystyczną jest układ przestrzenny **Spały**, która choć już istniała w XVII i XVIII w. jako osada młyńska, przy młynie nad rzeczką Gać, należąca do Bartłomieja Spały (od nazwiska rodu wywodzi się nazwa miejscowości), tak naprawdę zasłynęła jako miejsce doskonałe do polowań królewskich. Dlatego też gościli tutaj polscy królowie i książęta m.in. Władysław Herman, Władysław Jagiełło, Kazimierz Jagiellończyk. Tradycję tę przejął po nich Car Aleksander III, który wybudował w 1884 r. swój pałacyk myśliwski, a jego syn Mikołaj II okazały zespół rezydencyjny. Założono i urządzono tu wielki park z bogatym i oryginalnym drzewostanem, w środku ustawiono spiżowy odlew żubra przywieziony z Białowieży. Odbывały się tutaj huczne polowania z udziałem wielu koronowanych głów. Po wyzwoleniu Spała stała się reprezentacyjną siedzibą prezydentów RP. Przybywali do niej na odpoczynek, polowania i przyjęcia dyplomatyczne Józef Piłsudski, Stanisław Wojciechowski, Ignacy Mościcki. W Spale odbywały się doroczne dożynki. Do dziś zachowały się fundamenty dawnego założenia pałacowego, ale o jego dawnej świetności niewątpliwie przypomina rozległy park. W pobliskich lasach niedaleko spały znajduje się również Grota św. Huberta – patrona myśliwych z inicjałami cara Aleksandra III, a także jedyny w województwie pomnik psa poświęcony pupilowi prezydenta Ignacego Mościckiego. Spała z uwagi na malownicze położenie wśród lasów

i nad Pilicą posiada tradycje kurortu, a niewątpliwą atrakcję poza walorami stricte kulturowymi stanowi Spalski Jarmark Antyków i Rękodzieła odbywający się od maja do października.

Poza obszarem opracowania znajdują się dwa historyczne miasta, o niezwykle bogatej historii mające wpływ na kształtowanie się tożsamości regionalnej nadpilicznego obszaru, których nie można pominąć. Należy do nich:

- **Wolbórz** – słynący z bogatej historii, wspaniałego zespołu pałacowo-parkowego – siedziby biskupów kujawskich i najznamienitszego w Polsce wójta – Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Należy do najstarszych grodów kasztelańskich Polski z czasów Piastów. Pierwsza wzmianka o Wolborzu pochodzi z 1065 r. Bulla papieska z 1136 r. wymienia „castellum Voibor” jako gród kasztelański, był też osadą targową, mieściła się tutaj komora celna. Słowo *woj* oznaczało rycerza, a *bor* walkę.

W Wolborzu istniała przeprawa przez Wolbórkę pradawnego traktu drogowego ze Śląska na Mazowsze, a także z Wielkopolski przez Sieradz w kierunku Lublina i z Łęczycy do Krakowa. Wolbórz już w tamtych czasach posiadał połączenie z Rawą i Piotrkowem. W XII w. miejscowość wraz z okolicznymi wsiami przeszła w ręce kościelne i stała się ważnym ośrodkiem administracji gospodarczej biskupów włocławskich, którzy wybudowali tu zamek. Od XII w. przez około sześć stuleci, aż do 1818 r. Wolbórz stanowił centrum dużego klucza dóbr biskupów kujawskich. Ich obecności Wolbórz zawdzięcza lata świetności. Miasto miało wówczas charakter miejskiego ośrodka przedlokacyjnego. Dzisiejszy układ rozplanowania pochodzi najpóźniej z czasów jego lokacji w 2 poł. XIII w. W XIII w. z osady targowej na podgrodziu rozwinęło się miasto, które w 1273 r. przeniesiono na prawo niemieckie. Władysław Jagiełło wyznaczył Wolbórz na punkt zborny wojsk wyruszających przeciwko Krzyżakom w XV w. XV, XVI i początek XVII w. to „złote wieki” miasta – nastąpił rozwój rzemiosła, a sukno przez Lwów wysyłano do krajów naddunajskich. W biskupim zamku skupiało się renesansowe środowisko intelektualne. Najazdy szwedzkie i czasy zaborów przyczyniały się do powolnego upadku miasta, aż wreszcie w 1870 r. Wolbórz utracił bezpowrotnie prawa miejskie.

Układ urbanistyczny Wolborza jest wybitnym zabytkiem urbanistycznym i pochodzi najpóźniej z czasów jego lokacji w 2 poł. XIII w. Reprezentuje jednocześnie wielkością oraz kształtem siatki ulic typ założenia na bazie owalnicy. Układ miejski uzupełniony został w wieku XVIII barokowym zespołem pałacowy biskupów kujawskich, który w mikroskali nawiązuje do założenia pałacowo-parkowego w Wersalu, najbardziej ze wszystkich podobnych na ziemiach polskich. Cały układ urbanistyczny Wolborza stanowi zabytek o randze krajowej.

- **Piotrków Trybunalski** - pierwsze pisemne wzmianki o nim pochodzą z 1217 r. i 1222 r., choć początki osadnictwa na tym obszarze sięgają już VIII w. Z czasów wczesnego osadnictwa, pochodzą legendy świadczące o istnieniu pogańskich miejsc kultu religijnego. Osada rozwinęła się w widłach rzek Strawy i Strawki na podmokłych terenach stwarzających bardzo dobre warunki obronne dla rozwijającego się ośrodka osadniczego. XIII - wieczne zapisy wymieniają Piotrków jako miejsce sądów książęcych, zjazdów rycerstwa. Prawdopodobnie lokacja nastąpiła przed 1313 r. Miasto przeżywało swój rozkwit za rządów Władysława

Łokietka, a następnie Kazimierza Wielkiego. Wówczas Piotrków rozbudowano – otoczono murem z bramami Krakowską i Sieradzką (Wolborską) oraz fosą. Prawdopodobnie także za Kazimierza Wielkiego wybudowano, poza murami miejskimi, niedaleko tzw. Wielkiej Wsi, zamek książęcy. Na jego miejscu w latach 1512-19, za panowania Zygmunta I, królewski budowniczy Benedykt wybudował w obrębie wałów zachowany do czasów współczesnych zamek gotycko – renesansowy - wolnostojącą wieżę mieszkalną. W XVI w. zamek był miejscem odbywania się synodów i sejmów. Rozkwit miasta przypadł na okres XIV - XVI w. i nastąpił po nadaniu aktu lokacyjnego na prawie magdeburskim. Schyłek średniowiecza i renesans przyniósł wzrost politycznej rangi Piotrkowa, określanego za Jagiellonów mianem drugiej stolicy kraju. Wówczas często rezydował tutaj dwór królewski. Odbywały się książęce i królewskie zjazdy dzielnicowe, generalne synody kościelne prowincji gnieźnieńskiej, sejmy walne koronne (od 1493 r.). Dlatego też Piotrków odwiedzały największe autorytety ówczesnej polityki (A. Frycz Modrzewski), literatury (J. Kochanowski, M. Rej), czy nauki (M. Kopernik). Wydarzenia polityczne i liczni goście wymagali obsługi przez lokalną ludność, która dzięki temu bogaciła się. To znalazło wyraz w przestrzennym rozwoju miasta – pod murami miejskimi powstawały przedmieścia, zaś Wielka Wieś sąsiadująca z zamkiem stała się przedmieściem pałaców i magnackich dworów. Poza granicami miasta powstał także folwark Obrytka. Okresowi rozkwitu towarzyszyły też liczne klęski żywiołowe – pożary i epidemie, mimo to wysoka ranga polityczna, gospodarcza i kulturalna Piotrkowa zaowocowała ukształtowaniem się subregionu piotrkowskiego w obrębie historycznej ziemi sieradzkiej. W II połowie XVI w. polskie sądownictwo przeżywało kryzys, zaś w wyniku reformy utworzono w 1578 r. w Piotrkowie najwyższy sąd szlachecki – Trybunał Koronny dla Wielkopolski. Trybunały, od których pochodzi nazwa miasta, odbywały się corocznie, nieprzerwanie do 1793 r., w miejskim ratuszu. Od 1655 r. Piotrków i okolice były miejscem działań wojennych związanych z potopem szwedzkim. Pozytywnym akcentem wieku XVII - ego wspomnianych czasów było przybycie zakonników – Bernardynów, Dominikanów, Franciszkanów, Pijarów, Jezuitów, zakładających klasztory, a ponadto prowadzących własne szkoły (Pijarzy, Jezuici). II połowę XVII w. należy utożsamiać z zaakcentowaniem obecności Żydów, którzy stworzyli dzielnicę żydowską z synagogą, kirkutem i rynkiem handlowym. Po rozbiórce Polski w 1793 r. Piotrków znalazł się pod okupacją wojsk pruskich, zaś w 1816 r. pod rządami rosyjskimi. Aczkolwiek miasto rozwijało się, czego stymulantami było poprowadzenie przez Piotrków kolei warszawsko – wiedeńskiej oraz rozwój przemysłu (manufaktura, huty szkła) w końcu XIX w. Po odzyskaniu niepodległości Piotrków pełnił funkcję miasta powiatowego, od 1975 r. miasta wojewódzkiego, zaś współcześnie jest stolicą powiatu.

W układzie przestrzennym miasta czytelne są zarówno fragmenty osady przedlokacyjnej, która rozwinęła się prawdopodobnie wzdłuż drogi łączącej przeprawę przez rzekę, w postaci wrzecionowatego układu ulic (Rwańskiej, Łaziennej, pierzei Pl. Czarneckiego), ale również regularne rozplanowanie miasta średniowiecznego pochodzące z końca XIII w.

Wiele historycznych miejscowości, które kiedykolwiek posiadały prawa miejskie zachowało w układach przestrzennych relikty dawnych form lokacyjnych i dlatego zostały bądź objęte ochroną Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez wpisanie do rejestru (Przedbórz jako układ urbanistyczny z XIV – XIX w., Piotrków Trybunalski jako układ urbanistyczny XIII – XV w. oraz XIX w.), bądź do ewidencji (Sulejów z XII - wiecznym miejskim układ przestrzenny; Inowódz z układem urbanistycznym z XII – XIV, XVI w.; Tomaszów Mazowiecki z dziewiętnastowiecznym układem urbanistycznym XIX w.; Wolbórz z układem urbanistyczny z XIII, XVIII – XIX w.).

Niektóre z układów przestrzennych choć nie znajdują się w historycznych miastach również są objęte ochroną, bądź pretendują do niej. Wśród nich należy wymienić znajdującą się w rejestrze WKZ Bąkową Górę z układem przestrzennym wzgórza zamkowego oraz wskazywane w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego posiadające szczególne walory – Spała, Poświętne, Chełmo, Maluszyn.

Na szczególną uwagę zasługują również przestrzenne układy ruralistyczne zamieszczone w ewidencji konserwatorskiej, które dla wąskiej grupy turystów mogą stać się również atrakcją turystyczną. Chociażby ze względu na swoją różnorodność, albowiem poza powszechnymi ulicówkami, rzędówkami i wielodrożnicami możemy spotkać, na obszarach gmin uwzględnionych w opracowaniu, wsie owalnicowe.

Najciekawsze układy przestrzenne w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

Lp.	Obiekt	Wiek	Miejscowość	Gmina	Powiat	Uwagi
1.	układ przestrzenny	XIII w.	Barkowice Mokre	Sulejów	piotrkowski	ulicówka, 1231 r.,
2.	układ przestrzenny	XII w.	Biała	Sulejów	piotrkowski	rzędówka, 1176 r.,
3.	układ przestrzenny	do XIV w.	Biłska Wola	Sulejów	piotrkowski	rzędówka, do XIV w.,
4.	układ przestrzenny	XII w.	Dąbrowa n/Czarną	Aleksandrów	piotrkowski	układ nierozpoznany, 1176 r.,
5.	układ przestrzenny	XIV w.	Dęba	Ręčno	piotrkowski	nierozpoznany, 1398 r.,
6.	układ przestrzenny	brak danych	Kalinków	Aleksandrów	piotrkowski	ulicówka,
7.	układ przestrzenny	brak danych	Kotuszów	Aleksandrów	piotrkowski	owalnica,
8.	układ przestrzenny	XII w.	Łęczno	Sulejów	piotrkowski	rzędówka, 1176 r.,
9.	układ przestrzenny	X w., XIV w.,	Majkowice	Ręčno	piotrkowski	owalnica, X w., 1398 r.,
10.	układ przestrzenny	do XIII w.	Nagórzyce	Tomaszów Maz.	tomaszowski	rzędówka,
11.	układ przestrzenny	XIII w.	Przyglów	Sulejów	piotrkowski	owalnica, 1242 r.,
12.	układ przestrzenny	XIV w.	Ręčno	Ręčno	piotrkowski	wielodrożnica, 1399 r.,
13.	układ przestrzenny	XIX w.	Ręčno Kolonia	Ręčno	piotrkowski	rzędówka,
14.	układ przestrzenny	do XIII w.	Skotniki	Aleksandrów	piotrkowski	złożony układ przestrzenny, do XIII w.
15.	układ przestrzenny	XV w.	Smardzewice	Tomaszów Maz.	tomaszowski	ulicówka, 1412 r.,
16.	układ przestrzenny	XIV w.	Stobnica	Ręčno	piotrkowski	rzędówka, 1328 r.,
17.	układ przestrzenny	XII w.	Sulejów	Sulejów	piotrkowski	miejski układ przestrzenny,
18.	układ przestrzenny	brak danych	Szarbisko	Aleksandrów	piotrkowski	układ nierozpoznany,
19.	układ przestrzenny	do XIII w.	Winduga	Sulejów	piotrkowski	przysiółek, do XIII w.,
20.	układ przestrzenny	brak danych	Zajączków	Aleksandrów	piotrkowski	rzędówka
21.	układ przestrzenny	brak danych	Zarzęcin	Aleksandrów	piotrkowski	
22.	układ przestrzenny	XIV w.	Zbyłowice	Ręčno	piotrkowski	rzędówka, 1398 r.,

✓ **Historyczne szlaki kulturowe**

Szczególną formą eksponowania kulturowego dziedzictwa opisywanego obszaru są przebiegające tędy dwa historyczne szlaki kulturowe o zasięgu międzynarodowym:

- **Szlak Cysterski** – powołany w 1990 r. decyzją Rady Europy łączący historyczne i współczesne ośrodki związane z Zakonem Cystersów. W obszarze opracowania biegnie jego odgałęzienie tzw. pętla kielecka, której jednym z głównych punktów jest opactwo w Sulejowie. Stąd kieruje się na południe do Jędrzejowa i południowy – wschód do Wąchocka;
- **Piastowska Droga Romańska** – stanowi fragment europejskiej trasy turystyczno – oświatowej. W Polsce prezentuje ponad tysiącletnią historię narodową, kulturową, a także religijną i łączy miejsca oraz zabytki związane z czasami monarchii piastowskiej, wśród nich znajdują się opactwo o.o. Cystersów w Sulejowie oraz kościół św. Idziego w Inowłodzu, położone w granicach niniejszego opracowania. Stąd szlak kieruje się na południe przez Żarnów do Strońska i na północ do Tumu pod Łęczycą.

✓ **Miejsca lokalnego kultu religijnego – sanktuaria**

Turystyka pielgrzymkowa stanowiła od wieków istotną formę aktywności. Pod tym względem również opisywany obszar wpisał się na stałe w świadomość pielgrzymujących. W gminach uwzględnionych w opracowaniu znajdują się trzy ośrodki szczególnego kultu religijnego, przy czym tylko smardzewicki położony jest w granicach objętych „Koncepcją.....”.

Sanktuaria są reprezentowane przez ośrodki kultu Maryjnego i Świętych Pańskich.

- **Sanktuarium Matki Bożej Studziańskiej – Świętorodzinnej w Studziannie – Poświętnem** (gmina Poświętne, powiat opoczyński) posiada tradycje pielgrzymowania sięgającą XVII w. Wówczas w 1671 r. za cudowny uznany obraz przedstawiający św. Rodzinę przy posiłku. Przekazy kronikarskie podają, że sanktuarium co najmniej dwukrotnie odwiedzał Jan III Sobieski, w tym raz będąc już królem Polski. Poza znaczeniem religijnym wizerunku poświadczonym jego koronacją w 1968 r., obraz posiada również dużą wartość artystyczną, gdyż jest prawdopodobnie kopią siedemnastowiecznego sztychu J.J. Callota z Nancy z XVI w. Historia obrazu nie jest dokładnie znana, ale już około 1630 –40 r. znajdował się we dworze w Nieznamierowicach. Wojny szwedzkie podczas, których został zrabowany przez Szwedów spowodowały, że często zmieniał on właścicieli. Ostatecznie został umieszczony w specjalnie wybudowanym w latach 1671 – 73 kościele w Studziannej. Sprowadzeni do miejscowości o.o. Filipini, którym została powierzona opieka nad sanktuarium, wybudowali w XVIII w. kościół uznany za perłę polskiego baroku. Wielowiekowa tradycja pielgrzymowania przetrwała do dnia dzisiejszego i sanktuarium jest odwiedzane przez pielgrzymów z całej Polski Środkowej, corocznie znajduje się na drodze pielgrzymki z Warszawy na Jasną Górę.
- **Sanktuarium św. Anny w Smardzewicach** (gmina Tomaszów Mazowiecki, powiat tomaszowski) mieszczące się w kościele pod tym samym wyzwaniem w klasztorze pofranciszkańskim. Szczególnym kultem otoczony jest obraz św. Anny Samotrzeć, pierwszej

poł. XVII w. Sanktuarium, reprezentujące ośrodek kultu Świętych Pańskich jako jedyne znajduje się w granicach opracowania.

- **Miejsce kultu Góra Chełmo** (gmina Masłowice, powiat radomszczański) posiada jedynie wymiar symboliczny, gdyż znajduje się na Chełmskiej Górze, której kult sięga czasów pogańskich. Jednakże corocznie odwiedzają pielgrzymi z Warszawy zmierzający na Jasną Górę.

Poza obszarem opracowania położone są dwa sanktuaria, które w turystyce pielgrzymkowej odgrywają niemałą rolę, a ponadto mieszczą się w obiektach o szczególnych walorach zabytkowych. Należą do nich ośrodki kultu religijnego w Piotrkowie Trybunalskim

- **Sanktuarium Matki Boskiej Trybunalskiej w Piotrkowie Trybunalskim** mieści się w osiemnastowiecznym kościele o.o. Jezuitów. Związane jest z kultem koronowanego przez Papieża obrazu Matki Boskiej z Dzieciątkiem datowany na XVIII w. Poza wartością stricte religijną kościół, wchodzący w skład zespołu sakralnego, przedstawia duże walory zabytkowe, podkreślone przez jego bogate wyposażenie pochodzące z okresu XVI – XVIII w.
- **Sanktuarium Zaśnięcia Matki Bożej w Piotrkowie Trybunalskim** znajduje się w kościele farnym p.w. św. Jakuba. W świątyni znajduje się czczony przez wiernych późnogotycki obraz Zaśnięcia Matki Boskiej (ok. 1510 r.). Wizerunek jak dotąd nie został koronowany. Fara piotrkowska jest najstarszym w kościele w mieście, który powstał na przełomie XIV/XV w. Została wybudowana w stylu gotyckim, lecz wyraźny jest również wpływ późniejszych stylów architektonicznych baroku i dziewiętnastowiecznych elementów neogotyckich. Bogate jest również wyposażenie wnętrza, którego najstarsze elementy pochodzą z XVI w. Zabytkowy kościół p.w. św. Jakuba, podobnie jak opisany zespół sakralny o.o. Jezuitów położony jest na Starym Mieście i stanowi swoistą wizytówkę miasta.

✓ **Miejscowości z tradycjami ludowymi**

Obszar opracowania znajduje się w strefie wpływów dwóch znaczących w województwie podregionów etnograficznych. Prawy brzeg środkowego odcinka Pilicy (fragment gm. Aleksandrów, gm. Mniszków, gm. Tomaszów Mazowiecki, gm. Poświętne) położony jest w podregionie opoczyńskim, natomiast lewy brzeg dolnego odcinka rzeki w województwie łódzkim (gm. Lubochnia, gm. Inowłódz, gm. Rzeczyca) należy do podregionu rawskiego. Aktywność kultywowania tradycji ludowych jest zróżnicowana i choć może nie tak intensywna, jak w podregionie łowickim, to w obszarze nadpilicznym można jeszcze spotkać ludowych malarzy, tkaczy, hafciarki, pracownice garncarskie. Nadal podczas świąt kościelnych w niektórych miejscowościach mieszkańcy przywdziewają strój ludowy, który szczególnie jest propagowany przez zespoły ludowe. Szczególną rolę w zachowaniu ludowych tradycji pełnią ośrodki promujące – galerie w Krzętowie i Tomaszowie Mazowieckim.

Ośrodki kultury ludowej wzmacniające tożsamość subregionów etnograficznych:

Lp.		Miejscowość	Gmina	Formy przejawów kultury ludowej
1.		Taraska	Aleksandrów	malarstwo
2.		Królowa Wola	Inowódz	tkactwo
3.		Inowódz	Inowódz	strój
4.		Prucheńsko Małe	Mniszków	zespół ludowy "Jedność"
5.		Bukowiec nad Pilicą	Mniszków	zespół ludowy "Bukowianie"
6.		Grotowice	Rzeczycza	hałciarstwo
7.		Grotowice	Rzeczycza	malarstwo
8.		Rzeczycza	Rzeczycza	strój
9.		Smardzewice	Tomaszów Mazowiecki	noszenie stroju ludowego, zespół ludowy
10.		Twarda	Tomaszów Mazowiecki	noszenie stroju ludowego, zespół ludowy
11.		Cieblowice	Tomaszów Mazowiecki	strój, zespół ludowy
12.		Tomaszów Mazowiecki	Tomaszów Mazowiecki	Wystawy, koncerty, DKF
13.		Chorzęcin	Wolbórz	strój, okolice Tomaszowa
14.		Krzętów	Wielgomłyn	zespół ludowy "Krzętowianki"
15.		Krzętów	Wielgomłyn	Koło Gospodyń Wiejskich
16.		Krzętów	Wielgomłyn	pracownia ceramiczna - garncarstwo
17.		Wolbórz	Wolbórz	strój
18.		Komorniki	Wolbórz	pisanki
19.		Borzykówka	Żytno	malarstwo
20.		Silniczka	Żytno	malarstwo

✓ **Miejsca martyrologii**

Pilica w odegrała w historii Polski i województwa niebagatelną rolę, gdyż jako jedna z największych rzek w regionie często była naturalną granicą. W okresie przedrozbiorowym pełniła funkcję graniczną między województwem sieradzkim, a sandomierskim. Po drugim rozbiorze (1793 r.) Polski stanowiła granicę między ocalonym jeszcze fragmentem Polski, a Prusami, natomiast po trzecim rozbiorze (1795 r.) między zaborem pruskim a austriackim. Kiedy województwo łódzkie po 1815 r. znalazło się w graniach Królestwa Polskiego Pilica oddzielała Gubernię Piotrkowską od Radomskiej.

Strategiczne znaczenie rzeki zaznaczyło się również podczas wojen światowych XX w., kiedy to stanowiła miejsce ścierania się frontów. Śladami tej smutnej przeszłości są cmentarze i mogiły żołnierzy poległych podczas działań wojennych. W granicach gmin objętych analizami znalazło się 9 takich miejsc martyrologii zasługujących na szczególną uwagę, spośród nich 3 znajdują poza obszarem opracowania.

Miejsca pamięci:

Lp.	Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt
1.	 Borzykowa	Żytno	radomszczański	mogiły zbiorowe żołnierzy polskich poległych w czasie Kampanii Wrześniowej 1939 r. i ofiar terroru hitlerowskiego na cmentarzu rzymskokatolickim
2.	 Maluszyn	Żytno	radomszczański	kwatery wojenne żołnierzy polskich poległych w czasie I w. ś., mogiła zbiorowa żołnierzy Kampanii Wrześniowej 1939 r. i AK, mogiła ofiar terroru hitlerowskiego na cmentarzu rzymskokatolickim
3.	 Wolbórz	Wolbórz	piotrkowski	mogiły zbiorowe żołnierzy polskich poległych w czasie : I w. ś., Kampanii Wrześniowej 1939 r. , żołnierzy AK oraz ofiar terroru hitlerowskiego na cmentarzu rzymskokatolickim
4.	 Sulejów	Sulejów	piotrkowski	mogiła zbiorowa żołnierzy polskich poległych w czasie Kampanii Wrześniowej 1939 r., ofiar terroru hitlerowskiego na cmentarzu rzymskokatolickim
5.	 Dąbrówka	Aleksandrów	piotrkowski	mogiła zbiorowa ofiar terroru hitlerowskiego na cmentarzu rzymskokatolickim
6.	 Dąbrowa nad Czarną	Aleksandrów	piotrkowski	mogiła zbiorowa ofiar terroru hitlerowskiego na cmentarzu rzymskokatolickim
7.	 m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	cmentarz wojenny z I i II w. św. przy ul. Partyzantów (Legioniści z 1914 r., żołnierze polscy Kampanii Wrześn.1939 r., ofiary terroru hitlerowskiego) na cmentarzu ul. Smutna, żydowski
8.	 Inowłódz	Inowłódz	tomaszowski	cmentarz wojenny z I w. św.
9.	 Anielin	Poświętne	opoczyński	Szaniec "Hubala" - obelisk upamiętniający miejsce śmierci Majora H. Dobrzańskiego

Wojenną przeszłość opisywanego obszaru podkreślają również zachowane w dolinie Pilicy bunkry i schrony, których przykładem mogą być:

- bункier z okresu II wojny światowej w miejscowości Sowiniec (gm. Masłowice)
- niemieckie schrony kolejowe na pociągi sztabowe z okresu II wojny światowej (w ewidencji WKZ) w miejscowości Konewka w gminie Inowłódz (poza granicami opracowania),
- niemieckie schrony kolejowe na pociągi sztabowe z okresu II wojny światowej (w ewidencji WKZ) w miejscowości Jeleń w gminie Tomaszów Maz. (poza granicami opracowania).

✓ Muzea, skanseny

Muzea są miejscami, w których można zapoznać się z kulturą materialną lokalnych społeczności. Na terenie opracowania znajduje się 6 placówek o charakterze muzealnym. Ze względu na silne oddziaływanie PiotrkowaTrybunalskiego na analizowany teren wskazano również muzea w samym mieście, choć ich położenie względem szlaku Pilicy jest peryferyjne.

Muzea i skanseny:

Lp.	Miejscowość	Gmina	Powiat	Adres	Rodzaj obiektu	Nazwa obiektu/ zbiory	Własność
1.	 m. Przedbórz	Przedbórz	radomszczański	Przedbórz ul. Kielecka 9	M	Muzeum Ludowe Ziemi Przedborskiej	Urząd Miasta
2.	 m. Sulejów	Sulejów	piotrkowski	Sulejów, ul. Wł. Jagiełły 1, tel. 044 6162584	M	Opactwa Cystersów	O.O. Cystersi

3.		m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	m. Tomaszów Mazowiecki, ul. POW 15/17, tel. 044 7244848	M	zbiory związane z historią miasta i okolic	Urząd Miasta
4.		Spała	Inowódz	tomaszowski	Spała, gm. Inowódz	M	Panteon Pamięci Leśników i Drzewiarzy Polskich	Lasy Państwowe
5.		m. Piotrków Trybunalski	m. Piotrków Trybunalski	piotrkowski	m. Piotrków Trybunalski, pl. Zamkowy 4	M	Okręgowe	Urząd Miasta
6.		m. Piotrków Trybunalski	m. Piotrków Trybunalski	piotrkowski	m. Piotrków Trybunalski, al. Kopernika 1	M	Szkoły - I Liceum Ogólnokształcące, im. Bolesława Chrobrego	I LO im. Bolesława Chrobrego
7.		Wielgomłyn	Wielgomłyn	radomszczański	Krzętów	G	galeria sztuki, Klub Regionalny - rzeźba, malarstwo	Justyna Podsadna
8.		m. Tomaszów Mazowiecki	m. Tomaszów Mazowiecki	tomaszowski	Tomaszów Maz., ul. Modrzewskiego 9/11	S	Skansen Rzeki Pilicy	Stowarzyszenie Przyjaciół Pilicy i Nadpilicza

 Muzeum Ludowe w Przedborzu zostało utworzone w latach osiemdziesiątych XX w. zgromadziło eksponaty etnograficzne i historyczne. W przeważającej większości ekspozycje dotyczą kultury ludowej urządzono tutaj bowiem podwórze wiejskie, izbę ludową w stylu XIX – wiecznym, sień (żarna, stępa, skrzynia z XVIII w., kuźnię, warsztat bednarski, salę prezentującą zanikające rzemiosło (ciesielstwo, plecionkarstwo, rymarstwo, garncarstwo, siciarstwo), galerię obrazów sakralnych. Historycznym akcentem wystawy jest sala z judaikami i macewami po Żydach zamieszkujących niegdyś w Przedborzu (a w niej szynkwias przypominający o czasach zajazdów i karczmy przedborskich) oraz sala zasłużonych dla Przedborza i okolic.

 Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim powstało w 1927 r. i współcześnie ma swoją siedzibę w klasycystycznym pałacu rodziny Ostrowskich z 1812 r. W muzeum znajdują się cztery stałe ekspozycje etnograficzna, archeologiczna, historyczna, przyrodnicza dotyczące miasta i regionu.

 Panteon Pamięci Leśników i Drzewiarzy Polskich w Spale poświęcony walce i męczeństwu polskich leśników i drzewiarzy podczas II wojny światowej, powstał w latach 1982 - 83. W leśniczówce wybudowanej specjalnie na funkcje muzealne utworzono:

- Izbę Hołdu, w której zgromadzono urny z ziemią z pól bitew II wojny światowej żołnierzy polskich, partyzantów i osad leśnych, w których wojska niemieckie dokonały mordów leśników i ich rodzin,
- Izbę Pamięci, w której ekspozycja dotyczy wydarzeń wojennych na Wschodzie,
- kolekcję fotografii oddziałów partyzanckich, do których należało wielu Leśników.

 Muzeum Opactwa Cystersów w Sulejowie znajduje się na terenie zespołu klasztornego o.o. Cystersów. Prezentowane w nim wystawy mają na celu ukazanie zarysu dziejów klasztoru Cystersów w Sulejowie, jak również historii Sulejowa. Wśród eksponatów znajdują się m.in. znaleziska archeologiczne, kopie dokumentów, a także XVII – wieczne obrazy.

 Muzeum Okręgowe w Piotrkowie Trybunalskim mieści się w szesnastowiecznym zamku, którego sale zamkowe wykorzystano na urządzenie kilku wystaw stałych:

- Wnętrza reprezentacyjne z XVI – XIX w.,
- Historia miasta i regionu piotrkowskiego
- Zbrojownia na zamku,
- Pradzieje regionu piotrkowskiego,
- Walka o Rzeczpospolitą w Piotrkowskiem.

Najcenniejszymi zbiorami muzealnymi są kolekcje: portretu polskiego z XVIII – XIX w., broni białej i palnej, numizmatów polskich z XX w., sztuki ludowej regionu piotrkowskiego, starodruków konstytucji sejmowych i druków regionalnych.

Kultura ludowa, tradycyjne budownictwo i rzemiosło w przeszłości stanowiły jeden z czynników wyodrębnienia się subregionów etnograficznych województwa łódzkiego. Regres kultywowania tradycji na obszarach wsi Polski Środkowej spowodował, że z kulturą ludową, w swojej pierwotnej postaci można spotkać się jedynie w skansenach i muzeach etnograficznych. Z punktu widzenia turysty zwiedzającego region łódzki plenerowe ekspozycje etnograficzne stwarzają doskonałe warunki dla zapoznania się z lokalnymi tradycjami. O ich wyższości nad innymi rodzajami muzeów decyduje możliwość wykorzystania elementów przyrodniczych do stworzenia krajobrazu kulturowego w jakim osadzone były historycznie zagrody, młyny i wiatraki prezentowane w skansenach.

Na opisywanym obszarze szczególnym rodzajem skansenu jest **Skansen Rzeki Pilicy**, położony w Tomaszowie Mazowieckim, w sąsiedztwie rezerwatu przyrody „Niebieskie Źródła”. Jako jedyny w Polsce jest poświęcony rzece. Powołany został z inicjatywy Stowarzyszenia Przyjaciół Pilicy i Nadpilicza oraz władz gminnych Tomaszowa Mazowieckiego. Ekspozycję tworzą młyn wodny z elementami z XIX w., miniaturowe i ruchome modele młynów wodnych z dorzecza Pilicy i rekonstrukcje nieistniejących na rzece mostów. Na terenie skansenu znajduje się największa w Polsce kolekcja kamieni młyńskich (30 szt.) pochodzących z nieistniejących już nadpiliczańskich młynów. Jednym z ważnych działów jest „Szkutnictwo i rybołówstwo ludowe”, który tworzą łodzie, kajaki, a także replika tratwy pilickiej. Wśród eksponatów prezentowane są również urządzenia służące do przeprawy przez rzekę, a także wyłowione z Pilicy pojazdy wojskowe z czasów II wojny światowej, stanowiące unikaty nie tylko w skali kraju. Uzupełnienie ekspozycji stanowi kolekcja wag, kaszarnia i archiwalia. W skansenie znajdują się również przeniesione ze Spały domek cara i brama z carskiego założenia, tworząc tzw. „małe muzeum Spały”.

Niezwykle interesujący jest fakt, iż w 2005 r. zdobył certyfikat Polskiej Organizacji Turystycznej na najlepszy produkt turystyczny w Polsce jako Skansen Rzeki Pilicy „Muzeum bez kapci”. Zyskał tym samym możliwość promocji jako wizytówka Polski, a tym samym województwa, na targach turystycznych w kraju i za granicą.

Turystyka i rekreacja

Turystyka i rekreacja

Identyfikacja problemów:

- najważniejszym problemem w zakresie utrzymania tendencji rozwojowych lokalnej turystyki jest przede wszystkim polepszenie stanu środowiska przyrodniczego szczególnie w zakresie czystości wód (Zalewu Sulejowskiego, rzeki Pilicy i jej dopływów),
- niedostateczne wykorzystanie bogactwa kulturowego jako atrakcji turystycznych,
- niedoinwestowanie obiektów znaczących kulturowo i historycznie,
- brak dostatecznego, jednolitego i kompleksowego oznakowania atrakcji turystycznych,
- skromne zaplecze ścieżek rowerowych, mało atrakcyjna informacja graficzna,
- brak wypracowanego regionalnego produktu turystycznego, obejmującego rzekę Pilicę,
- braki w infrastrukturze sportowej,
- niedostateczny stan skanalizowania obszarów wokół Zalewu Sulejowskiego, oczyszczalni ścieków oraz nieszczelne szamba i dzikie wysypiska śmieci są głównymi źródłami zanieczyszczeń w gminie,
- brak promocji i marketingu turystycznego.

W wyniku przeprowadzenia diagnozy stanu gmin oraz analizy uwarunkowań ich rozwoju sporządzono analizę SWOT:

Mocne strony

- istnienie ośrodków wypoczynkowych wokół Zalewu Sulejowskiego,
- walory estetyczne: piękne krajobrazy, ciekawe zróżnicowanie terenu,
- walory poznawczo – przyrodnicze: różnorodność fauny i flory,
- sprzyjające warunki klimatyczne,
- obecność cennych zabytków kulturowych,
- bliskość miast i aglomeracji,
- korzystne warunki środowiska naturalnego sprzyjające rozwojowi turystyki,
- ochrona istniejących lasów.

Szanse

- rosnące zainteresowanie agroturystyką,
- rozwój agroturystyki i rzemiosła,
- wzrastająca moda na wypoczynek sobotnio – niedzielny,
- wzrastające zainteresowanie budową domów letniskowych,
- wytyczenie terenów pod inwestycje turystyczne,
- wytyczenie szlaków turystycznych: ścieżek rowerowych i pieszych.

Słabe strony

- brak zintegrowanego programu turystycznego gmin,
- brak środków finansowych w budżecie gmin na zagospodarowanie atrakcyjnych turystycznie terenów,
- brak doświadczenia w prowadzeniu gospodarstw agroturystycznych,
- brak infrastruktury wspomagającej przedsiębiorczość w turystyce,
- niedostateczny marketing turystyczny,
- brak dostatecznej bazy sportowej,
- brak dostatecznej infrastruktury kanalizacyjno – ściekowej wokół Zalewu,
- brak bazy informacyjnej.

Zagrożenia

- pogarszająca się czystość wód Zalewu Sulejowskiego i rzeki Pilicy w sezonie turystycznym,
- pogarszający się stan czystości środowiska obszarów atrakcyjnych turystycznie,
- niedostateczna świadomość ekologiczna turystów.

Szansą rozwojową dla gmin jest turystyka i rekreacja. Istotna jest promocja gmin, lokalne usługi turystyczne oraz rozwój działalności szkoleniowo – doradczej, przyczyniającej się do profesjonalizacji świadczenia usług turystycznych. Uzupełnieniem tradycyjnej turystyki może stać się zyskująca coraz większe rzesze zwolenników agroturystyka. Koniecznym jest również rozwój usług towarzyszących o charakterze kulturalno – rozrywkowym. Należałoby wzbogacić ofertę instytucji o charakterze typowo rozrywkowym i sportowym, szczególnie w miejscowościach koncentracji turystycznej.

W celu propagowania walorów przyrodniczych, kulturowych i aktywnego wypoczynku wyznaczono szlaki turystyczne i ścieżki edukacyjne przebiegające przez obszar opracowania.

Kilometraż rzeki Pilicy

KILOMETRAŻ RZEKI PILICY

km	opis		
91	Kol. Mysłakowice poza granicami województwa	Pozostałości po ostrogach i opaskach jako ciekawostka hydrotechniczna	Od 91- 96 km – rzeka jest zwarta, spokojny odcinek, dobrze się płynie
92		Mała dzika plaża, prowizoryczne boisko (lewy brzeg rzeki)	
93	Gapinin gm.Poświętne		
94	Gapinin gm.Poświętne	Przed mostem - mała plaża oraz dobre miejsce na postój (prawy brzeg rzeki)	
95	Brzeg gm.Rzeczycza Gapinin gm.Poświętne	Most betonowy (CMK)	
96	Brzeg gm.Rzeczycza	Dobre miejsce na plażę i postój (lewy brzeg rzeki)	
97	Wółka Kuligowska gm.Poświętne	Ładne miejsce - postój	
98	Grotowice gm.Rzeczycza	Od 98 – 99 km - płycizny	
99	Grotowice gm.Rzeczycza	Od 98 – 99 km – płycizny 99,5 km proponowane miejsce na postój	
100	gm.Rzeczycza		
101	Mysiakowiec gm.Poświętne	Na 100,8 km - most na rzece Pilicy w Mysiakowcu	
102	gm.Rzeczycza	Tereny rezydencjonalne	
103	Fryszerka gm.Poświętne	Nasypy po zerwanym moście, pomost (prawy brzeg rzeki) Na 103,5 km dzika plaża - Ponikła	
104	Kozłowiec gm.Inowódz	5 wysp – ciekawe miejsce, rozczłonkowane koryto, Budownictwo letniskowe (lewy brzeg rzeki)	
105	Kozłowiec - Żądłowice gm.Inowódz	Od 104,3 – 105,2 km – przeszkody w formie porozrzucanych dużych głazów, pojedyncze głazy trudne do ominięcia - rafy	
106	gm.Inowódz		
107	gm.Inowódz		
108	Zakątek gm.Inowódz	108 km - skała wapienna (naturalna przeszkoda)– płytko, Na 108,5 km proponowane miejsce na przystań kajakową, miejsce postojowe – ładny teren	
109	Fryszerka -Zakątek gm.Inowódz	Stanica harcerska (prawy brzeg rzeki),skarpa – malowniczy teren, Na 109,5 km - Kładka do wyspy Zakątek	
110	Zakościele gm.Inowódz	110,1 km - projektowany pomost dla kajakarzy (lewy brzeg rzeki) (p. Płoszyński -agroturystyka), 110,2 km – wyspa, wisząca kładka, 109,9 km – Centrum Młodzieży Chrześcijańskiej - ośrodek szkoleniowy - Babtystów	
111	Inowódz gm.Inowódz	Widok na kościół św. Idziego Na 111,2 km Próg kamienny - skały (naturalna przeszkoda), należy bardzo ostrożnie płynąć; Na 111,5 km Ośrodek rekreacyjny OSiR-u oraz wypożyczalnia sprzętu pływającego place zabaw, (powyżej kościół Idziego); Na 111,8 km – most betonowy	
112	Inowódz gm.Inowódz	Przed mostem ładny teren na postój (lewy brzeg rzeki)	
113	Teofilów gm.Inowódz	Na 113,2 km - ładne miejsce do wypoczynku (lewy brzeg) naprzeciwko góra Legnica (prawy brzeg) – za	

		górá prywatne ośrodki wypoczynkowe, Na 113,5 km pomost, bar (lewy brzeg rzeki)	
114	Teofilów gm.Inowódz	Parking p. Krotoszyńska tel. 0501 324 059 Proj. boisko do piłki plażowej, Proj. stacja Proj. mała gastronomia	
115	Spała – Teofilów gm.Inowódz	115,5 km – mielizna - łacha	
116	Brzustów gm.Inowódz	Dzika plaża	
117	Anielin gm.Inowódz	Dzika plaża – były tu kiedyś ośrodki wczasowe, Na 117,5 km szaniec kamienny	
118	gm.Inowódz		
119	Spała gm.Inowódz	119,8 km – most, przed którym była kiedyś kajakarnia – obecnie są dwa slipy – proponowane miejsce na przystań dla kajakarzy Za mostem dzikie boisko (lewa strona rzeki)	
120	Spała gm.Inowódz	Ciekawe i ładne miejsce – naturalne wywierzyska i starorzecze – jeziorka, grób szlachcianki w Spale – ścieżką w górę; slipy betonowe pozostałości po 120,8 proponowane miejsce na stację (pozostałości po stacji wodnej) z dojazdem przez las od południowej strony	Brak regulacji brzegów
121	gm. Tomaszów Maz.		Wyregulowane brzegi (stare koryto) od 121 do 126 km – najspokojniejszy i najpewniejszy odcinek na każdym poziomie wody
122		Proponowana plaża i kąpielisko 122,5 km proponowane pole namiotowe lub stacja wodna	
123			
124			
125			
126			
127			
128	m. Tomaszów Mazowiecki	Wystające pale – (pozostałości po Wistomie), na których można zrobić pomost dla kajakarzy; Na 128,3 km pod mostem kolejowym w Tomaszowie Maz. Usypany jest gruz tworząc próg rzeczny, Odcinek etapowy – trzeba zejść kajaków	
129	m. Tomaszów Mazowiecki		Od 129,8 – 131 km – najlepszy odcinek dla kajakarzy wyczynowych, od jazu na Brzustówce do mostu na ul. Białobrzeskiej.
130			
131			
132	gm. Tomaszów Mazowiecki		
133			
134			
135			
136	Tresta, Smardzewice gm. Tomaszów Mazowiecki	Na 136,5 km – próg rzeczny	
137			
138			
139			
140	Karolinów		
141	gm. Tomaszów		

142	Maz.		
143			
144			
145	Zarzęcin		
146	gm. Mniszków		
147			
148			
149			
150	Barkowice Mokre		
151	gm. Wolbórz		
152			
153	Murowaniec		
154	gm. Sulejów		
155			
156	Sulejów		
157			
158			
159			
160	Kurnędz		
161	gm. Sulejów		
162			
163	Biała gm. Sulejów	Ostrów - kładka	
164	Ostrów		
165	gm. Aleksandrów		
166	Biała gm. Sulejów		
167	Biała gm. Sulejów		
168	Winduga		
169	gm. Sulejów		
170	gm. Sulejów		
171	gm. Ręczno		
172	Szarbsko	Malownicze tereny	
173	gm. Aleksandrów		
174	gm. Ręczno	W miejscowości Przewóz w wodzie znajdują się	
175	gm. Aleksandrów	blachy powojenne, Zygmuntów – kładka wisząca na drutach,	
176	Trzy Morgi		
177	gm. Ręczno		
178	gm. Ręczno		
179	gm. Aleksandrów	Justynów	Brzeg ubezpieczony wikliną – skarpa podwodna wzmocniona
180			
181			
182	Łęg Ręczyński		
183	gm. Ręczno		
184	Łęg Ręczyński		
185	gm. Ręczno		
186	gm. Aleksandrów		

187	gm. Ręczno		
188	gm. Ręczno		
189	gm. Ręczno		
190	Taras gm. Przedbórz		
191			
192			
193			
194	gm. Przedbórz gm. Ręczno		
195	Taras gm. Przedbórz		
196	Trupień gm. Przedbórz		
197	Majstry gm. Ręczno		
198	gm. Przedbórz		
199	gm. Przedbórz	Wola Przedborska – spiętrzona woda, która nie jest przeszkodą,	
200	Przedbórz		Łatwy odcinek – dla kajakarzy, bez przeszkód, ubezpieczony brzeg.
201	Przedbórz		
202	Przedbórz		
203	Przedbórz		
204	gm. Przedbórz gm. Masłowice		
205			
206			
207	Chałupy gm. Przedbórz		
208	Chałupy gm. Przedbórz		
209	gm. Wielgomłyny		
210	Biały Brzeg gm. Wielgomłyny gm. Kluczewsko		
211			
212			
213			
214	Rudka gm. Wielgomłyny		
215			
216	gm. Wielgomłyny gm. Kluczewsko		
217	Gęsiarnia gm. Włoszczowa		
218	Krzętów gm. Wielgomłyny		
219			
220			
221	Bobrowniki gm. Kluczewsko	Kładka	
222			
223			
224	gm. Kluczewsko		
225	Sudzin gm. Żytno		
226	Sudzin gm. Żytno		
227	Sudzin gm. Żytno		
228	Sudzin gm. Żytno		
229	Praczką gm. Kluczewsko		
230	Studzianek gm. Żytno		
231	Łąka Gatka gm. Żytno		

232	Kąty gm. Żytno		
233	Kąty gm. Żytno		
234	gm. Kluczewsko		
235	Gościencin gm. Włoszczowa		
236	Grajdołek gm. Włoszczowa		
237	Maluszyn gm. Żytno		Oczyszczona rzeka, lekka do przepłynięcia dla kajakarzy, jedynymi przeszkodami na tym odcinku są jazy.
238			
239			
240	Mosty gm. Żytno	Jaz	
241	Mosty gm. Żytno		
242	gm. Żytno		
243	Pukarzów gm. Żytno	Most	
244			
245	Pierzaki gm. Żytno	Jaz i most	
246			
247	Grodzisko gm. Żytno	Most drewniany w wodzie	
248			
249	Kuźnica Grodziska gm. Koniecpol		
250		Jaz spiętrzający wodę (p.Tarkowski)	
251			

Trudność przepływu rzeką Pilicą zależy od poziomu wody.

3. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z USTALEŃ PLANU
ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO
WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z USTALEŃ PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

w „Planie...”

1. Rejon nadpiliczny obejmuje obszar wzdłuż rzeki Pilicy z podregionami
  - górnej Pilicy, okolice Przedborza i Ręczna (obszar Przedborskiego i Sulejowskiego Parku Krajobrazowego)
  - zbiornika Sulejowskiego, okolice Sulejowa, Wolborza, Tomaszowa Mazowieckiego (obszar Sulejowskiego Parku Krajobrazowego)
  - środkowej Pilicy, okolice Inowłódza (obszar Spalskiego Parku Krajobrazowego)
  - żarnowiecko-białaczowski wraz z dolinami rzek Wąglarką i Czarną

Analizowany obszar w kierunkach zagospodarowania i polityki przestrzennej sformułowanych w „Planie...” został zaliczony do: obszaru rozwoju funkcji edukacyjno – poznawczej oraz wypoczynkowo – rekreacyjnej obejmującego dolinę Pilicy na całym odcinku w granicach województwa do okolic Grodziska na południu – przy granicy z woj. Śląskim do okolic Roszkowej Woli – na granicy województwa mazowieckiego. Jego walory przyrodnicze i istniejące parki krajobrazowe powinny stymulować do rozwoju turystyki poznawczej i edukacyjnej, której uzupełnieniem mogłaby być turystyka wypoczynkowa (weekendowa i urlopowa). Szczególne walory tego obszaru wpłynęły na powstanie wyspecjalizowanych ośrodków tj. rekreacyjno – wodnego Borki – Tresta w rejonie zalewu Sulejowskiego, krajowy ośrodek rekreacyjno – sportowy w Spale o funkcji wypoczynkowej uwarunkowanej historycznie. Tomaszów Mazowiecki ze względu na położenie w sąsiedztwie dwóch parków krajobrazowych, po zrealizowaniu docelowych połączeń komunikacyjnych, ma szansę stać się ośrodkiem obsługi ruchu turystycznego o randze krajowej. Dużą, a niekiedy nawet jedyną szansą rozwoju terenów o najwyższych walorach przyrodniczych, objętych ochroną prawną jest rozbudowa bazy agroturystycznej.

Podstawowe elementy walorów środowiska kulturowego sprowadzają się w województwie do bogatych walorów kultury materialnej, zachowanych zabytkowych budowli sakralnych i świeckich:

- klasztorów, zamków: Podklasztorza, Uniejowa:
- zabytkowych kościołów: kościół sakralno-obronny w Inowłodzu, opactwo cystersów w Sulejowie,

Rozmieszczenie obiektów zagospodarowania turystycznego jest w dużym stopniu funkcją atrakcyjności przyrodniczej poszczególnych części regionu.

Lokalizacja bazy wypoczynkowej, turystycznej i typu wczasowego, z liczbą ponad 100 miejsc, o zróżnicowanym zakresie usług, począwszy od hoteli, poprzez pensjonaty, domy wycieczkowe, domki turystyczne, schroniska młodzieżowe, kempingi i pola biwakowe oraz pokoje gościnne – wskazują przede wszystkim na ich koncentrację:

- nad Pilicą: w rejonie Spała – Inowłódz – Fryszerka, nad zbiornikiem Sulejowskim – Borki, Smardzewice, Tresta, w rejonie Sulejowa – Sulejów-Polanka, Włodzimierzów, Kurnędz – Biała: w sąsiedztwie Bąkowej Góry i Przedborza;

Rozwój turystyki i rekreacji może stanowić poważne źródło wzrostu zatrudnienia i dochodów ludności. Szanse takie na skalę krajową mogą stwarzać różne formy wypoczynku rozwijane w województwie łódzkim, a wynikające z istniejącej bazy noclegowej i usługowej, z walorów przyrodniczych i kulturowych oraz istniejącej infrastruktury. Turystyka może się stać istotnym czynnikiem restrukturyzacji regionu.

Mimo zauważalnych tendencji:

- Wzrost zainteresowania obszarami wypoczynkowymi i ośrodkami turystycznymi mieszkańców aglomeracji warszawskiej i górnośląskiej. Z badań wynika, że nasila się penetracja turystów z regionu Częstochowy, Górnego Śląska na obszarach nad Pilicą, po zbiornik Sulejowski. Podobnie mieszkańcy Warszawy docierają do Spały i w rejon Inowłódza.
- Fakt iż, rozwojowi turystyki masowej towarzyszy zmiana w zakresie sposobu, form i preferencji dotyczących spędzania wolnego czasu i uprawiania turystyki. - zauważalna jest tendencja zastępowania przez wypoczywających, terenów nadmorskich i górskich obszarami pojezierzy, nizinnymi kompleksami leśnymi, dolinami rzek, w tym również nizinnych oraz sztucznymi zbiornikami wodnymi

To średni poziom walorów zagospodarowania turystycznego regionu łódzkiego stanowi głównie miejsce wypoczynku dla jego mieszkańców.

Wzrastającą sieci ośrodków informacji turystycznej i biur podróży na terenie województwa umożliwia mieszkańcom korzystanie z oferty turystycznej całego kraju i zagranicy.

Rozwój turystyki i rekreacji regionu powinien:

- Budować bogatą ofertę wypoczynku dla jego mieszkańców na terenie województwa i umożliwiać im korzystanie z usług turystycznych na terenie całego kraju i zagranicą
- Tworzyć atrakcyjny produkt dla mieszkańców ościennych województw oraz turysty zagranicznego

Rozwój turystyki w regionie łódzkim winien następować w oparciu o koncepcję trzech współśrodkowych kręgów, która daje możliwość kompleksowych rozwiązań przy maksymalnym wykorzystaniu istniejących walorów turystycznych.

Centrum dla tych okręgów stanowi Łódź, jako największy ośrodek regionu, a co za tym idzie główny „dostarczyciel” najbardziej ustabilizowanej klienteli turystycznej. Każdy z tych kręgów, pełniąc różne funkcje turystyczne, wymaga odrębnego programu inwestycyjnego, a także zindywidualizowanych działań promocyjnych i marketingowych.

Trzeci krąg zewnętrzny wyznaczają m in. dolina Pilicy. Produkt turystyczny tego obszaru wyraźnie wskazuje, iż powinna rozwijać się tu głównie turystyka wypoczynkowa (weekendowa i urlopowa)

w oparciu o ośrodki wypoczynkowe oraz „drugie domy”, a w dalszej kolejności turystyka poznawcza i edukacyjna.

Szczegółowa analiza wykazała, że najbardziej predysponowane do inwestycji turystycznych są na tym obszarze gminy: Inowódz, Ręczno, Tomaszów Mazowiecki, Sulejów i Wolbórz.

Kręgi, rozumiane jako obszary koncentracji tak inwestycji turystycznych, jak i różnorodnego ruchu turystycznego winny zostać dodatkowo połączone szlakami turystycznymi: turystyki rowerowej, konnej, samochodowej, aby stworzyć jeden zwarty i zintegrowany system infrastruktury turystycznej. Tylko tak zorganizowany przestrzennie region pozwala na dynamiczny rozwój różnych form turystyki, a różnorodność oferty jest jednym z najważniejszych atutów w Polsce środkowej.

W granicach opracowania obejmujących fragment wspomnianego obszaru rozwoju funkcji znajdują się liczne ośrodki recepcyjne (tabela):

Ośrodki recepcyjne turystyki

Nazwa miejscowości	Gmina	Obsługi ruchu turystycznego	Rekreacyjno - wypoczynkowej	Krajoznawczej
Spała	Inowódz		+	+
Tomaszów Maz.	m. Tomaszów. Maz.	+		+
Borki	Tomaszów. Maz.		+	
Sulejów	Sulejów		+	+
m. Piotrków Trybunalski	m. Piotrków Trybunalski	+		+
Opoczno	Opoczno	+		+
Inowódz	Inowódz			+
Poświętne	Poświętne			+
Bąkowa Góra	Ręczno			+

W granice opracowania wchodzi gminy, które zostały w „Planie...” uznane za najbardziej predysponowane do inwestycji turystycznych tj. Biała, Tomaszów Maz., Borki, Sulejów, Biała, Bąkowa Góra.

Zadania do realizacji proponowane w „Planie...”

Realizacja zbiorników małej

Obszary ochrony krajobrazu o unikalnych wartościach kulturowych.

Obszary ochrony krajobrazu o najwyższych wartościach kulturowych

Uwarunkowania wynikające z planów ochrony parków krajobrazowych zostały uwzględnione w walorach środowiska przyrodniczego i walorach kulturowych.

Zadania wynikające z PROGRAMU REGIONALNEGO „PILICA”

1. Poprawa czystości wody Zbiornika Sulejowskiego do parametrów klasy I
  - realizacja sieci sanitarnych (magistralnych i lokalnych), modernizacja oczyszczalni ścieków w Piotrkowie Tryb. i Tomaszowie Maz.
  - budowa lub modernizacja 31 mechaniczno-biologicznych oczyszczalni ścieków
  - budowa ochronnych stref ekotonalnych oraz stanów stabilizacyjnych
  - porządkowanie gospodarki odpadami w tym: budowa centralnych punktów gromadzenia i segregacji odpadów (CPGS) oraz lokalnych punktów gromadzenia odpadów (LPGO)
2. Tworzenie obszaru przyjaznego człowiekowi przy zachowaniu walorów krajobrazowych
  - budowa zbiorników małej retencji
  - budowa trasy turystyczno – edukacyjnej
  - modernizacja dróg dojazdowych
3. Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw z zakresu turystyki i rekreacji
  - modernizacja i rozbudowa infrastruktury turystycznej w tym spójnego programu informacji turystycznej, wsparcie dla imprez, rozwój sieci doradztwa,
  - powstawanie sfer aktywności gospodarczej
4. Rozwój agroturystyki
  - rozwój bazy noclegowej, turystyki i jej promocja
5. Racjonalne zagospodarowanie przestrzeni wokół Zbiornika Sulejowskiego
  - opracowanie koncepcji programowo - przestrzennej dla obszaru objętego programem „Pilica”
  - stworzenie oferty lokacyjnej gmin
  - stworzenie systemu informacji i doradztwa dla inwestorów

Wśród krajobrazów kulturowych, miejsc i obszarów stanowiących przestrzenny obraz środowiska kulturowego i posiadających najwyższe znaczenie w regionie z uwagi na koncentrację elementów dziedzictwa kulturowego o unikalnych wartościach wydzielono:

- tereny w dolinach rzek o wybitnych walorach krajobrazu kulturowego i naturalnego, głównie w dolinie Pilicy.

Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego powinna stać się preferencją rozwoju Regionu Łódzkiego. Mimo znacznego zdegradowania tego środowiska, istnieją zespoły zabytkowe pretendujące do rangi wizytówki województwa. Celem polityki przestrzennej winno być takie kształtowanie nowych struktur, aby umożliwiały jednocześnie ochronę środowiska kulturowego przed zniszczeniem i dewaloryzacją. Całokształt działań związanych z ochroną wartości kulturowych materialnych, niematerialnych, w tym również krajobrazowych, obok ogólnie pojętych potrzeb ustawowej opieki nad zabytkami, winien zmierzać do wyeksponowania indywidualnych cech Regionu Łódzkiego w sferze zabytkowego krajobrazu.

W „Planie...”przyjęto, że ścisłej ochronie konserwatorskiej powinny podlegać tereny, na których zachowały się duże zespoły historycznej architektury i oryginalne rozplanowanie. Celem takich działań polityki przestrzennej i konserwatorskiej jest zachowanie ich historycznego charakteru, a w przypadku najbardziej zniekształconych odtworzenie. Na terenie województwa łódzkiego obejmują one głównie zabytkowe centra miast i wsi. Działania ochronne należy rozumieć jako całokształt poczynań gospodarczych na rzecz przywrócenia i utrwalenia ich historycznych walorów, nadania współczesnej treści, jak również ich funkcjonalnej i kompozycyjnej integracji z całością organizmów miejskich i wiejskich.

Częściowej ochronie powinny podlegać tereny, na których znajdują się jednostki o dobrze zachowanym układzie historycznym oraz założenia dworskie i pałacowe wraz z otoczeniem parkowym, a także miejscowości, w których czytelny jest układ planistyczny i widoczne zespoły wartościowej zabudowy.

Obszary na których nastąpiła degradacja środowiska kulturowego i gdzie zachowały się tylko pojedyncze dominanty w postaci obiektów zabytkowych np. dwory, zabytkowe kościoły, kapliczki itp. zaliczono do ochrony elementów oraz ich ekspozycji. Strefa ochrony krajobrazowej obejmuje obszary pozbawione ważniejszych elementów historycznych, ale stanowiące rodzaj otuliny dla innych wartościowych zespołów, zabezpieczając im odpowiednią ekspozycję.

Obszary, będące najciekawszymi przykładami rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych, najbardziej związane z tożsamością regionu zaliczono do obszarów ochrony krajobrazu kulturowego o unikatowych wartościach. Są to obszary z dziedzictwem kulturowym o znaczeniu ponadregionalnym. Za tereny, które powinny znaleźć się pod ścisłą bądź częściową ochroną konserwatorską uznano historyczne części miejscowości: Piotrkowa Trybunalskiego, Sulejowa, Inowłódza, Bąkowej Góry, Przedborza. Tereny te wymagają niezbędnych prac związanych z konserwacją oraz rewaloryzacją, a w jej ramach integracji, rekonstrukcji i rekompozycji. Działania prowadzone w tej strefie powinny zmierzać do:

- zachowania istniejącej zabudowy o wartościach zabytkowych i kompozycyjnych,
- konserwacji, rekultywacji i porządkowania zabytkowych parków i cmentarzy,
- zachowania i ochrony stanowisk archeologicznych,
- zachowania i konserwacji historycznych układów przestrzennych oraz dążenia do usunięcia elementów uznanych za zniekształcające założenia historyczne i rekonstrukcji obiektów zniszczonych w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków,
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej,
- usunięcia lub przebudowy obiektów dysharmonijnych,
- dostosowania współczesnej funkcji do wartości obiektów zabytkowych.

Obszary z dziedzictwem rangi regionalnej podlegają ochronie jako obszary o najwyższych wartościach kulturowych. W każdym przypadku są to tereny o walorach środowiska naturalno – kulturowego, często położone w dolinach rzek, zawierają kompleksy leśne oraz wsie o dobrze zachowanym układzie urbanistycznym z zachowanymi elementami zabudowy pozwalającymi na odczytanie jego pierwotnego charakteru. Działalność ochronna winna zmierzać do:

- zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania,
- restauracji i modernizacji technicznej obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości obiektu,
- dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej,
- ochrony archeologicznej,
- prowadzenia działalności inwestycyjnej uwzględniającej istniejące związki przestrzenne i planistyczne.

W tych dwóch obszarach niezwykle istotne są związki przestrzenne między zespołami zabytkowymi a otaczającym je krajobrazem. Niezbędna jest ochrona widoków, panoram, i stref ekspozycji.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego dla zachowania walorów środowiska kulturowego

- ochrona obszarów o unikatowych i najwyższych wartościach kulturowych poprzez objęcie ich ochroną prawną i ustanowienie instrumentarium kształtowania krajobrazu kulturowego,
- ochrona środowiska kulturowego jako przesłanka polityki przestrzennej gmin i ich atut, w tym zapobieganie degradacji tego środowiska przez żywiołowe zagospodarowanie na cele rekreacji lub osadnictwa,
- eksponowanie indywidualnych cech środowiska kulturowego województwa łódzkiego,
- podjęcie działań rewaloryzacyjnych w zabytkowych centrach miast historycznych,
- ochrona terenów w dolinach rzek – m. in. Pilicy,
- ochrona materialnych i niematerialnych przejawów tradycji kultury ludowej ze szczególnym uwzględnieniem wybijających się podregionów kulturowych – m. in. rawskiego i opoczyńskiego,
- ochrona miejsc pamięci narodowej i świadectw przeszłości historycznej.

4. STAN AKTUALNEGO ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO

STAN AKTUALNEGO ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO

Stwierdzić należy jednoznacznie, że obszar opracowania to rejon dobrze zagospodarowany turystycznie. Koncentracja infrastruktury turystycznej występuje w gminach Tomaszów Mazowiecki, Sulejów, Inowłódz i Wolbórz.

Wybudowanie w północno – wschodniej części zbiornika Sulejowskiego przyczyniło się do wzbogacenia walorów turystycznych tej części biegu rzeki, co doprowadziło do rozwoju przede wszystkim funkcji wypoczynkowych. Jednym z głównych zadań zbiornika było, poza jego funkcją retencyjną, stworzenie bazy rekreacyjnej dla Łodzi, Piotrkowa i miast położonych w jego okolicach.

Aktualne zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne opisywanego terenu ogranicza się głównie do rozwoju budownictwa letniskowego i to nie zawsze na terenach wyznaczonych w planach zagospodarowania przestrzennego poszczególnych gmin. Znanyymi miejscowościami letniskowymi i wypoczynkowymi są m.in.: Barkowice Mokre, Borki, Bronisławów, Swolszewice, Smardzewice, Tresta, Twarda, Karolinów, Zarzęcin.

Zaznaczająca się w ostatnich latach tendencja wypoczynku na prywatnych działkach letniskowych odbywa się kosztem form zorganizowanych w zakładowych ośrodkach wypoczynkowych. Obecnie najbardziej rozwiniętą formą wypoczynku w tym rejonie jest turystyka weekendowa.

Funkcja turystyczna w dolinie rzeki na ogół kojarzona jest nie tylko z samą rzeką, lecz również z obszarami bezpośrednio przyległymi do doliny rzecznej. Rozwój tej funkcji zależy w dużej mierze od atrakcyjności i dostępności terenu, a także zapotrzebowania okolicznych terenów na wypoczynek.

Generalnie rozmieszczenie ruchu turystycznego zależy od:

- atrakcyjności walorów turystycznych (jedna z istotniejszych kwestii przy wyborze miejsca wypoczynku),
- bazy noclegowej,
- dostępności komunikacyjnej.

Wśród elementów zagospodarowania w granicach opracowania szlaku Pilicy do najważniejszych należą:

- ✓ Punkty Informacji turystycznej – 5,
- ✓ Mosty - 24, kładki – 5,
- ✓ lokalizacje poszczególnych form zagospodarowania turystyczno – rekreacyjnego z zakresu bazy noclegowej, rekreacyjno – sportowej i obiektów towarzyszących, (m.in. 28 kąpielisk, 11 przystani kajakowych i 13 wypożyczalni sprzętu wodnego, 7 stadniny koni z nauką jazdy, 7 basenów, 20 boisk, 8 kortów tenisowych, 19 obiektów sportowych pozostałych, 5 wypożyczalni rowerów, 31 plaż, 125 obiektów gastronomicznych, 16 parkingów;
- ✓ baza noclegowa: agroturystyka 68, hotele 4, pensjonat, kemping, obiekty usług hotelarskich 22, ośrodki szkoleniowo konferencyjne 13, ośrodki wypoczynkowo kolonijne 21, schroniska młodzieżowe 3, stacje harcerskie 4, pola namiotowe i biwakowe 16 .

Bardziej atrakcyjny dla rozwoju kajakarstwa jest górny odcinek rzeki i początkowy fragment odcinka środkowego, do wysokości Sulejowa, więc na tym terenie więcej jest miejsc noclegowych

i działek lotniskowych. Drugim ważnym terenem koncentracji ruchu turystycznego są zbiornika Sulejowskiego. W studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego poszczególnych gmin zaleca się pozostawienie 100-metrowej strefy ogólnej dostępności do zbiornika z możliwością realizacji szlaku pieszego, przystani wodnych, pomostów i plaż.

Natężenie ruchu turystycznego po obu brzegach rzeki jest prawie jednakowe, chociaż walory turystyczne prawobrzeżnej części doliny Pilicy nie mają tak dużego znaczenia w rozmieszczeniu ruchu turystycznego, jak na brzegu lewym. Zauważono więc większy udział budownictwa lotniskowego na lewym brzegu rzeki. Zjawisko to tłumaczy fakt, iż lewobrzeżna strona doliny jest bliżej położona w stosunku do aglomeracji łódzkiej, a w związku z tym jest lepsza dostępność komunikacyjna.

Na ogół tereny miast (Tomaszów Mazowiecki, Sulejów) charakteryzują się większą atrakcyjnością turystyczną ze względu na zagospodarowanie turystyczne i dostępność komunikacyjną oraz wyższymi walorami środowiska kulturowego niż walorami przyrodniczo – krajobrazowymi.

Obszary, najbardziej atrakcyjne turystycznie, charakteryzują się jednocześnie największym ruchem turystycznym zarejestrowanym w bazie noclegowej (R. Wiluś 1997).

Bardzo ważnym czynnikiem jest to, że na terenie doliny Pilicy pobyt na jednym lub drugim brzegu rzeki daje możliwości penetracji doliny na obu jej brzegach. Dotyczy to przede wszystkim możliwości dla poruszania się także pieszo, rowerem czy samochodem. Umożliwiają je niewielkie odległości między obiektami noclegowymi, a istniejącymi mostami. Przejścia przez rzekę są również możliwe dzięki kładkom pieszo - rowerowym. W środkowym biegu rzeki, na północ Sulejowa Pilica stanowi już większą barierę dla pragnących przedostać się na drugi brzeg. Najpoważniejszą barierę stanowi zbiornik Sulejowski oraz usytuowanie mostów, które w tym rejonie znajdują się w Sulejowie i dopiero na tamie w Smardzewicach. Odległość między nimi wynosi 18 km. Stanowi to istotne ograniczenie przede wszystkim dla turystów pieszych, wypoczywających nad zbiornikiem.

Na terenie objętym opracowaniem w niektórych gminach brak jest czynnych stałych bądź sezonowych ośrodków turystycznych z miejscami noclegowymi, pól biwakowych czy namiotowych, a turyści raczej na „dziko” rozbijają namioty (np. gm Koniecpol, Włoszczowa, Masłowice, Lubochnia, Rzeczyca). Podobnie sytuacja przedstawia się z innymi obiektami zaspokojenia ruchu turystycznego, jak np. parkingi. Często bywa, iż turyści i wędkarze pozostawiają samochody na drogach polnych, w najbliższym sąsiedztwie rzeki.

Aktualne zainwestowanie turystyczne w dolinie Pilicy na obszarze objętym opracowaniem, w ogólnych zarysach, przedstawia się następująco *(przygotowano na podstawie ankiet i informacji z urzędów miast i gmin położonych w granicach opracowania, stan czerwiec 2006 r.):*

- Hotele (4) w Sulejowie - Podklasztorzu (gm. Sulejów), Swolszewicach Małych (gm. Tomaszów Mazowiecki), Spale (2) (gm. Inowłódz);
- Pensjonat w Spale (gm. Inowłódz);
- Schroniska młodzieżowe (3) w Przedborzu, Spale (gm. Inowłódz) i Tomaszowie Mazowieckim,
- Pola namiotowe (16) w Majkowicach, Łęgu Reczyńskim (gm. Ręczno), Sulejowie, Barkowicach Mokrych (4) (gm. Sulejów), Bronisławowie, Leonowie (gm. Wolbórz), Swolszewicach Małych,

- Smardzewicach, Trestej (gm. Tomaszów Mazowiecki), Zarzęcinie (3) (gm. Mniszków), Maluszynie (gm. Żytno);
- Ośrodki wypoczynkowo – kolonijne (21) w Teofilowie (gm. Inowódz), Ponikłach, Mysiakowcu (gm. Poświętne), Tarasie (gm. Przedbórz), Włodzimierzowie, Sulejowie – Polance (5), Sulejowie (2), Białej (3) (gm. Sulejów), Swolszewicach, Karolinowie (gm. Tomaszów Mazowiecki), mieście Tomaszowie Mazowieckim (2); Bronisławowie (gm. Wolbórz), Zarzęcinie (gm. Mniszków),
  - Ośrodki szkoleniowo – konferencyjne (13) w Tarasce (gm. Aleksandrów), Spale (2), Zakościelu (gm. Inowódz), Sulejowie – Polance (3) (gm. Sulejów), Swolszewicach Małych (2), Smardzewicach (2) (gm. Tomaszów Mazowiecki), m. Tomaszowie Mazowieckim, Bronisławowie (gm. Wolbórz);
  - Stanice harcerskie (4) w Spale (gm. Inowódz), Trzech Morgach (gm. Ręczno), Fryszerce (gm. Poświętne), Białym Brzegu (gm. Kluczewsko);
  - Pozostałe obiekty usług hotelarskich (nieskategoryzowane hotele, pensjonaty, motele, domy wycieczkowe, kwatery etc.) (22) w Spale (11) (gm. Inowódz), Woli Przedborskiej, Nosalewicach (gm. Przedbórz), Bąkowej Górze (gm. Ręczno), Sulejowie (2) (gm. Sulejów), Smardzewicach, Borkach (gm. Tomaszów Mazowiecki), m. Tomaszowie Mazowieckim (3), Maluszynie (gm. Żytno);
  - Kemping w Swolszewicach Małych – Borkach (gm. Tomaszów Mazowiecki);
  - Gospodarstwa agroturystyczne (68) w Skotnikach, Szarbsku, Dąbrówce (gm. Aleksandrów), Barkowicach Mokrych (3) (gm. Sulejów), Majowikach, Łęgu Ręczyńskim (gm. Ręczno), Zarzęcinie (gm. Mniszków), Swolszewicach Małych, Karolinowie (5), Treście (9), Twardej (6), Smardzewicach (7) (gm. Tomaszów Mazowiecki), Chałupach (2), Tarasie, Przedborzu (gm. Przedbórz), Gapininie Kolonii (2), Stefanowie (gm. Poświętne), Praczcze (gm. Kluczewsko), Łęgu (2), Rzeczycy (gm. Rzeczyca), Krzętowie, Rudce (gm. Wielgomłyny), Zakościelu (2), Teofilowie (gm. Inowódz), Leonowie (gm. Wolbórz), Mosty, Maluszyn, Pierzaki, Pukarzew (gm. Żytno);
  - korty tenisowe (8) w Spale (gm. Inowódz), Sulejowie, Sulejowie – Polance, Białej (gm. Sulejów), m. Tomaszowie Mazowieckim (3), Swolszewicach Małych – Borkach (1),
  - Kąpieliska (28) w Smardzewicach, Treście Rządowej (2), Treście Szlacheckiej, Swolszewicach Małych (gm. Tomaszów Mazowiecki), Przedborzu (gm. Przedbórz), Ponikłach, Mysiakowcu, Wólce Kuligowskiej, Gapininie (gm. Poświętne), Tomaszowie Mazowieckim, Zarzęcinie (3), Sieczce (2) (gm. Mniszków), Adamowie (2) (gm. Wolbórz), Barkowicach Mokrych (4), Sulejowie – Podklasztorzu (2), Kurnędzu (gm. Sulejów), Bratkowicach, Rudce, Krzętowie (gm. Wielgomłyny);
  - Boiska (20) w Spale, Teofilowie (2) (gm. Inowódz), Białym Brzegu (gm. Kluczewsko), Gapininie Kolonii (gm. Poświętne), Sulejowie – Polance (2), Sulejowie (3), Białej (gm. Sulejów), Swolszewicach, Swolszewicach Małych - Borkach, Smardzewicach (gm. Tomaszów Mazowiecki), m. Tomaszowie Mazowieckim (4), Krzętowie (2) (gm. Wielgomłyny);

- Baseny (7) w Sulejowie (2), Sulejowie – Polance (gm. Sulejów), Swolszewicach Małych – Borkach (gm. Tomaszów Mazowiecki), Bronisławowie (gm. Wolbórz), Spale (gm. Inowódz), Tomaszowie Mazowieckim;
- Wypożyczalnie sprzętu wodnego (13) w Inowłodzu (gm. Inowódz), Zarzęcinie (gm. Mniszków), Przedborzu (gm. Przedbórz), Barkowicach Mokrych (gm. Sulejów), Swolszewicach Małych (3), Smardzewicach, Treście Rządowej (gm. Tomaszów Mazowiecki), Tomaszowie Mazowieckim (2), Bronisławowie (2) (gm. Wolbórz),
- Wypożyczalnie rowerów (5) w Spale (gm. Inowódz), Przedborzu (gm. Przedbórz), Barkowicach (gm. Sulejów), Tomaszowie Mazowieckim (2);
- stadniny koni, ośrodki hippiczne, jazda konna (7) w Rączkach (gm. Kluczewsko), Sulejowie – Podklasztorzu (gm. Sulejów), Kawęczynie (gm. Masłowice), Swolszewicach Małych (gm. Tomaszów Mazowiecki), Adamowie (gm. Wolbórz), Tomaszowie Mazowieckim (2),
- Porty jachtowe i przystanie kajakowe (11) w Teofilowie (gm. Inowódz), Swolszewicach Małych (2), Treście Rządowej (gm. Tomaszów Mazowiecki), Bronisławowie (2) (gm. Wolbórz), Zarzęcinie (3) (gm. Mniszków), Barkowicach Mokrych (gm. Sulejów), Tomaszowie Mazowieckim;
- plaże w Białej, Kurnędzu, Barkowicach Mokrych (gm. Sulejów) Treście Rządowej, Karolinowie, Swolszewicach Małych, Smardzewicach (gm. Tomaszów Mazowiecki), Bronisławowie, Leonowie (gm. Wolbórz), Gapininie, Ponikłach, Mysiakowcu, Wólce Kuligowskiej (gm. Poświętne), Pratkowicach, Rudce, Krzętowie (gm. Wielgomłyny), Tarasie, Grobli, Przedborzu (gm. Przedbórz), Pysowej, Majkowicach, Łęgu Ręczyńskim (gm. Ręčno), Błoniach, Przeryciu (gm. Aleksandrów), m. Tomaszowie Mazowieckim, Roszkowa Wola, Brzeg (gm. Rzeczyca), Teofilowie (gm. Inowódz);
- Pozostałe obiekty sportowe w 8 miejscowościach Swolszewicach Małych, Smardzewicach (gm. Tomaszów Mazowiecki), Sulejowie, Białej (gm. Sulejów), Bronisławowie (gm. Wolbórz), Spale, Inowłodzu (gm. Inowódz), Tomaszowie Mazowieckim;
- Obiekty gastronomiczne (125) w Stobnicy, Majkowicach, Skotnikach (gm. Aleksandrów), Spale (4), Inowłodzu (4), Spale (8), Teofilowie (gm. Inowódz), Zarzęcinie (2) (gm. Mniszków), Tomaszowie Mazowieckim (62), Kozłowie, Ponikłach, Fryszerce (gm. Poświętne), Przedborzu (4) (gm. Przedbórz), Luboczy (gm. Rzeczyca), Barkowicach Mokrych (3), Kurnędzu (2), Przygłowie, Sulejowie (12), Włodzimierzowie (gm. Sulejów), Karolinowie, Smardzewicach (4), Swolszewicach Małych, Treście (gm. Tomaszów Mazowiecki), Krzętowie (gm. Wielgomłyny), Adamowie (2), Bronisławowie, Leonowie (gm. Wolbórz), Maluszynie (gm. Żytno),

Stan zagospodarowania przestrzennego na opisywanym terenie związany jest z zagrożeniem powodziowym. Tereny tego zagrożenia ciągną się wzdłuż całego biegu rzeki, największy obszar zajmują w gminie Żytno.

W gminach, w których obszar tego zagrożenia jest znaczny, formy zagospodarowania turystycznego w ogóle nie występują (np. Żytno).

5. WSTĘPNA KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA
SZLAKU WODNEGO RZEKI PILICY

WSTĘPNA KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO RZEKI PILICY

Na podstawie przeprowadzonej powyżej analizy walorów środowiska przyrodniczo – krajobrazowego i kulturowego, stanu istniejącego zainwestowania turystycznego, wniosków oraz informacji z urzędów miast i gmin opracowano wstępną koncepcję zagospodarowania przestrzennego szlaku wodnego doliny Pilicy. Opracowaniem został objęty obszar dolin Pilicy i na odcinku od okolic Grodziska do Roszkowej Woli, w pasie o odległości 2 km od koryta rzek, po obu ich brzegach. Koncepcja będzie służyła do kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej na terenie gmin położonych nad Pilicą. Turystyka w tym rejonie winna być jedną z istotniejszych form działalności społeczno – gospodarczej, rozumianej również jako zaspokojenie potrzeb poznawczych oraz wypoczynkowo–rekreacyjnych. Atrakcyjność turystyczna i dostępność komunikacyjna będą wpływały również na coraz większy rozwój osadnictwa turystycznego. Szlak wodny Pilcy będzie miał niewątpliwie charakter sezonowy. Jedynie na zamrożonym zbiorniku Sulejowskim będzie można uprawiać też sporty zimowe, a nadpiliczne leśne tereny stwarzają możliwości uprawiania narciarstwa biegowego.

W koncepcji zlokalizowano poszczególne formy związane z funkcjonowaniem szlaku wodnego, z uwzględnieniem zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowań funkcjonalno – przestrzennych, gospodarczych, środowiska przyrodniczego i kulturowego. Priorytetem winno być jednak podniesienie stanu czystości wód. Celem koncepcji jest również zwiększenie atrakcyjności turystycznej i krajobrazowej szlaku wodnego wraz z terenami położonymi w najbliższym sąsiedztwie rzeki, zwiększenie ruchu turystycznego zarówno krajowego jak i zagranicznego, wzbogacenie terenu samej doliny w bazę noclegową, przystanie kajakowe, plaże oraz inne obiekty związane z obsługą szlaku wodnego, czy wskazanie miejsc i obiektów godnych obejrzenia, cennych pod względem wartości kulturowych i przyrodniczych w najbliższym sąsiedztwie szlaku, jak np.: zabytkowe obiekty, miejsca pamięci, osobliwości przyrodnicze – rezerваты florystyczne i geologiczne itp., punkty widokowe, kultywowanie tradycji regionalnej, ośrodki kultury ludowej i miejsca kultu religijnego.

Szlak wodny jednocześnie stworzy warunki do rozwoju agroturystyki i przyspieszy rozwój ekonomiczny obszarów o niewykorzystanym dotychczas potencjale turystycznym i wysokich walorach krajobrazowo – kulturowych, a odpowiednia promocja produktu turystycznego, jakim jest szlak wodny, winna zmierzać do wzrostu turystyki zorganizowanej.

Tereny nadpilicznych wsi, ze względu na swoje położenie, zaczynają odgrywać coraz większą rolę w wypoczynku mieszkańców Łodzi i okolicznych miast. Na obszarach tych funkcja turystyki będzie przyjmować znaczącą formę działalności. Rozwój tego procesu doprowadza do pewnych przemian w zagospodarowaniu przestrzennym.

W niniejszej koncepcji z uwagi na potencjał miejscowości w zakresie rozwoju funkcji turystyki i rekreacji oraz walory przyrodniczo – krajobrazowe i kulturowe :

- ✓ analizowany teren posiada wyróżniające się regiony turystyczne:
- pukarzowsko – krzętowski – o małym potencjale zagospodarowania turystycznego, niewielkich walorach kulturowych,

- maluszyńsko - przedborski - najciekawszy krajobrazowo odcinek Pilicy,
  - Sulejów - Podklasztorze – o znacznych walorach kulturowych rangi ponadlokalnej,
  - sulejowski - o walorach kulturowych,
  - zbiornika Sulejowski o walorach przyrodniczych i kulturowych, z możliwością rozwoju osadnictwa turystycznego, żeglarstwa i sportów motorowodnych,
  - Spała - Inowódź - o walorach kulturowych i krajobrazowych, z możliwością rozwoju funkcji uzdrowiskowej.
- ✓ wyznaczono ośrodki recepcyjne o funkcjach (wynikające z „Planu...”):
- obsługi ruchu turystycznego – Tomaszów Maz., m. Piotrków Trybunalski, Opoczno,
  - rekreacyjno – wypoczynkowej – Spała, Borki, Sulejów,
  - krajoznawczej – Spała, Tomaszów Maz, Sulejów, m. Piotrków Trybunalski, Opoczno, Inowódź, Poświętne, Bąkowa Góra.
- ✓ zaznaczono tereny zabudowy letniskowej, usługowej, usług rekreacji i usług komunikacji (wynikające ze studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin);
- ✓ wskazano miejscowości do perspektywicznej aktywizacji
- ✓ zaznaczono, wynikające z uwarunkowań, atrakcje przyrodnicze, stanowiące jednocześnie obszary ochrony ich walorów.
- Walory środowiska przyrodniczego wskazane w koncepcji mogą być podstawą działań i pozyskiwania środków na rzecz rozwoju tego obszaru. Działania na rzecz rozwoju obszarów atrakcyjnych przyrodniczo finansowane są ze środków unijnych. Dotowane są przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe na terenach chronionych. W koncepcji wskazano obszary podlegające ochronie prawnej: rezerваты, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, zespoły przyrodniczo – krajobrazowe. Projekty rolnośrodowiskowe przewidują pomoc związaną z ochroną środowiska, utrzymaniem łąk i pastwisk, ochroną gleb, wód. O środki mogą ubiegać się rolnicy, których gospodarstwa znajdują się na terenach zagrożonych degradacją. Dotowane programy obejmują również ochronę i rozwój zasobów wodnych;
- ✓ zaznaczono ciekawe pod względem walorów kulturowych obiekty i miejsca zabytkowe; wiele z tych miejsc, szczególnie historyczne centra miast, stanowi obszary o unikatowych i najwyższych wartościach kulturowych;
- ✓ wyznaczono miejsca postojowe - miejscowości i obiekty na szlaku gdzie warto się zatrzymać, z uwagi na wysokie walory przyrodnicze, kulturowe, widokowe; jest ich 21: Krzętów, Maluszyn, Przedbórz, Majkowiec, Bąkowa Góra, Skotniki, Taraska, Sulejów, Podklasztorze, Barkowice

Mokre, Bronisławów, Swolszewice Małe Smardzewice, Zagórzycy, Brzóstówka, Lubochnia, Spała (2 miejsca), Inowódz, Grotowice, Rączki;

- ✓ istnieje możliwość penetracji okolicznego terenu po istniejących i projektowanych szlakach turystycznych pieszych i rowerowych, dzięki którym można zwiedzić m.in. rezerwat przyrody Parki Krajobrazowe, miejsca walk nad Pilicą we wrześniu 1939 r;
- ✓ szlak wodny rzekami powinien zostać oznakowany znakami wodnymi, zgodnie z obowiązującym prawem wodnym, wskazującymi bezpieczeństwo spływu oraz miejsca przeszkód;
- ✓ zaprojektowano lokalizacje poszczególnych form zagospodarowania turystyczno – rekreacyjnego z zakresu bazy noclegowej, rekreacyjno – sportowej i obiektów towarzyszących: baseny - 1, boisko - 1, kąpieliska - 3, korty tenisowe - 1, miejsca odpoczynku - 21, obiekty sportowe pozostałe proponowane - 2, ośrodki konferencyjno – wypoczynkowe - 1, obiekt usług hotelarskich - 1, ośrodki kolonijno – wypoczynkowe - 2, pola biwakowe - 2, parkingi - 3, plaże - 2, przeprawy promowe - 1, przystanie kajakowe - 6, stacja wodna - 1, ścieżka rowerowa - 1, wypożyczalnia sprzętu wodnego - 2, molo - 1, projekt Izby Pamięci Ludowej,
- ✓ zaznaczono naturalne i antropogeniczne przeszkody na szlaku wodnym - stanowią je płycizny rzeczne oraz siedliska młyńskie, jazy, progi rzeczne, elektrownie wodne.

OZNACZENIA

GRANICE ADMINISTRACYJNE

	GRANICE WOJEWÓDZTWA
	GRANICE POWIATÓW
	GRANICE GMIN
	OBSZAR OBJĘTY OPRACOWANIEM

WALORY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

ISTNIEJĄCE	PROPONOWANE	
		LASY
		RZĘKI
		GLÓWNE ZBIORNIKI WODNE, ZBIORNIKI MAŁEJ RETENCJI
		OBSZARY DOLIN RZECZNYCH
		SKARPY
		PUNKTY WIDOKOWE

FORMY OCHRONY PRZYRODY

		KAMPINOWSKI PARK NARODOWY
		REZERWATY PRZYRODY
		PARKI KRAJOBRAZOWE
		OTULINY PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH
		DOCELOWE OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU
		DOCELOWE ZESPOŁY PRZYRODNICZO - KRAJOBRAZOWE
		OBSZARY SPECJALNEJ OCHRONY PTAKÓW "NATURA 2000"
		OBSZARY SPECJALNEJ OCHRONY SIEDŁISK "NATURA 2000"
		UŻYTKI EKOLOGICZNE

WYBRANE POMNIKI PRZYRODY

ISTNIEJĄCE	PROPONOWANE	
		ALEJE I GRUPY DRZEW
		DRZEWIA POMNIKOWE
		ŹRÓDŁA
		SKUPISKA LUB POJEDYŃCZY GLĄZ

WALORY KULTUROWE

		MIEJSCOWOŚCI Z OBIEKTAMI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WPISANYMI DO REJESTRU WKZ (WIELKOŚĆ ZALEŻNA OD ILOŚCI ZABYTKÓW) / O NAJWYŻSZEJ RANDZE W SKALI WOJEWÓDZTWA
		MIEJSCOWOŚCI ZE STANOWISKAMI ARCHEOLOGICZNYMI WPISANYMI DO REJESTRU WKZ
		MIEJSCA MARTYROLOGII - GROBY I CMENTARZE WOJENNE
		OŚRODKI KULTURY LUDOWEJ
		MUZEA, SKANSENY, GALERIE
		ZESPOŁY BUNKRÓW
		MIEJSCA KULTU RELIGIJNEGO - SANKTUARIA

SZLAKI HISTORYCZNE

	SZLAK CYSTERSKI
	PIASTOWSKA DROGA ROMAŃSKA

PROPONOWANE OBSZARY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

	PARK KULTUROWY
---	----------------

ZAGOSPODAROWANIE TURYSTYCZNO - REKREACYJNE

BAZA NOCLEGOWA

ISTNIEJĄCE PROJEKTOWANE

	HOTELE
	OŚRODKI WYPOCZYNKOWO - KOLONIJNE
	OŚRODKI WYPOCZYNKOWO - KONFERENCYJNE
	SCHRONISKA MŁODZIEŻOWE
	KEMPINGI
	POLA NAMIOTOWE
	STANICE HARCERSKIE
	GOSPODARSTWA AGROTURYSTYCZNE
	POZOSTALE OBIEKTY USŁUG HOTELARSKICH

BAZA REKREACYJNO - SPORTOWA

	PORT, PRZYSTAŃ JACHTOWA
	PRZYSTAŃ KAJAKOWA
	WYPOŻYCZALNIA SPRZĘTU WODNEGO
	KĄPIELISKO
	PLAŻA
	MOŁO
	WYPOŻYCZALNIE ROWERÓW
	STADNINY I OŚRODKI HIPPICZNE
	FERMA STRUSI
	BASENY
	BOISKA
	KORTY TENISOWE
	POZOSTALE OBIEKTY SPORTOWE

BAZA TOWARZYSZĄCA

ISTNIEJĄCE PROPONOWANE

	OBIEKTY GASTRONOMICZNE
	OŚRODKI INFORMACJI TURYSTYCZNEJ
	MIEJSCA POSTOJOWE WYZNACZONE ZE WZGLĘDU NA SZCZEGÓLNE WALORY PRZYRODNICZO - KULTUROWE MIEJSCOWOŚCI POŁOŻONYCH PRZY SZLAKU WODNYM PILICY
	PROPONOWANE MIEJSCA ODPOCZYNKU Z MOŻLIWOŚCIĄ WYKORZYSTANIA NA INNE CELE TURYSTYCZNE
	MIEJSCOWOŚCI ATRAKCYJNE TURYSTYCZNE POŁOŻONE POZA OPRACOWANIEM
	TERENY ZABUDOWY LETNISKOWEJ
	TERENY ZABUDOWY USŁUG REKREACJI

SIEĆ SZLAKÓW TURYSTYCZNYCH

ISTNIEJĄCE PROPONOWANE

	PIESZE O ZNACZENIU REGIONALNYM I LOKALNYM
	ROWEROWE O ZNACZENIU REGIONALNYM I LOKALNYM
	WODNE O ZNACZENIU REGIONALNYM
	SAMOCODOWE O ZNACZENIU REGIONALNYM
	KONNE O ZNACZENIU LOKALNYM
	ŚCIEŻKI DYDAKTYCZNE W PARKACH KRAJOBRAZOWYCH

OBSZARY I MIEJSCOWOŚCI ZE WZGLĘDU NA ICH POTENCJAŁ W ZAKRESIE ROZWOJU TURYSTYKI I REKREACJI

OŚRODKI RECEPCYJNE

	O FUNKCJI OBSŁUGI RUCHU TURYSTYCZNEGO
	O FUNKCJI REKREACYJNO WYPOCZYNKOWEJ
	O FUNKCJI KRAJOZNAWCZEJ

OBIEKTY USŁUG PODSTAWOWYCH

	URZĄD MIASTA I GMINY
	POSTERUNKI POLICJI
	OŚRODKI ZDROWIA, APTEKI
	BANKI
	OBIEKTY HANDLOWE

OGRANICZENIA W ZAKRESIE ROZWOJU I UPRAWIANIA TURYSTYKI

	TERENY ZAGROŻENIA POWODZIOWEGO
---	--------------------------------

PRZESZKODY NATURALNE

	PLYCIZNY
---	----------

PRZESZKODY ANTROPOGENICZNE

	ELEKTROWNIA WODNA
	MLYNY WODNE, POZOSTAŁOŚCI PO SIEDLISKACH MLYŃSKICH
	PROGI RZECZNE
	INNE PRZESZKODY
	ODCINKI RZEKI TRUDNE DO PRZEPLYNIĘCIA
	KILOMETRAŻ RZEKI PILICY

DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA

ISTNIEJĄCE	PROPONOWANE	
		DROGI KRAJOWE
		DROGI WOJEWÓDZKIE
		DROGI POWIATOWE
		PROJEKTOWANE AUTOSTRADY
		LINIE KOLEJOWE
		LINIE KOLEJKI WĄSKOTOROWEJ
		TRASA ZAMIEJSKIEJ KOMUNIKACJI AUTOBUSOWEJ
		STACJA, PRZYSTANEK PKP
		PRZYSTANEK PKS
		PRZEPRAWA PROMOWA
		MOST
		KLADKA RZECZNA
		PARKING
		STACJA BENZYNOWA / GAZOWA

6. SZCZEGÓŁOWY ZAPIS PRZEBIEGU SZLAKU WODNEGO
DOLINĄ PILICY

SZCZEGÓŁOWY ZAPIS PRZEBIEGU SZLAKU WODNEGO DOLINĄ PILICY

Zapis odniesiono do terenów gmin wchodzących w obszar opracowania. Kolejność wynika z położenia ich względem biegu rzeki.

GINA KONIECPOL (WOJ. ŚLĄSKIE)

Zagospodarowanie turystyczne

Gmina Koniecpol nie posiada na terenie opracowania bazy noclegowej oraz obiektów sportowo – rekreacyjnych.

Nie przewiduje się również na tym obszarze terenów pod zabudowę letniskową oraz rekreacyjno- usługową.

W miejscowości Kuźnica Grodziska zlokalizowane są dwa sklepy spożywczo – przemysłowe.

Przeszkody

Przeszkodami na rzece Pilicy są:

- siedliska młyńskie (2) w Kuźnicy Grodziskiej i Wólce,
- jazy– próg betonowy spiętrzający wodę w Kuźnicy Grodziskiej,
- mosty (3) w Kuźnicy Grodziskiej,
- kładka w Wólce,
- most drewniany w wodzie - trzeba przenosić kajaki - Kuźnica Grodziska.

GINA WŁOSZCZOWA (WOJ ŚWIĘTOKRZYSKIE)

Gmina Włoszczowa nie posiada na terenie opracowania bazy noclegowej oraz obiektów sportowo – rekreacyjnych. Na jej obszarze zaproponowano wyznaczenie szlaku turystycznego

[Wodny o znaczeniu regionalnym](#)

[Relacja: Maluszyn - Sulejów](#)

[Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki](#)

Nie przewiduje się również na tym obszarze terenów pod zabudowę letniskową i rekreacyjno- usługową.

GMINA KLUCZEWSKO (WOJ. ŚWIĘTOKRZYSKIE)**Zagospodarowanie turystyczne**

Teren opracowania gminy Kluczewsko charakteryzuje się bardzo małym zagospodarowaniem turystycznym.

Na bazę noclegową składają się:

- **Stanica harcerska:**
  - Biały Brzeg (100 miejsc noclegowych),
- **Gospodarstwo agroturystyczne:**
  - Praczką (17 miejsc noclegowych).

Nie przewiduje się na tym obszarze terenów pod zabudowę letniskową i rekreacyjno- usługową.

Baza rekreacyjna na terenie opracowania oprócz stadniny koni w miejscowości Rączki i boiska sportowego w Białym Brzegu nie istnieje.

Szlaki turystyczne**Szlaki istniejące**

- Pieszy „Rekreacyjny Rzeki Pilicy”
Relacja: Piotrków - Krzętów
Przebieg na terenie gminy: Piaski - Mrowina– Biały Brzeg
- Pieszy „Po Przedborskim Parku Krajobrazowym”
Relacja: Rączki - Wojciechów
Przebieg na terenie gminy: Rączki – Bielawy – Kolonia Duża Wola
- Pieszy o znaczeniu lokalnym
Relacja: Góry Mokre - Kluczewsko
Przebieg na terenie gminy: Komorniki – Januszewice – Pilczyca - Kluczewsko
- Pieszy łącznikowy
Relacja: Biały Brzeg – Mrowina
Przebieg na terenie gminy: Gajówka – Biały Brzeg – Rączki – Buczyzna – Dobromierz – Mrowina – Gęsiarnia

Szlaki projektowane

- Rowerowy o znaczeniu regionalnym
Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego
Przebieg na terenie gminy: Mrowina – Łapczyzna Wola - Dobromierz
- Pieszy o znaczeniu lokalnym „Przedborskiego Parku Krajobrazowego”
Relacja: Przedbórz - Rączki
Przebieg na terenie gminy: Buczyzna - Rączki
- Samochodowy o znaczeniu regionalnym
Relacja: Przedbórz - Przedbórz

Przebieg na terenie gminy: Rzewuszyce – Komorniki – Pilczyca – Kluczewsko – Wilczyca – Ciemiętniki – Bobrowniki; dodatkowo trasa pomocnicza – Rączki – Dobromierz – Łapczyzna Wola - Pilczyca

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Maluszyn - Sulejów

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Walory przyrodnicze

- część terenu proponowanego rezerwatu „**Młyńska Struga**” leży w obszarze gm. Kluczewsko,
- **Przedborski Park Krajobrazowy**,
- projektowany obszar Specjalnej Ochrony Siedlisk „Ostoja Przedborska”,
- pomniki przyrody: grupa drzew - 3 dęby szypułkowe w miejscowości Ciemiętniki, grupa drzew - 4 lipy drobnolistne, klon jawor, dąb szypułkowy w miejscowości Rączki, grupa drzew - 4 dęby szypułkowe, grupa drzew - sosna i dąb,
- projektowane pomniki przyrody: 2 jałowce pospolite w miejscowości Ciemiętnik, 2 dęby szypułkowe, lipa szerokolistna w miejscowości Rączki Dwór, sosna zwyczajna w miejscowości Dobromierz, sosna zwyczajna w miejscowości Rączki Dwór, olsza czarna z kapliczką w miejscowości Pustkowie, grusza pospolita w miejscowości Rudka,
- projektowane użytki ekologiczne.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe: Rączki (stadnina, możliwość wycieczki w Góry Przedborskie)

GMINA ŻYTNO

Zagospodarowanie turystyczne

Na bazę noclegową w gminie Żytno na obszarze opracowania, składają się:

- **Obiekty świadczące usługi hotelarskie:**
  - Maluszyn w budynku szkoły – 50 miejsc noclegowych,
- **Pole namiotowe** w Maluszynie,
- **Agroturystyka:**
  - Maluszyn – 10 miejsc noclegowych,
  - Pierzaki – 10 miejsc noclegowych,
  - Mosty – 10 miejsc noclegowych,
  - Pukarzów – 10 miejsc noclegowych.

Tereny budownictwa letniskowego znajdują się w Maluszynie i Pukarzowie.

Gmina nie posiada profesjonalnych ośrodków sportowo - rekreacyjnych realizujących zapotrzebowania turystów. Działalność sportowa rozwija się na terenie szkoły (boisko).

Na terenie opracowania znajdują się:

- bar w Maluszynie,
- sklepy (3): w Maluszynie, Pierzakach i Pukarzowie,
- przychodnia zdrowia i apteka w Maluszynie.

Obiekty projektowane:

- pensjonat w miejscowości Pierzaki.

Szlaki turystyczne

Gmina Żytno na swym obszarze nie posiada znakowanych szlaków turystycznych, natomiast proponowane szlaki są następujące:

- **Pieszy o znaczeniu lokalnym**
Relacja: Gidle – Krzętów
Przebieg na terenie gminy: Żytno - Silnica - Maluszyn.
- **Rowerowy „Po rezerwatach ziemi radomszczańskiej” o znaczeniu lokalnym**
Relacja Silniczka – Sulejów
Przebieg na terenie gminy: Silniczka – Silnica - Żytno.
- **Rowerowy o znaczeniu regionalnym**
Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego
Przebieg na terenie gminy: po północnej granicy gminy przechodząc przez miejscowość Ferdynandów.
- **Rowerowy „Szlakiem Królewskich polowań” o znaczeniu regionalnym**

Relacja: Łódź – Łódź

Przebieg na terenie gminy: Kozie Pole – Łazów – Silniczka – Maluszyn - Ciężkowiczki

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Maluszyn - Sulejów

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Walory przyrodnicze

- na terenie gm. Żytno, poza granicą opracowania występuje istniejący rezerwat leśny „Dębowiec”,
- Docelowy „Piliczanski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- Projektowany ZPK "Czarna Włoszczowska II",

Walory kulturowe

Gmina Żytno znajduje się w granicach historycznej Ziemi Piotrkowskiej, podobnie jak wszystkie lewobrzeżne gminy nadpilicne.

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Borzykowa (poza granicami opracowania) - mogiły zbiorowe żołnierzy polskich poległych w czasie Kampanii Wrześniowej 1939 r. i ofiar terroru hitlerowskiego na cmentarzu rzymskokatolickim. Zachowany obiekt budownictwa ludowego w formie drewnianego domu;
- Borzykówka (poza granicami opracowania) – miejscowość, w której kultywowane są tradycje ludowe (malarstwo);
- Sekursko (poza granicami opracowania) - zabytkowy zespół dworsko – parkowy z poł. XIX wieku;
- Żytno (poza granicami opracowania) – zabytkowy zespół dworsko – parkowy z osiemnastowiecznym założeniem zieleni i XIX – wiecznymi zabudowaniami dworu;
- Silnica (poza granicami opracowania) – zabytkowe cmentarze: choleryczny z XIX wieku i wojenny z 1914 r.;
- Pukarzów – niegdyś znajdował się tutaj szesnastowieczny zamek, który nie zachował się do czasów współczesnych;
- Silniczka (poza granicami opracowania) – zabytkowa kaplica ariańska z I połowy XVII w. Miejscowość, w której kultywowane są tradycje ludowe (malarstwo);
- Maluszyn – zabytkowy zespół urbanistyczno – architektoniczny z przełomu XVIII i XIX w. (założenie parkowe, czworaki, budynki gospodarcze z zachowanym układem murów z kordegardą i wieżą bramną), zabytkowy cmentarz z roku 1755 r., zabytkowy XVIII-wieczny kościół p.w. św. Mikołaja wraz plebanią. Historyczny układ przestrzenny. Na cmentarzu rzymskokatolickim miejsce pamięci - kwatera wojenna żołnierzy polskich poległych w czasie I wojny światowej, mogiła zbiorowa żołnierzy Kampanii Wrześniowej 1939 r. i AK, mogiła ofiar terroru hitlerowskiego.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe:
Maluszyn

Przeszkody

Przeszkodami na rzece Pilicy są:

- mosty (7) znajdujące się w miejscowościach: Maluszyn (1), Pukarzów (3), Pierzaki (2) i Grodzisko (1),
- jazy w Pierzakach i Mostach,
- zwalone drzewa i pniaki w wodzie – Sudzin i Maluszyn.

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA WIELGOMŁYNY**Zagospodarowanie turystyczne**

Teren opracowania gminy Wielgomłyny charakteryzuje się bardzo słabym zagospodarowaniem turystycznym.

Na bazę noclegową składają się wyłącznie:

- **gospodarstwa agroturystyczne:**
  - Krzętów (6) – 56 miejsc noclegowych,
  - Rudka – 20 miejsc noclegowych.

[Tereny przewidziane pod zabudowę letniskową i rekreacyjno – usługową znajdują się w Pratkowicach, Woli Żyćńskiej, Krzętowie i Folwarku.](#)

Baza rekreacyjno – sportowa składa się z:

- boisk (2) – przyszkolne i gminne (piłka nożna i siatkówka) – Krzętów
- plaż i kąpielisk w miejscowościach; Krzętów, Rudka, Pratkowice.

W Krzętowie znajduje się Punkt Informacji Turystycznej oraz inne obiekty bazy towarzyszącej:

- obiekty gastronomiczne – bar w Krzętowie,
- obiekty handlowe – Krzętów (3).

Obiekty projektowane:

- przystań kajakowa w miejscowości Krzętów
- ścieżka rowerowa z Woli Żyćńskiej do Pratkowic

Szlaki turystyczne**Szlaki istniejące**

Pieszy „Partyzancki” o znaczeniu regionalnym

Relacja: Radomsko – Brudzewice (pow. opoczyński)

Przebieg na terenie gminy: Babczów, Wólka Bankowa, Zagórze, Zawodzie, Góra Chełmo.

Pieszy „Rekreacyjny Rzeki Pilicy”

Relacja: Piotrków - Krzętów

Przebieg na terenie gminy: przebiega przez niewielki fragment od Krzętowa do wschodniej granicy gminy

Szlaki projektowane

Pieszy o znaczeniu regionalnym

Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie gminy: Babczów - Wólka Bankowa – Zagórze – Zawodzie - Góra Chełmo.

Rowerowy „Szlakiem Królewskich polowań” o znaczeniu regionalnym

Relacja: Łódź – Łódź

Przebieg na terenie gminy: Popielarnia – Odrowąż – Niedośpielin - Wielgomłyny – Myśliwców - Wola Życińska - Krzętów.

Rowerowy o znaczeniu regionalnym

Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie gminy: południowo – zachodnią granicą gminy oraz przez miejscowości: Maksymów i Krzętów.

Rowerowy „Po rezerwachach ziemi radomszczańskiej” o znaczeniu lokalnym

Relacja: Silniczka – Sulejów

Przebieg na terenie gminy: szlak przecina niewielki fragment północno – zachodnią część gminy Kolonia Grabowie.

Rowerowy o znaczeniu lokalnym.

Relacja: Wola Życińska – granice gminy

Przebieg na terenie gminy: Wola Życińska – Krzętów – Rudka – Pratkowice - granica gminy

Samochodowy o znaczeniu regionalnym

Relacja: Przedbórz - Przedbórz

Przebieg na terenie gminy: Krzętów – Rudka - Pratkowice.

Samochodowy o znaczeniu regionalnym.

Relacja: Łódź - Łódź

Przebieg na terenie gminy: Radzimia – Niedośpielin – Władysławów – Wielgomłyny – Kruszyna - Trzebce - Sokola Góra.

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Maluszyn - Sulejów

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Walory przyrodnicze

- **Przedborski Park Krajobrazowy,**
- Docelowy „Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- Istniejące użytki ekologiczne: 2 bagna śródlądne w Krzętowie,

- Zbiornik retencyjny powyżej 5 ha: Borowiec o powierzchni 18.00 ha,
- zbiornik retencyjny poniżej 5 ha: Niedospielin o powierzchni 5 ha,
- Punkt widokowy w Rudce,
- Pomniki przyrody w Krzętowie i Odrowążu.

Walory kulturowe

Gmina Wielgomłyny znajduje się w granicach historycznej Ziemi Piotrkowskiej. Przez jej obszar przebiega szlak kulturowy Piastowska Droga Romańska, który łączy na tym odcinku romańskie zabytki w Żarnowie (gm. Żarnów) i Strońsku (gm. Zapolice).

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Krzętów - miejscowość, w której kultywowane są tradycje ludowe - działa zespół ludowy „Krzętowianki”, Koło Gospodyń Wiejskich, a także pracownia ceramiczną, w której można zapoznać się z tradycyjnym garncarstwem. W Krzętowie znajduje się również galeria sztuki „Klub Regionalny” prezentująca rzeźbę i malarstwo. Na terenach zalewowych w południowej części wsi rozciągają się łąki o powierzchni 70 ha noszące ślady regulacji związanej z osadnictwem olęderskim;
- Niedospielin (poza granicami opracowania) – zabytkowy kościół p.w. śś. Katarzyny i Kazimierza z drugiej połowy wieku XVIII,
- Odrowąż (poza granicami opracowania) – zespół dworsko – parkowy z XVIII i pierwszej połowy XIX w.,
- Wielgomłyny (poza granicami opracowania) – zabytkowy zespół klasztorny O.O. Paulinów z zabudowaniami klasztoru i kościoła pochodzącymi z 1466 r.,
- Sokola Góra (poza granicami opracowania) – zabytkowe dziewiętnastowieczne założenie parkowe.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe: Krzętów

Przeszkody

Przeszkodą na rzece Pilicy jest:

- most w Krzętowie.

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA MASŁOWICE

Zagospodarowanie turystyczne

Na terenie opracowania gmina nie posiada bazy noclegowej. Tereny przewidziane pod zabudowę letniskową są w miejscowości Łęcznikowice.

Sport i rekreacja istnieje w postaci stadniny koni w Kawęczynie.

Szlaki turystyczne

Szlaki istniejące

Pieszy „Partyzancki” o znaczeniu regionalnym

Relacja: Radomsko – Brudzewice (pow. opoczyński)

Przebieg na terenie gminy: Góra Chełmo – Leonów - Chełmo, - Masłowice - Sowiniec

Szlaki projektowane

Pieszy o znaczeniu regionalnym

Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie gminy: Góra Chełmo - Leonów – Chełmo – Masłowice - Sowiniec.

Pieszy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Przedbórz – Przedbórz

Przebieg na terenie gminy: Majowa Góra.

Rowerowy „Szlakiem Królewskich polowań” o znaczeniu regionalnym

Relacja: Łódź – Łódź

Przebieg na terenie gminy: Majowa Góra, Korytno, Kalinki.

Rowerowy „Po rezerwachach ziemi radomszczańskiej” o znaczeniu lokalnym

Relacja: Siłniczka – Sulejów

Przebieg na terenie gminy: Leonów – Chełmo – Kraszewice - Strzelce Małe - Ochotnik

Samochodowy o znaczeniu regionalnym

Relacja: Przedbórz - Przedbórz

Przebieg na terenie gminy: Łączkowice - Szreniawa.

Samochodowy o znaczeniu regionalnym.

Relacja: Łódź - Łódź

Przebieg na terenie gminy: Jeziorko - Szreniawa.

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Maluszyn – Sulejów

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Walory przyrodnicze

- na terenie gminy, poza granicą opracowania występuje istniejący rezerwat leśny „**Góra Chełmo**”,
- Docelowy „Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- Projektowane pomniki przyrody: dęb szypułkowy w miejscowości Łączkowice, morwa biała, wiąz szypułkowy w Masłowicach,
- Zbiorniki retencyjne poniżej 5 ha: OCHOTNIK o powierzchni 0,5 ha, KRASZEWICE o powierzchni 0,8 ha,

Walory kulturowe

Gmina Masłowice znajduje się w granicach historycznej Ziemi Piotrkowskiej. W jej południowo – wschodniej części przebiega na niewielkim odcinku szlak kulturowy Piastowska Droga Romańska, który łączy na tym odcinku romańskie zabytki w Żarnowie (gm. Żarnów) i Strońsku (gm. Zapolice).

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Granice (poza granicami opracowania) – zabytkowy dwór z drugiej połowy XIX w.,
- Chełmo (poza granicami opracowania) – ślady osadnictwa pradziejowego w formie wczesnośredniowiecznego grodziska, zabytkowy kościół parafialny p.w. św. Mikołaja z 1573 r., zespół pałacowo – parkowy z osiemnastowiecznym założeniem parkowym otaczającym siedemnastowieczny pałac. Historyczny układ przestrzenny. W miejscowości znajduje się Góra Chełmo stanowiąca swoiste sanktuarium – miejsce kultu i pielgrzymek;
- Masłowice (poza granicami opracowania) – zabytkowy osiemnastowieczny park w dawnym założeniu dworskim,
- Sowiniec - bunkier z czasów II wojny światowej.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe:
brak

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA PRZEDBÓRZ**Zagospodarowanie turystyczne**

Na terenie opracowania w gminie Przedbórz na bazę noclegową składają się:

- **Obiekty świadczące usługi hotelarskie:**
  - Wola Przedborska – 22 miejsca noclegowe,
  - Nosalewice – 8 miejsc noclegowych,
- **Ośrodki wypoczynkowo – kolonijne:**
  - Taras – 150 miejsc noclegowych,
- **Schronisko młodzieżowe:**
  - Przedbórz – 45 miejsc noclegowych,
- **Agroturystyka:**
  - Przedbórz – 4 miejsca noclegowe,
  - Chałupy (2) – 8 miejsc noclegowych,
  - Taras – 10 miejsc noclegowych.

Tereny przewidziane pod rekreację i zabudowę letniskową znajdują się w miejscowościach: Taras, Faliszew, Przedbórz i Będkowszczyzna.

Gmina nie posiada profesjonalnych ośrodków sportowo - rekreacyjnych realizujących zapotrzebowania turystów. Na bazę rekreacyjno – sportową w gminie Przedbórz składają się:

- kąpielisko w Przedborzu,
- plaża, na której organizowane są turnieje piłki plażowej w Przedborzu, oraz w Tarasie i Grobli,
- wypożyczalnia kajaków i rowerów.

W Przedborzu mieści się Punkt Informacji Turystycznej, Urząd Miejski, Komisariat Policji oraz inne obiekty bazy towarzyszącej, jak:

- obiekty gastronomiczne (4),
- obiekty handlowe (dom handlowy) oraz Targowica Miejska,
- przychodnia zdrowia i apteki.

Obiekty projektowane:

- przystań kajakowa w Parku Miejskim (Przedbórz),
- parking (Przedbórz).

Szlaki turystyczne**Szlaki istniejące**

Pieszy „Rekreacyjny Rzeki Pilicy”

Relacja: Piotrków - Krzętów

Przebieg na terenie gminy: Chałupy – Przedbórz – Trupień – Taras - Faliszew

- Pieszy „Po Przedborskim Parku Krajobrazowym”
Relacja: Rączki - Wojciechów
Przebieg na terenie gminy: Józefów – Góra Sucha – Góry Mokre – Koszary - Sewerynów
- Pieszy „Partyzancki”
Relacja: Radomsko – Brudzewice (powiat opoczyński)
Przebieg na terenie gminy: Przedbórz – Wola Przedborska – Pohulanka

Szlaki projektowane

- Pieszy o znaczeniu regionalnym
Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego
Przebieg na terenie gminy: Przedbórz - Pohulanka
- Pieszy o znaczeniu lokalnym
Relacja: Góry Mokre - Kluczewsko
Przebieg na terenie gminy: Góry Mokre – Kajetanów - Żeleźnica
- Pieszy o znaczeniu lokalnym „Przedborskiego Parku Krajobrazowego”
Relacja: Przedbórz - Rączki
Przebieg na terenie gminy: Przedbórz – Wierzchlas – Stanisławów – Piskorzeniec – Góry Mokre
- Pieszy o znaczeniu lokalnym „Pasma Przedborsko - Małogoskiego”
Relacja: Przedbórz - Małogoszcz
Przebieg na terenie gminy: Przedbórz – Jabłonna – Gaj Policzko – Góra Sucha – Stara Wieś - Żeleźnica
- Rowerowy o znaczeniu regionalnym
Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego
Przebieg na terenie gminy: Józefów – Gaj Policzko – Policzko – Przedbórz - Pohulanka
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym
Relacja: Sulejów – Reczków Stary
Przebieg na terenie gminy: Stary Józefów – Reczków Stary
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym
Relacja: Przedbórz - Białaczów
Przebieg na terenie gminy: Grobla – Nosławice – Zuzowy – Reczków Stary
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym „Po Przedborskim Parku Krajobrazowym”
Relacja: Przedbórz - Przedbórz
Przebieg na terenie gminy: Przedbórz – Góry Mokre – Góra Kozłowa 0 Stara Wieś – Żeleźnica – rezerwat przyrody „Czarna Różga” – Zagacice – rezerwat przyrody „Piskorzeniec” – Borowa – Wojciechów – Wierzchlas - Przedbórz
- Konny „Po Przedborskim Parku Krajobrazowy” (poza granicami opracowania)
Relacja: Stara Wieś – Stara Wieś
Przebieg na terenie gminy: Góry Przedborskie

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Maluszyn - Sulejów

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Samochodowy o znaczeniu regionalnym.

Relacja: Łódź - Łódź

Przebieg na terenie gminy: Wola Przedborska – Przedbórz

Samochodowy o znaczeniu regionalnym

Relacja: Przedbórz - Przedbórz

Przebieg na terenie gminy: Przedbórz – Przyłanki – (poza granicami gminy) – Sewerynow – Piskorzec – Niwki; ; dodatkowo trasy pomocnicze – Przedbórz – Chałupy oraz Żeleznica – granice gminy – w kierunku Oleszna (województwo świętokrzyskie)

Walory przyrodnicze

- na terenie gminy Przedbórz, poza granicą opracowania występuje istniejący rezerwat leśny „Czarna Różga”
- na terenie gminy Przedbórz, poza granicą opracowania występuje projektowany rezerwat „Grądy Góry Kozłowej”,
- część terenu proponowanego rezerwatu „Młyńska Struga” leży w obszarze gm. Przedbórz,
- **Przedborski Park Krajobrazowy**,
- docelowy „Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- docelowy „Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- projektowany obszar Specjalnej Ochrony Siedlisk „Ostoja Przedborska”,
- projektowane pomniki przyrody: 3 grusze pospolite w Przedborzu,
- Istniejące użytki ekologiczne: kompleks bagien i torfowisk śródleśnych w miejscowości Taras, kompleks bagien i torfowisk śródleśnych w miejscowości Józefów, kompleks bagien i torfowisk śródleśnych w miejscowości Grobla, kompleks bagien i torfowisk śródleśnych w miejscowości Papiernia,
- projektowane użytki ekologiczne,
- istniejący Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy "Majowa Góra" walory cenne przyrodnicze obszaru leśnego Majowa Góra,
- projektowane zespoły przyrodniczo – krajobrazowe ZPK "Góry Kozłowej", ZPK "Góry Krzemyczej", ZPK "Czarna Włoszczowska I",
- punkty widokowe: Góry Suche - teren PPK, Henryków - teren PPK, Kaleń, Wymysłów, Policzko - Czartowska Góra, Brzostek, Miejskie Pola, Miejskie Pola.

Walory kulturowe

Gmina Przedbórz położona jest na granicy ziem historycznych Piotrkowskiej i Opoczyńskiej. Przez opisywany obszar przebiegają szlaki kulturowe – Piastowska Droga Romańska, która łączy na tym odcinku romańskie zabytki w Żarnowie (gm. Żarnów) i Strońsku (gm. Zapolice) oraz szlak

Cysterski przebiegający od Sulejowa – Podklasztorza (gm. Sulejowa) do Jędrzejowa (w województwie świętokrzyskim).

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Przedbórz – historyczne miasto z zachowanymi śladami dwunastowiecznego układu przestrzennego, którego elementy zostały wpisane do ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zabytkowy kościół parafialny rzymsko - katolicki p.w. św. Aleksego z 1341 r. (choć przebudowywany w wiekach późniejszych zachował się gotycki charakter wieży), pozostałości czternastowiecznego zamku z czasów kazimierzowskich, klasycystyczny ratusz miejski z lat dwudziestych XIX w. z tablica upamiętniającą nadanie Łodzi praw miejskich przez Władysława Jagiełłę w Przedborzu, zabytkowa karczma (XVI-XVIII w.) oraz osiemnastowieczne domy. Muzeum Ludowe Ziemi Przedborskiej, w którym zgromadzono eksponaty etnograficzne i historyczne, w przeważającej części dotyczące kultury ludowej – urządzone podwórze wiejskie, izbę ludową w stylu dziewiętnastowiecznym, sień, ekspozycję zanikającego rzemiosła, galerię obrazów sakralnych i salę z pamiątkami po przedborskich Żydach (macewy, judaica).

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe: Przedbórz

Przeszkody

Przeszkodami na rzece Pilicy są:

- most w Przedborzu,
- kładka w Chałupach,
- płycizny w Chałupach,
- wyspa w Faliszewie,
- przeszkody naturalne (głazy, rumowiska skalne) – na odcinku od Pohulanki do miejscowości Faliszew,
- trudne odcinki do przepłynięcia ze względu na liczne progi wodne w Pohulance, Przedborzu i Woli Przedborskiej,

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA RĘCZNO

Zagospodarowanie turystyczne

Teren opracowania gminy Ręczno charakteryzuje się średnim zagospodarowaniem turystycznym.

Na bazę noclegową składają się:

- **Obiekty świadczące usługi hotelarskie:**
  - Bąkowa Góra – 36 miejsc noclegowych (poza opracowaniem),
- **Stanica harcerska:**
  - Trzy Morgi,
- **Agroturystyka:**
  - Łęg Ręczyński – 16 miejsc noclegowych,
  - Majkowice – 6 miejsc noclegowych,
- **Pole namiotowe:**
  - Łęg Ręczyński,
  - Majkowice.

Tereny zabudowy letniskowej znajdują się w miejscowościach: Trzy Morgi, Stobnica, Przewóz, Placówka, Łęg Ręczyński i Łęg Majkowski. W gminie wyznaczono również strefę rozwoju funkcji rekreacyjno – wypoczynkowej (m.in. w miejscowościach: Ostrów, Winduga, Biała, Kurnędz) w celu ukierunkowania i kontrolowania rozwoju tej funkcji, a także optymalnego wykorzystania walorów krajobrazowych.

Baza rekreacyjno - sportowa istnieje w postaci:

- plaż (3) w Majkowicach, Pysowej, Łęgu Ręczyńskim,
- boiska (1) w Ośrodku Sportowym LZS w Ręcznie (poza opracowaniem).

Punkt Informacji Turystycznej, Urząd Gminy, oraz inne obiekty bazy towarzyszącej znajdują się (poza opracowaniem) w Ręcznie.

[W gminie zaplanowano miejsce postoju i wypoczynku w miejscowości Trzy Morgi.](#)

Szlaki turystyczne

Szlaki istniejące

Pieszy „Partyzancki”

Relacja: Radomsko – Brudzewice (powiat opoczyński)

Przebieg na terenie gminy: Pysowy – Bąkowa Góra – Zbytówce – Będziny – Majkowice – Łęg Majkowski – Łęg Ręczyński – Trzy Morgi – Przewóz

Szlaki projektowane

[Pieszy o znaczeniu regionalnym](#)

Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie gminy: Pysowy – Bąkowa Góra – Zbyłowice – Majkowice – Łęg Majkowski – Łęg Ręczyński – Paskrzyn – Trzy Morgi - Przewóz

Rowerowy „Szlakiem Królewskich polowań” o znaczeniu regionalnym

Relacja: Łódź – Łódź

Przebieg na terenie gminy: Bąkowa Góra – Zbyłowice – Majkowice – Łęg Majkowski, Łęg Ręczyński - Trzy Morgi.

Samochodowy o znaczeniu regionalnym.

Relacja: Łódź - Łódź

Przebieg na terenie gminy: Stobnica – Jaskrzyn – Majkowice – Bąkowa Góra - Dęba

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Maluszyn - Sulejów

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Walory przyrodnicze

- w gminie Ręčno, poza terenem opracowania występuje istniejący rezerwat leśny „**Wielopole**”,
- na terenie gminy, poza granicą opracowania występuje istniejący rezerwat florystyczny „**Jawora**”,
- proponowany rezerwat „**Bory nad Pilicą**”,
- proponowany rezerwat „**Łęgi nad Pilicą**”,
- w gminie Ręčno, poza terenem opracowania występuje proponowany rezerwat „**Struga Młynki**”,
- **Sulejowski Park Krajobrazowy**,
- docelowy „Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- docelowy „Spalsko - sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- proponowane pomniki przyrody: 2 lipy drobnolistne w miejscowości Trzy Morgi,
- istniejące użytki ekologiczne: bagno śródleśne w Bąkowej Górze, 3 bagna śródleśne w Bąkowej Górze, 2 bagna śródleśne w miejscowości Wielopole, 19 bagien w Łęcznie,
- projektowany ZPK "Bąkowa Góra",
- zbiornik retencyjny poniżej 5 ha: Ręčno o powierzchni 0,7 ha,
- punkty widokowe w miejscowościach Przewóz i Trzy Morgi.

Walory kulturowe

Gmina Ręčno położona w granicach historycznej Ziemi Piotrkowskiej. Przez opisywany obszar południkowo przebiega Cysterski szlak kulturowy, który łączy Sulejów – Podklasztorze (gm. Sulejowa) z Jędrzejowa (w województwie świętokrzyskim).

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Bąkowa Góra (poza granicami opracowania) – zabytkowy układ przestrzenny wzniesienia zamkowego z obiektami datowanymi od XV w. z zamkiem rycerskim oraz szlacheckim założeniem dworsko – parkowym Małachowskich z XVIII w., zabytkowy kościół parafialny rzymsko - katolicki

p.w. św. Trójcy (XV w.), osiemnastowieczna kuźnia. Na terenie miejscowości znajduje się również młyn wodny o walorach zabytkowych z 1918 r.;

- Dęba – interesujący, znajdujący się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ruralistyczny układ przestrzenny;
- Majkowice – ruiny zamku z XVI w. dawnej rezydencji rycerskiej. Ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze owalnicy datowany już na X w.
- Ręczno (poza granicami opracowania) - ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze wielodrożnicy założonej w 1399 r. Młyn posiadający walory zabytkowe z lat 30 – tych XX w.;
- Ręczno – Kolonia (poza granicami opracowania) - ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze rzędówki;
- Stobnica – ślady osadnictwa pradziejowego: neolityczne i późnośredniowieczne ślady osad, cmentarzysko z epoki brązu. Dziewiętnastowieczne młyny wodne (4) o walorach zabytkowych. Ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze rzędówki założonej w 1328 r.;
- Zbýłowice (poza granicami opracowania) - ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze rzędówki założonej w 1398 r.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe:
Bąkowa Góra, Majkowice

Przeszkody

Przeszkodami na rzece Pilicy w gminie Ręczno są:

- kładka w miejscowościach Przewóz i Trzy Morgi,
- płycizny w Łęgu Majkowskim i Łaziskach,
- blachy po samochodzie pancernym – w miejscowości Przewóz,

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GINA ALEKSANDRÓW

Zagospodarowanie turystyczne

Teren opracowania gminy Aleksandrów charakteryzuje się małym zagospodarowaniem turystycznym.

Na bazę noclegową składają się:

- **Ośrodek Szkoleniowo – Wypoczynkowy (1):**
  - Taraska (60 miejsc noclegowych),
- **Gospodarstwa agroturystyczne (3):**
  - w Skotnikach, Szarbsku i Dąbrówce (21 miejsc noclegowych).

Obszar gminy leżący na terenie opracowania predestynuje ten teren do rozwoju funkcji rekreacyjnych. Nad rzeką Pilicą zlokalizowane są tereny przeznaczone pod zabudowę letniskową w zakresie turystyki weekendowej i pobytowej (w miejscowościach: Taraska, Młyn, Ostrów, Szarbsko i Zygmuntów) oraz usługi turystyczne. Generalnie można uznać, że na obszarze gminy następuje ciągły, lecz chaotyczny rozwój budownictwa rekreacyjnego.

Gmina nie posiada profesjonalnych ośrodków sportowo - rekreacyjnych realizujących zapotrzebowania turystów. Działalność sportowa rozwija się w oparciu o bazę szkół podstawowych. Na terenie gminy znajdują się dzikie plaże w miejscowości - Przerycie (2) i Błonie.

Do bazy towarzyszącej na terenie opracowania należą:

- obiekty gastronomiczne (3) – w Skotnikach, Majkovicach, Stobnicy,
- obiekty handlowe (2) – sklepy w Skotnikach,
- ośrodek zdrowia (Skotniki),
- przystanki autobusowe (Skotniki i Niewierszyn).

W gminie zaplanowano miejsce postoju i odpoczynku w miejscowości Biała Góra.

Szlaki turystyczne

Szlaki istniejące

Pieszy „Rekreacyjny Rzeki Pilicy”

Relacja: Piotrków - Krzętów

Przebieg na terenie gminy: Przerwa – Skotniki – Brzezcie – Stara Wolica – Stara Kolonia – Dąbrówka – Szarbsko – Władysławów – Niewierszyn – Ostrów – Młyn – Taraska

Szlaki projektowane

Rowerowy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Sulejów – Reczków Stary

Przebieg na terenie gminy: Niewierszyn – Sieczka – {wariant 1: Aleksandrów – Rożenek – Ciechomin – Siucice- Stara} {wariant 2: Dąbrówka – Stara} – Skotniki

Rowerowy o znaczeniu lokalnym.

Relacja: Sulejów - Dąbrówka

Przebieg na terenie gminy: Dąbrówka, Szarbsko, Taraska.

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Maluszyn - Sulejów

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Walory przyrodnicze

- istniejący rezerwat florystyczny „**Jaksonek**”,
- poza terenem opracowania w gm. Aleksandrów występuje istniejący rezerwat krajobrazowy „**Diabla Góra**”,
- **Sulejowski Park Krajobrazowy**,
- docelowy „Piliczański Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- docelowy „Spalsko - Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- pomnik przyrody: głaz narzutowy - 300 m od d. gajówki,
- projektowany pomnik przyrody (1) nieopodal ośrodka kempingowego w miejscowości Winduga,
- istniejące użytki ekologiczne: 4 kompleksy bagien i torfowisk śródleśnych w miejscowości Józefów, 3 bagno śródleśne w miejscowości Taraska, 4 bagna śródleśne w miejscowości Józefów,
- projektowany zespół przyrodniczo - krajobrazowy Czarna Maleniecka,
- zbiorniki retencyjne powyżej 5 ha: Dębowa Góra o powierzchni 40.00 ha,
- zbiorniki retencyjne poniżej 5 ha: Wólka Skotnicka o powierzchni 0,4 ha, Szarbsko o powierzchni 5 ha,
- punkty widokowe - Ostrów i Szarbsko.

Walory kulturowe

Gmina Aleksandrów znajduje się w granicach historycznej Ziemi Opoczyńskiej i w zasięgu wpływów opoczyńskiego podregionu kulturowego, na obszarze którego można obserwować przejawy folkloru ludowego. W północnej części gminy przebiegają dwa szlaki kulturowe – Piastowska Droga Romańska łącząca na tym odcinku Sulejów – Podklasztorze (gm. Sulejów) z Żarnowem (gm. Żarnów), oraz fragment szlaku Cysterskiego zmierzającego od Sulejowa – Podklasztorza do Wąchocka (województwo świętokrzyskie).

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Dębowa Góra (poza granicami opracowania) – zespół dworsko-parkowy z XVIII-XIX w. z dworem myśliwskim w otoczeniu parku,
- Dąbrówka (poza granicami opracowania) – mogiła zbiorowa ofiar terroru hitlerowskiego na cmentarzu rzymskokatolickim,

- Dąbrowa nad Czarną (poza granicami opracowania) - mogiła zbiorowa ofiar terroru hitlerowskiego na cmentarzu rzymskokatolickim. Interesujący ruralistyczny układ przestrzenny kształtowany od 1176 r. Młyn wodny o walorach zabytkowych z XX w.;
- Kalinków (poza granicami opracowania) – dziewiętnastowieczna chałupa, ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze ulicówki;
- Katuszów (poza granicami opracowania) – ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze owalnicy;
- Piła (poza granicami opracowania) – dwudziestowieczny drewniany, zbożowy młyn wodny na rzece Czarnej;
- Rożenek (poza granicami opracowania) – zespół dworsko – parkowy z połowy XIX w. z dworem, parkiem i spichlerzem,
- Skotniki – dawniej wieś szlachecka, współcześnie zachowany zespół dworsko – parkowy (XVI – XVII w.) z dworem obronnym, szesnastowieczny drewniany kościół parafialny rzymsko - katolicki p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP z zachowaną również drewnianą dzwonnica. Interesujący ruralistyczny układ przestrzenny.;
- Szarbsko – interesujący, znajdujący się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków układ przestrzenny;
- Taraska - miejscowość, w której kultywowane są tradycje ludowe (malarstwo). Zachowała się chałupa, będąca przykładem budownictwa ludowego.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe:
Skotniki, Taraska

Przeszkody

Przeszkodami na rzece Pilicy na terenie gminy jest:

- wisząca kładka (most) w Ostrowie,

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA SULEJÓW

Zagospodarowanie turystyczne

Teren opracowania w gminie Sulejów charakteryzuje się dużym zagospodarowaniem turystycznym.

Na bazę noclegową składają się:

- **Hotel:**
  - Sulejów - Hotel „Podklasztorze”*** – 100 miejsc noclegowych,
- **Obiekty świadczące usługi hotelarskie:**
  - Sulejów (2) – 21 miejsc noclegowych,
- **Ośrodki konferencyjno – wypoczynkowe:**
  - Sulejów (3) – 546 miejsc noclegowych,
- **Ośrodki wypoczynkowo – kolonijne:**
  - Sulejów (7) – ok. 460 miejsc noclegowych,
  - Włodzimierzów – 200 miejsc noclegowych
  - Biała (2) – ponad 350 miejsc noclegowych,
  - Kurnędz – 180 miejsc noclegowych,
- **Pola namiotowe:**
  - Sulejów (1),
  - Barkowice Mokre (4),
- **Agroturystyka:**
  - Barkowice Mokre (2) – 22 miejsca noclegowe,
  - Barkowice (1) – 18 miejsc noclegowych,

Na obszarze opracowania rozwinęło się również budownictwo letniskowe głównie w miejscowościach: Włodzimierzów, Przygłów, Sulejów. Miejscowości te proponowane są również jako tereny pod zabudowę rekreacyjno – usługową. W „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego” gminy wyznaczono tereny pod budownictwo letniskowe w miejscowościach: Barkowice i Podklasztorze. Wiele takich obiektów powstaje również na drodze zmiany funkcji rolniczych zagród i traktowane są często jako „trzeci dom” czyli mieszkanie na okres emerytury.

Na bazę sportowo – rekreacyjną składają się:

- plaże w Białej, Kurnędzu i Barkowicach Mokrych,
- kąpieliska w Sulejowie (7) Barkowicach Mokrych (3), Barkowicach (1), i Kurnędzu (1),
- przystań jachtowa wraz z wypożyczalnią sprzętu wodnego w Barkowicach Mokrych.

Boiska sportowe, baseny, korty tenisowe itp. znajdują się w ośrodkach wczasowych (m.in. w Sulejowie, Kurnędzu), natomiast w Sulejowie – Podklasztorzu mieści się stadnina koni z nauką jazdy konnej.

W Sulejowie znajduje się Punkt Informacji Turystycznej, Urząd Gminy, Komisariat Policji a także inne obiekty bazy towarzyszącej, jak:

- obiekty gastronomiczne w Sulejowie (12), Barkowicach Mokrych (3), Kurnędzu (2), Przygłowie (1), Włodzimierzowie (1),
- obiekty handlowe – w Sulejowie pawilon handlowy (Lider Price) i wiele małych sklepików, sklepy w Barkowicach Mokrych (3), Barkowicach (3), Kurnędzu (2), Białej (3),
- przychodnie zdrowia – w Sulejowie (2) i we Włodzimierzowie,
- apteki – w Sulejowie (3),
- banki – w Sulejowie (2).

W gminie zaplanowano miejsca postojów i wypoczynku w Białej (2) i Kurnędzu (1).

Obiekty projektowane:

- Sulejów – przystań kajakowa, odtworzenie plaży wraz z wypożyczalnią kajaków,
- Biała – kąpielisko, pole biwakowe

Szlaki turystyczne

Szlaki istniejące

- Pieszy „Rekreacyjny Rzeki Pilicy”
Relacja: Piotrków - Krzętów
Przebieg na terenie gminy: Sulejów – Barkowice – Mokre- Uszczyn
- Pieszy „Partyzancki”
Relacja: Radomsko – Brudzewice (powiat opoczyński)
Przebieg na terenie gminy: Winduga – Stara Wieś – kurnędz – Sulejów – Włodzimierzów – Przygłów - Witów
- Rowerowy łącznikowy o zasięgu lokalnym
Relacja: Piotrków – Barkowice Mokre
Przebieg na terenie gminy: Uszczyn – Barkowice Mokre
- Rowerowy im. Zygmunta Goliata wokół Zalewu Sulejowskiego
Relacja: Sulejów – Sulejów
Przebieg na terenie gminy: Sulejów, Przygłów, Barkowice, Barkowice Mokre, Włodzimierzów.
- Wodny o znaczeniu regionalnym
Relacja: Sulejów - Grotowice
Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki
- Ścieżka przyrodniczo – edukacyjna – Las Kaleń (poza terenem opracowania)

Szlaki projektowane

- Pieszy o znaczeniu regionalnym
Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie gminy: Winduga – Biała – Kurnędz – Sulejów – Włodzimierzów – Przyglów - Witów

Rowerowy o znaczeniu regionalnym

Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie gminy: Winduga – Biała – Kurnędz – Sulejów – Włodzimierzów – Barkowice – Barkowice Mokre

Rowerowy „Szlakiem Królewskich polowań” o znaczeniu regionalnym

Relacja: Łódź – Łódź

Przebieg na terenie gminy: Winduga - Stara Wieś – Kurnędz – Sulejów - Włodzimierzów, Przyglów – Witów - Nowa Wieś - Koło.

Rowerowy o znaczeniu regionalnym

Relacja: dolina Pilicy – dolina Warty

Przebieg na terenie gminy: Barkowice Mokre – granice gminy – (poza granicami gminy) - Koło

Rowerowy o znaczeniu lokalnym „Po rezerwatach ziemi radomszczańskiej”

Relacja: Siłniczka - Sulejów

Przebieg na terenie gminy: od południowo – zachodnich granic gminy – Łęczno - Sulejów

Rowerowy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Tresta Rządowa - Dabówka

Przebieg na terenie gminy: Sulejów – do południowo – wschodnich granic gminy

Rowerowy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Sulejów – Reczków Stary

Przebieg na terenie gminy: Sulejów – do południowo – wschodnich granic gminy

Rowerowy o znaczeniu lokalnym „Rezerwatami powiatu piotrkowskiego

Relacja: Piotrków Trybunalski – Piotrków Trybunalski

Przebieg na terenie gminy: Zalesie – Witów – Przyglów – Barkowice – Barkowice Mokre - Koło

Samochodowy o znaczeniu regionalnym.

Relacja: Łódź - Łódź

Przebieg na terenie gminy: Sulejów – Włodzimierzów – Przyglów – Witów – (Piotrków Trybunalski) -Łęczno

Konny

Relacja: Barkowice Mokre – Barkowice Mokre

Przebieg na terenie gminy: Barkowice Mokre

Walory przyrodnicze

- istniejący rezerwat leśny „**Lubiaszów**”

- w gm. Sulejów poza granicą opracowania występuje istniejący rezerwat florystyczny las „Jabłoniowy”,
- w gm. Sulejów, poza granicą opracowania występuje proponowany rezerwat **Kaleń**,
- **Sulejowski Park Krajobrazowy**,
- Docelowy „Spalsko - Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- Projektowane pomniki przyrody: 2 pomniki w miejscowości Taraska, 1 pomnik w miejscowości Trzy Morgi, 2 lipy drobnolistne przy szkole w Barkowicach, 1 pomnik w miejscowości Barkowice Mokre, grupa drzew: wierzba i dąb szyp., grab w Barkowicach Mokrych, 1 pomnik w miejscowości Przewóz, lipa drobnolistna, sosna zwyczajna nieopodal leśniczówki w Lubiaszowie Nowym, 2 lipy drobnolistne w Barkowicach Mokrych, 2 lipy drobnolistne we wsi Lubiaszów Nowy, sosna zwyczajna nad zbiornikiem w Barkowicach Mokrych,
- istniejące użytki ekologiczne: 8 bagien śródlęśnych w Białej, siedlisko olsowe – płazowina w Białej, siedlisko olsowe – płazowina w Białej, 4 siedliska olsowe – płazowina w Łęcznie, bagno śródlęgowe w Tarasie, 2 obszary bagien, łąk i pastwisk śródlęśnych w miejscowości Lubiaszów, kompleks bagien i torfowisk śródlęśnych w Białej, 2 bagna śródlęgowe w Białej, pastwisko w Białej, 2 bagna w Białej, pastwisko w Białej, ols w Białej, użytek „Murowaniec”,
- projektowane ZPK "Doliny Radońki i Podklasztorze", ZPK "Dęty Luciąży",
- zbiorniki retencyjne powyżej 5 ha: Kałek o powierzchni 32.00, Luciąża etap II o powierzchni 6.00ha,
- punkt widokowy w miejscowości Barkowice Mokre,

Walory kulturowe

Gmina Sulejów położona jest na pograniczu historycznych ziem Piotrkowskiej i Opoczyńskiej. Wschodnie jej rubieże znajdują się w strefie wpływów opoczyńskiego podregionu kulturowego, aczkolwiek nie ma na jej terenie ośrodków kultury ludowej. Przez obszar gminy przebiegają dwa szlaki kulturowe Piastowska Droga Romańska i szlak Cysterski, które zbiegają się w miejscowości Sulejów – Podklasztorze, jednym z najważniejszych punktów na ich przebiegu. Stąd Piastowska Droga Romańska zmierza ku Strońsku (gm. Zapolice) i Tumowi (gm. Góra Św. Małgorzaty), natomiast szlak Cysterski w kierunku Wąchocka i Jędrzejowa (województwo świętokrzyskie).

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Barkowice Mokre - ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze ulicówki założonej w 1231 r.;
- Biała - ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze rzędówki założonej w 1176 r.;
- Bilska Woda (poza granicami opracowania) - ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze rzędówki powstałej do XIV w.;
- Kałek (poza granicami opracowania) - młyn wodny o walorach zabytkowych z 1881 r.;
- Kłudzice (poza granicami opracowania) – 2 młyny wodne o walorach zabytkowych – z 1895 r. oraz młyn Wandeltów, 1900 r.;
- Łęčno (poza granicami opracowania) - ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze rzędówki z 1176 r.;

- Przygłów (poza granicami opracowania) - ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze owalnicy z 1242 r., młyn wodny o walorach zabytkowych z 1869 r.,
- Sulejów – miasto o średniowiecznym rodowodzie z zachowanym miejskim układem urbanistycznym wpisanym do ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W przestrzeni zachował się zabytkowy neogotycki kościół p.w. św. Floriana z początku XX w. z dwiema z kaplicami cmentarnymi (jedną siedemnastowieczną, zaś drugą dziewiętnastowieczną). Przez miasto przebiegała kolejka wąskotorowa, której reliktem jest zachowany dawny dworzec. Wyjątkowe w skali całego opracowywanego obszaru są dwa obiekty techniki o walorach zabytkowych wapiennik Wiktor z 1905 r. oraz Jan z 1908 r. świadczące o wykorzystywaniu w przeszłości wapieni w produkcji przemysłowej. Na cmentarzu rzymskokatolickim znajduje się miejsce pamięci mogiła zbiorowa żołnierzy polskich poległych w czasie Kampanii Wrześniowej 1939 r., ofiar terroru hitlerowskiego;
- Sulejów – Podklasztorze – dwunastowieczne opactwo o.o. Cystersów będące jednym z najcenniejszych w skali kraju zabytków romańskich, w zachowanym z licznymi elementami romańskimi założeniu klasztornym odnaleźć można relikty szesnastowiecznego pałacu opackiego, park, osiemnastowieczny klasztor, kościół klasztorny sprzed 1259 r., młyn (XVIII w.), arsenał (XVI/XVII w.), budynek gospodarczy (XVIII w.), wszystkie obiekty klasztorne są zamknięte, unikatowym w skali europejskiej, obwodem warownym (XV/XVI w.) z górującymi ponad murami wieżami (dwoma bramnymi, attykową, opacką, mauretańską, muzyczną). Obiekt częściowo obecnie jest zaadaptowany na hotel. Sulejów - Podklasztorze jest jedną z ważniejszych miejscowości na przebiegu Szlaku Cysterskiego i Piastowskiej Drogi Romańskiej. Na opisywanym terenie znajdują się również zabytki archeologiczne z okresu wczesnego średniowiecza osada oraz późnego średniowiecza cmentarzysko. W kościele klasztornym funkcjonuje Muzeum Opactwa Cystersów, w którym prezentowane są dzieje opactwa wraz z najstarszymi romańskimi detalami architektonicznymi i znaleziskami archeologicznymi. Sulejów – Podklasztorze to jedna z ważniejszych miejscowości położonych na przebiegu dwóch szlaków kulturowych Cysterskiego i Piastowskiej Drogi Romańskiej;
- Winduga - ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze przysiółka;
- Witów (poza granicami opracowania) – zespół klasztorny O.O. Norbertanów wzniesiony w XIII w., jednak przebudowywany wielokrotnie zachował charakter z ostatniej przebudowy z końca XVIII w., kościołem klasztorным wzniesionym w XIII wieku, zabudowaniami klasztoru, założeniem zieleni, zabytkową wieżą wjazdową o charakterze obronnym gotycko – renesansowa (XV w.) i budynkami gospodarczymi. Historia opactwa sięga XII w. i wówczas konkurowało z pobliskim Sulejowem. Interesującym obiektem na terenie miejscowości jest również drewniany z kościół cmentarny p.w. św. Marcina (1835 r.).

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe:
Sulejów, Sulejów – Podklasztorze, Barkowice Mokre

Przeszkody

Przeszkodami na rzece Pilicy w gminie Sulejów są:

- mosty (2) w Sulejowie i Przygłowie,
- lina między dwoma brzegami rzeki w Sulejowie,
- utrudnienie ze względu na spowolniony nurt rzeki spowodowany bliskością Zalewu sulejowskiego.

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA MNISZKÓW

Zagospodarowanie turystyczne

Teren opracowania gminy Mniszków charakteryzuje się słabym zagospodarowaniem turystycznym.

Na bazę noclegową składają się:

- **Ośrodek kolonijno – wypoczynkowy** w Zarzęcinie,
- **Gospodarstwa agroturystyczne:**
  - w Zarzęcinie (2) - 21 miejsc noclegowych,
- **Pola namiotowe:**
  - w Zarzęcinie (3)

Gmina Mniszków nie posiada bazy noclegowej w postaci: hoteli, pensjonatów czy ośrodków wypoczynkowych. Natomiast można uznać, że na obszarze opracowania rozwija się chaotyczne i niezorganizowane budownictwo rekreacyjno - letniskowe. Szczególnie niekorzystny wymiar zjawisko to przybrało w pobliżu Zbiornika Sulejowskiego w Zarzęcinie.

Na terenie opracowania w gminie Mniszków nie występują obiekty sportowe. Do Bazy rekreacyjno – sportowej należą:

- przystanie jachtowe w Zarzęcinie (3),
- wypożyczalnia sprzętu pływającego (1) w Zarzęcinie.
- kąpieliska (5).

Baza towarzysząca:

- obiekty gastronomiczne (2) w Zarzęcinie,
- obiekty handlowe (1) w Zarzęcinie.

Obiekty projektowane :

- **moło w Zarzęcinie, które będzie również punktem widokowym.**

Szlaki turystyczne

Szlaki istniejące

- **Pieszy „Rekreacyjny Rzeki Pilicy”**
Relacja: Piotrków - Krzętów
Przebieg na terenie gminy: las Sieczka – Zarzęcin
- **Rowerowy o znaczeniu lokalnym**
Relacja: Opoczno - Zarzęcin
Przebieg na terenie gminy: Zarzęcin – Błogie Rządowe – Zajączków – Potok
- **Rowerowy im. Zygmunta Goliata wokół Zalewu Sulejowskiego**
Relacja: Sulejów – Sulejów
Przebieg na terenie gminy: Zarzęcin i las Sieczka.

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Sulejów - Grotowice

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Szlaki projektowane:

Rowerowy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Zarzęcin - Poświętne

Przebieg na terenie gminy: Zarzęcin, Błogie Szlacheckie, Zajączków

Rowerowy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Twarda - Szarbsko

Przebieg na terenie gminy: Zarzęcin.

Samochodowy o znaczeniu regionalnym

Relacja: Łódź - Łódź

Przebieg na terenie gminy: Bukowiec – Błogie Szlacheckie - Strzelce

Walory przyrodnicze

- w gminie Mniszków, poza terenem opracowania występują dwa rezerваты leśne „Błogie” i „Gaik”,
- proponowany rezerwat „**Prucheńsko**”,
- **Sulejowski Park Krajobrazowy**,
- docelowy „Spalsko - Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- istniejące użytki ekologiczne: 2 bagna śródlądowe w miejscowości Prócheńsko, 2 bagna w miejscowości Grzegorzówka, pastwisko w miejscowości Wielopole,
- projektowany ZPK "Doliny Radońki i Podklasztorze".

Walory kulturowe

Gmina Mniszków położona w granicach Ziemi Opoczyńskiej i w całości w strefie wpływów opoczyńskiego podregionu etnograficznego, co przejawia się w istnieniu ośrodków kultury ludowej. Przez obszar gminy prowadzą szlaki kulturowe, w tym dwa odgałęzienia Piastowskiej Drogi Romańskiej (w kierunku Strońska i Tumu) i szlak Cysterski na odcinku Sulejów – Podklasztorze (gm. Sulejów) – Wąchock (województwo świętokrzyskie).

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Błogie Szlacheckie (poza granicami opracowania) – zabytkowy osiemnastowieczny kościół p.w. Nawiedzenia NMP;
- Bukowiec n/Pilicą (poza granicami opracowania) – ośrodek kultury ludowej, w którym działa zespół folklorystyczny „Bukowianie”,
- Mniszków (poza granicami opracowania) – zabytkowy park z XIX w.;
- Prucheńsko Małe (poza granicami opracowania) – ośrodek kultury ludowej z działającym we wsi zespołem folklorystycznym „Jedność”;

- Zajączków (poza granicami opracowania) – założenie dworsko – parkowe (XIX / XX w.). Ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze rzędówki;
- Zarzęcin - interesujący, znajdujący się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ruralistyczny układ przestrzenny.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe:
brak

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA WOLBÓRZ

Zagospodarowanie turystyczne

Teren opracowania w gminie Wolbórz charakteryzuje się średnim zagospodarowaniem turystycznym, do bazy noclegowej należą:

- **Ośrodek szkoleniowo – wypoczynkowy:**
  - Bronisławów (1) – 240 miejsc noclegowych z ośmioma salami konferencyjnymi, które mieszczą na 1000 osób,
- **Ośrodek wypoczynkowo – kolonijny:**
  - Bronisławów – 47 miejsc noclegowych,
- **Agroturystyka:**
  - Golesze – leśniczówka Leonów – 20 miejsc noclegowych,
- **Pola namiotowe:**
  - Leonów „Auto – Camping” – 50 miejsc na przyczepy kempingowe i 50 miejsc pod namioty,
  - Bronisławów 13 miejsc w przyczepach kempingowych.

Na terenie opracowania zostały wyznaczone tereny pod budownictwo letniskowe oraz strefa rozwoju turystyki i rekreacji z usługami towarzyszącymi. Tereny te znajdują się po zachodniej stronie Zalewu Sulejowskiego w miejscowościach: Adamów, Bronisławów, Swolszewice Duże i Golesze.

Baza rekreacyjno – sportowa znajduje się ośrodkach wypoczynkowych w Bronisławowie, znajdują się tam: gabinety odnowy biologicznej, sala fitness, siłownia, basen oraz jakuzi.

Z plaż i kąpielisk można korzystać w Bronisławowie i Leonowie.

W Bronisławowie są również dwie przystanie jachtowe, przystań kajakowa i dwie wypożyczalnie sprzętu wodnego.

W Goleszach - leśniczówka Leonów mieści się przy gospodarstwie agroturystycznym stadnina koni z nauką jazdy konnej.

Na bazę towarzyszącą składają się:

- Obiekty gastronomiczne (4) znajdujące się w ośrodkach wypoczynkowych w Bronisławowie, Adamowie i Leonowie,
- Obiekty handlowe (3) - sklepy w Bronisławowie (1) i Swolszewicach Dużych (2)
- Posterunek policji wodnej oraz WOPR w Bronisławowie,

Szlaki turystyczne

Szlaki istniejące

Pieszy „Rekreacyjny Rzeki Pilicy” o zasięgu lokalnym

Relacja: Piotrków - Krzętów

Przebieg na terenie gminy: Swolszewice Duże – Leonów – Bronisławów – Golesze Małe

Pieszy „Partyzancki”

Relacja: Radomsko – Brudzewice (powiat opoczyński)

Przebieg na terenie gminy: Polichno – Żarnowica Duża – Wolica - Golesze

Pieszny o zasięgu lokalnym

Relacja: Jarosty – Piotrków Trybunalski

Przebieg na terenie gminy: Polichno Małe – Prosenie – las Rakowski

Pieszny łącznikowy o zasięgu lokalnym

Relacja: Moszczenica – rezerwat przyrody w Meszczach

Przebieg na terenie gminy: niewielki fragment przy południowo – zachodniej granicy gminy

Pieszny łącznikowy o zasięgu lokalnym

Relacja: Biały Brzeg - Mrowina

Przebieg na terenie gminy: południowo – zachodnia część gminy – Prucheńsko Małe

Pieszny łącznikowy o zasięgu lokalnym

Relacja: Polichno Małe - Meszcze

Przebieg na terenie gminy: przy południowo – zachodniej granicy gminy

Rowerowy o znaczeniu regionalnym

Relacja: dolina Pilicy – dolina Warty

Przebieg na terenie gminy: Lubiaszów - Golesze– granice gminy – (poza granicami gminy) - Polichno

Rowerowy łącznikowy o zasięgu lokalnym

Relacja: Wolbórz - Lubiaszów

Przebieg na terenie gminy: Wolbórz – Żarnowica Duża – Golesze - Lubiaszów

Rowerowy łącznikowy o zasięgu lokalnym

Relacja: Wolbórz - Bronisławów

Przebieg na terenie gminy: Wolbórz – Modrzewek – Golesze - Bronisławów

Rowerowy im. Zygmunta Goliata wokół Zalewu Sulejowskiego

Relacja: Sulejów – Sulejów

Przebieg na terenie gminy: Bronisławów – Adamów - Swolszewice Duże

Ścieżki przyrodniczo – edukacyjne (2) przy Zbiorniku Sulejowskim w Bronisławowie.

Ścieżka przyrodniczo – edukacyjna - fragment przy leśniczówce w Kole (poza terenem opracowania).

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Sulejów - Grotowice

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Szlaki projektowane

Pieszny o znaczeniu regionalnym

Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie gminy: las przy leśniczówce Koło – Wólca - Golesze

Rowerowy o znaczeniu regionalnym

Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie gminy: Bronisławów – Adamów – Swolszewice Duże

Rowerowy „Szlakiem Królewskich polowań” o znaczeniu regionalnym

Relacja: Łódź – Łódź

Przebieg na terenie gminy: Polichno - Żarnowca Duża – Wolbórz - Lubiaków

Rowerowy o znaczeniu lokalnym „Rezerwatami powiatu piotrkowskiego

Relacja: Piotrków Trybunalski – Piotrków Trybunalski

Przebieg na terenie gminy: Lubiaszów – Polichno – Polichno Małe

Rowerowy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Rokiciny - Wolbórz

Przebieg na terenie gminy: Wolbórz – Świątniki - Lubiaków

Konny

Relacja: Barkowice Mokre – Barkowice Mokre

Przebieg na terenie gminy: Golesze Małe – Adamów – Bronisławów

Konny

Relacja: Golesze – Piotrków Trybunalski

Przebieg na terenie gminy: Leśniczówka Leonów – Stary Lubiaszów – Leśniczówka Koło

Walory przyrodnicze

- istniejący rezerwat leśny „**Lubiaszów**”,
- istniejący rezerwat torfowiskowy „**Czarny Ług**”,
- **Sulejowski Park Krajobrazowy**,
- Docelowy „Spalsko - Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- Docelowy „Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Wolbórki”,
- Projektowany pomnik przyrody: sosna zwyczajna w Barkowicach Mokrych,
- istniejące użytki ekologiczne: obszar bagien, łąk i pastwisk śródleśnych w Swolszewicach, „Bronisławów” - brzeg zalewu sulejowskiego, przylegające do niego stawy, wysepki wraz z otaczającymi je wodami,
- Projektowany ZPK "Dolina Rzeki Wolbórki"
- zbiorniki retencyjne poniżej 5 ha: Kolonia Studzianki 0,4 ha, Wolbórz 2,4 ha,
- punkty widokowe: w Bronisławowie (2) i Wolborzu (poza opracowaniem).

Walory kulturowe

Gmina Wolbórz znajduje się na styku dwóch historycznych ziem – Piotrkowskiej i Łęczyckiej. Wszystkie atrakcyjne kulturowo miejscowości w gminie Wolbórz znajdują się poza granicami obszaru opracowania.

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Bogusławice (poza granicami opracowania) – zabytkowy dziewiętnastowieczny park w założeniu dworskim,
- Komorniki (poza granicami opracowania) - miejscowość, w której kultywowane są tradycje ludowe poprzez malowanie tradycyjnych pisanek,
- Lubiaków (poza granicami opracowania) – zabytkowy dziewiętnastowieczny park w założeniu dworskim,
- Modrzewek (poza granicami opracowania) – zabytkowy dwór z 1830 r.
- Wolbórz (poza granicami opracowania) – miejscowość słynąca z bogatej historii, okazałej rezydencji biskupów włocławskich i najznamienitszego w Polsce wójta – Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Już od wczesnego średniowiecza Wolbórz był ważnym ośrodkiem grodowym, a o jego długim rodowodzie świadczy historyczny układ przestrzenny wpisany do ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. O szczególnych walorach miejscowości decyduje przede wszystkim zespół pałacowo – parkowy biskupów włocławskich (XVII – XVIII w.) należący do jednej z najbardziej okazałych późnobarokowych rezydencji magnackich w Polsce. Zabytkowe założenie tworzy okazały pałac w otoczeniu rozległego parku oraz oficyny (2) i pawilony (2). Przed pałacem znajduje się Pomnik Czynu Grunwaldzkiego dla upamiętnienia tego, iż w Wolbórz stanął w XV w. punkt zborny wojsk podczas wojen z Krzyżakami. W miejscowości zachował się również XV – wieczny zabytkowy kościół. Na cmentarzu rzymskokatolickim można odnaleźć mogiły zbiorowe żołnierzy polskich poległych w czasie: I wojny światowej, wojny obronnej września 1939 r., żołnierzy AK oraz ofiar terroru hitlerowskiego. Miejscowość, w której kultywowane są tradycje ludowe poprzez noszenie stroju ludowego w okresach świątecznych.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe: Bronisławów

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

MIASTO TOMASZÓW MAZ.***Zagospodarowanie turystyczne***

Teren opracowania w Tomaszowie Mazowieckim charakteryzuje się dużym zagospodarowaniem turystycznym.

Do bazy noclegowej należą:

- **Obiekty świadczące usługi hotelarskie:**
  - „Mazowiecki” – 84 miejsca noclegowe,
  - „Alabastro” – 30 miejsc noclegowych
  - usługi noclegowe – Grażyna Wella – 22 miejsca noclegowe
- **Ośrodki wypoczynkowo – konferencyjne:**
  - „Przystań” – 120 miejsc noclegowych,
- **Ośrodki wypoczynkowo – kolonijne:**
  - „Lechia” – 60 miejsc noclegowych
  - Ośrodek Sportu i Rekreacji – 27 miejsc noclegowych,
- **Schronisko młodzieżowe:**
  - Szkolne Schronisko Młodzieżowe – 42 miejsca noclegowe.

Na terenie opracowania w m. Tomaszów Maz. nie ma terenów lotniskowych i agroturystyki.

Miasto posiada wiele profesjonalnych ośrodków sportowo - rekreacyjnych realizujących zapotrzebowania turystów. Na bazę rekreacyjno – sportową składają się:

- Ośrodek Sportu i Rekreacji nad rz. Pilicą (ośrodek jazdy konnej, kort tenisowy, boiska do: koszykówki, siatkówki, siatkówki plażowej, kąpielisko strzeżone, plaża, kręgielnia, tor łyżwiarski, tor wrotkarski),
- Ośrodek Sportu i Rekreacji przy ul. Nowowiejskiej (hala sportowa z boiskami do siatkówki i koszykówki, 2 boiska do piłki nożnej, korty tenisowe, siłownia),
- Hale sportowe przyszkolne (boiska do: piłki halowej, ręcznej, siatkówki, koszykówki, tenisa ziemnego, siłownie, ścianka wspinaczki halowej),
- Ośrodek Rehabilitacji Dzieci Niepełnosprawnych z bogatym wyposażeniem,
- Przystań kajakowa nad rz. Pilicą,
- wypożyczalnię sprzętu turystycznego i wodnego (kajaki, kanoe, rowery górskie, sprzęt narciarski),
- Ośrodek jazdy konnej z hipoterapią nad rz. Pilicą,
- Basen kryty.

W Tomaszowie Mazowieckim znajduje się Powiatowe Centrum Informacji Turystycznej, Urząd Miasta, Urząd Gminy, Starostwo Powiatowe, Komenda Policji, Komenda Straży Pożarnej, Szpital Rejonowy oraz:

- 62 obiekty gastronomiczne,
- 8 dużych pawilonów handlowych, a także ciągi handlowe przy głównych ulicach miasta,
- 20 przychodni zdrowia,
- 34 aptek,
- 13 banków lub oddziałów bankowych,
- 8 parkingów,
- dworzec PKP i PKS,
- 10 stacji paliw.

Obiekty projektowane:

- tor do jazdy na łyżworolkach przy Ośrodku Sportu i Rekreacji,
- AQUA PARK – park wodny z pełnym zapleczem hotelowo – gastronomicznym i rekreacyjnym jak: fitness, basen itp. z parkingiem, blisko rz. Pilicy,
- dalsza rozbudowa Skansenu Rzeki Pilicy (obiekt gastronomiczno – konferencyjny, parking nad rz. Pilicą z infrastrukturą gastronomiczną, przeprawa promowa z nową przystanią wodną nad rz. Pilicą od strony południowej),
- przeprawa promowa jako dodatkowa atrakcja Skansenu Rzeki Pilicy,
- parkingi w centrum miasta.

Szlaki turystyczne

Szlaki istniejące

Pieszy „Partyzancki” znakowany kolorem czerwonym

Relacja: Radomsko – Brudzewice (powiat opoczyński)

Przebieg na terenie gminy: Nagórzyce – centrum miasta – dzielnica Wilanów

Pieszy znakowany kolorem zielonym o znaczeniu lokalnym

Relacja: Tomaszów Mazowiecki - Lubocz

Przebieg na terenie gminy: dworzec PKS/PKP w kierunku południowym do Rezerwatu „Niebieskie Źródła” i Skansenu Rzeki Pilicy

Rowerowy „Juliana Tuwima” o znaczeniu lokalnym

Relacja: Tomaszów Mazowiecki – Zakościele

Przebieg na terenie gminy: :od dworca PKP do północno – wschodniej granicy.

- Rowerowy im. Zygmunta Goliata wokół Zalewu Sulejowskiego o znaczeniu lokalnym

Przebieg na terenie gminy: Skansen Rzeki Pilicy

- Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Sulejów - Grotowice

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Szlaki projektowane

- Pieszy o znaczeniu regionalnym

Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie miasta: Nagórzyce – Śródmieście – dzielnica Wilanów

- Rowerowy o znaczeniu regionalnym

Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie miasta: rezerwat przyrody „Niebieskie Źródła – Śródmieście – dzielnica Ludwików – dzielnica Podoba

- Rowerowy „W krainie Żubrów” o znaczeniu regionalnym

Relacja: Łódź – Łódź

Przebieg na terenie gminy: przez południowy fragment miasta

- Samochodowy o znaczeniu regionalnym.

Relacja: Łódź - Łódź

Przebieg na terenie gminy: północna część gminy przez dzielnicę Starzyce

Walory przyrodnicze

- istniejący rezerwat krajobrazowy „**Niebieskie źródła**”,
- **Spalski Park Krajobrazowy**,
- Docelowy „Spalsko - Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- Istniejące użytki ekologiczne: 3 obszary bagien, łąk i pastwisk śródleśnych, 2 torfowiska niskie,
- Projektowane zespoły przyrodniczo – krajobrazowe: ZPK "Cieślówickie Łąki", ZPK "Groty Nagórzyckie", ZPK "Dolina Rzeki Wolbórki",
- projektowany obszar specjalnej ochrony siedlisk „Niebieskie Źródła”,
- projektowane pomniki przyrody : dąb szypułkowy i wiąz szypułkowy – dzielnica Podoba
- zbiornik retencyjny poniżej 5 ha: Parkowy o powierzchni 0,3 ha,

Walory kulturowe

Dzieje Tomaszowa Mazowieckiego są ściśle związane z rozwojem przemysłu z XIX wiecznej Polsce. Miasto zawdzięcza swoje narodziny hrabiemu Tomaszowi Ostrowskiemu, który w 1788 roku założył nad rzeką Wolbórką osadę o nazwie Kuźnice Tomaszowskie. Istniejąca tutaj manufaktura hutnicza wkrótce upadła. Dopiero syn Tomasza – Antoni, jeden z czołowych pionierów kapitalizmu na ziemiach polskich, stworzył załazek fabrycznego, włókienniczego Tomaszowa. W 1830 roku tomaszowska osada otrzymała prawa miejskie. Okres największej prosperity Tomaszów przeżywał w II poł. XIX w. W latach 80 tych stał się czołowym ośrodkiem przemysłu włókienniczego w ówczesnym Królestwie Polskim.

Tomaszów jest położony na styku trzech dawnych ziem historycznych - Łęczyckiej, Opoczyńskiej i Piotrkowskiej, co jednak nie ma wpływu na jego historię, gdyż jest miastem stosunkowo młodym.

W miejscowości znajduje się 30 obiektów zabytkowych datowanych przede wszystkim na wiek XIX i XX. Na szczególną uwagę zasługuje nie tylko klasycystyczny zespół pałacowo – parkowy z 1812 - 1830 r. rodziny Ostrowskich – założycieli miasta, ale również obiekty świadczące zarówno o przemysłowym rodowodzie miasta (willa pofabrykancka Farbiarni M. Piecha z XIX w., dawna Fabryka Sukna H. Landsberga z końca XIX w., jatki z 1837 - 1838 r.), jak i wielokulturowej jego przeszłości (kościół parafialny protestancki p.w. św. Trójcy z 1823 - 1829 r., zespół kościoła ewangelicko – augsburskiego z 1902 r., cmentarz żydowski z ok. poł. XIX w.). Historyczny układ przestrzenny został wpisany do ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W Tomaszowie przy ul. Partyzantów znajduje się cmentarz wojenny z I i II wojny światowej, na którym pochowani są legionieści z 1914 r. i żołnierze polscy polegli podczas wojny obronnej września 1939 r.

Na terenie miasta działa m. in. Galeria Arkady stanowiąca miejsce prezentacji lokalnych twórców ludowych, artystów, muzyków etc. W muzeum miejskim prezentowane są zbiory związane z historią miasta i okolic. Odbývają się też liczne imprezy muzealne i hobbystyczne. W pobliżu Rezerwatu Niebieskie Źródła znajduje się Skansen Rzeki Pilicy, który jest jednym z 63 certyfikowanych produktów turystycznych Polskiej Organizacji Turystycznej, promowanych jako „Muzeum bez Kapci”. Stanowi on pierwsze w Polsce muzeum na wolnym powietrzu poświęcone rzece, w którym prezentowane jest młynarstwo wodne w dorzeczu Pilicy, pamiątki spalskie, trofea wojenne, wioślarstwo i szkutnictwo ludowe. W Skansenie prowadzone są zajęcia edukacyjne o tematyce ekologicznej i regionalnej, organizowane są również: ogniska i przejażdżki zabytkowymi bryczkami oraz kuligi „smykami” i „pudełkami” (historyczne formy sań). Skansen jest także miejscem wielu

oryginalnych imprez o tematyce historycznej, organizowanych w formie pokazów i inscenizacji, odtwarzających autentyczne wydarzenia z dziejów rz. Pilicy i nadpilicza.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe: przy Rezerwacie Niebieskie Źródła i ujęciu wody w Brzustówce

Produkt turystyczny figurujący w bazie produktów turystycznych Polskiej Organizacji Turystycznej:

Skansen Rzeki Pilicy "Muzeum bez kapci" uzyskał certyfikat POT w 2005 r.

Przeszkody

Przeszkodami w Tomaszowie Mazowieckim na rzece Pilicy są:

- mosty drogowe (2),
- most kolejowy,
- pozostałości starych pali (2),
- progi rzeczne (2),
- ujęcie wody i jaz na Brzustówce.

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA TOMASZÓW MAZ.***Zagospodarowanie turystyczne***

Teren opracowania w gminie Tomaszów Mazowiecki charakteryzuje się bardzo dużym zagospodarowaniem turystycznym.

Do bazy noclegowej należą:

- **Hotel:**
  - Swolszewice Małe „Kruk”*** - 60 – miejsc noclegowych,
- **Obiekty świadczące usługi hotelarskie:**
  - Smardzewice – 20 miejsc noclegowych,
  - Swolszewice Małe – 14 miejsc noclegowych,
- **Ośrodki szkoleniowo – wypoczynkowe:**
  - Swolszewice Małe - Borki – 344 miejsc noclegowych,
  - Swolszewice Małe – 38 miejsc noclegowych,
  - Smardzewice (2)– 271 miejsc noclegowych,
- **Ośrodki wypoczynkowo – kolonijne:**
  - Swolszewice Małe – 40 miejsc noclegowych,
  - Karolinów – 45 miejsc noclegowych,
- **Pole namiotowe:**
  - Swolszewice Małe (przy zaporze),
  - Smardzewice,
  - Tresta,
- **Kempingi**
  - Swolszewice Małe Borki – 400 miejsc noclegowych,
- **Agroturystyka (28)**
  - Tresta (9) – około 240 miejsc noclegowych,
  - Twarda (6) – 49 miejsc noclegowych,
  - Smardzewice (7) – 110 miejsc noclegowych,
  - Karolinów (5) – 100 miejsc noclegowych,
  - Swolszewice Małe (1) – 20 miejsc noclegowych

Tereny letniskowe występują głównie w sąsiedztwie terenów zabudowy jednorodzinnej i zagrodowej. Obecnie, istniejące układy zabudowy mieszanej nie dają perspektyw dla rozwoju budownictwa letniskowego i usług z nim związanych. Zabudowa letniskowa proponowana jest w miejscowościach Karolinów, Tresta, Smardzewice, Swolszewice Małe.

Baza rekreacyjno – sportowa znajduje się tylko w ośrodkach wypoczynkowych i obiektach hotelarskich (boiska sportowe, korty tenisowe jazda konna i baseny) w miejscowościach Swolszewice Małe (Borki), Smardzewice.

- Plaże (6) znajdują się w Swolszewicach Małych (1), Smardzewicach (1), Treście (2) i Karolinowie (2).
- Kąpieliska (5) znajdują się w Swolszewicach Małych (1), Smardzewicach (1), Treście (2), Karolinowie (1),
- Porty jachtowe (3) w Swolszewicach Małych (2), Treście (1).
- Wypożyczalnia sprzętu wodnego (5) w Swolszewicach Małych (2), Swolszewicach - Borkach (1), Treście (1), Smardzewicach (1),

Baza towarzysząca składa się z:

- obiektów gastronomicznych (13), które znajdują się w miejscowościach: Smardzewice (4), Swolszewice Małe (4), Tresta (1), Karolinów (1).
- obiektów handlowych (11) znajdujących się w miejscowościach: Smardzewice (6), Twarda (2), Tresta (1), Karolinów (1), Swolszewice Małe (1),
- przychodni zdrowia i apteki, punktu aptecznego który znajduje się w Smardzewicach.

W gminie zaplanowano miejsce postoju i odpoczynku w miejscowości Cieślówice Duże -miejsce odwiedzane przez plażowiczów (Młyńsko i Olszaniec). Jest tam możliwość urządzenia pola namiotowego lub stacji wodnej.

Szlaki turystyczne

Szlaki istniejące

- Pieszy „Rekreacyjny Rzeki Pilicy” znakowany kolorem niebieskim o znaczeniu lokalnym
Relacja: Piotrków - Krzętów
Przebieg na terenie gminy: Karolinów, Tresta – Twarda – Swolszewice Małe (Iłki)
- Pieszy „Partyzancki” znakowany kolorem czerwonym o znaczeniu lokalnym
Relacja: Radomsko – Brudzewice (powiat opoczyński)
Przebieg na terenie gminy: Swolszewice Małe (Iłki),
- Pieszy im. Prof. Ignacego Mościckiego znakowany kolorem niebieskim o znaczeniu lokalnym
Relacja: Spała – Tomaszów Maz.

- Przebieg na terenie gminy: Ciełowice Duże – Jeleń – Wąwał – Smardzewice – Biała Góra
- Rowerowy im. Zygmunta Goliata wokół Zalewu Sulejowskiego o znaczeniu lokalnym
Relacja: Sulejów – Sulejów
Przebieg na terenie gminy: Swolszewice Małe – Wąwał - Smardzewice, Twarda – Karolinów – Tresta
- * szlak oznaczony kolorem zielonym o znaczeniu lokalnym
Relacja: Spała – Tomaszów Maz.
Przebieg na terenie gminy: Ciełowice Duże, Wgrąła – Jeleń - Smardzewice (Usiąż) - Tomaszów Maz.
- Wodny o znaczeniu regionalnym
Relacja: Sulejów - Grotowice
Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Szlaki projektowane

- Pieszy o znaczeniu regionalnym
Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego
Przebieg na terenie gminy: Swolszewice Małe
- Rowerowy o znaczeniu regionalnym
Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego
Przebieg na terenie gminy: Swolszewice Małe – Smardzewice – poza granicami gminy - Ciełowice Duże
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym „Rezerwatami Ziemi Tomaszowskiej”
Relacja: Łódź – Tomaszów Maz.
Przebieg na terenie gminy: Ciełowice Duże – Sługocice – Jeleń – Wąwał – Ośrodek Hodowli Żubrów (Usiąż) - Smardzewice
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym.
Relacja: Twarda - Karolinów
Przebieg na terenie gminy: Karolinów -Twarda - Tresta – Karolinów
- Rowerowy o znaczeniu regionalnym „W krainie żubrów”
Relacja: Łódź – Łódź
Przebieg na terenie gminy: Twarda - Tresta - Smardzewice, Swolszewice Małe - Wiaderno - Kolonia Zawada - Niebrów - Łazisko.
- Samochodowy o znaczeniu regionalnym.
Relacja: Łódź - Łódź

Przebieg na terenie gminy: dwie trasy, jedna przecina północną część gminy w miejscowości Komorów - Zaborów, druga biegnie przez Sługocice – Smardzewice - Twardą

Walory przyrodnicze

- **Kampinowski Park Narodowy** „Ośrodek Hodowli Żubrów”,
- istniejący rezerwat leśny „**Twarda**”,
- na terenie gminy, poza terenem opracowania występuje istniejący rezerwat florystyczny „**Sługocice**”,
- na terenie gminy Tomaszów Maz. występuje istniejący rezerwat leśny „**Jeleń**”,
- **Spalski Park Krajobrazowy**,
- **Sulejowski Park Krajobrazowy**,
- docelowy „**Spalsko - Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu**”,
- projektowany obszar specjalnej ochrony siedlisk „**Lasy spalskie**”,
- projektowane pomniki przyrody: lipa drobnolistna w miejscowości Cieślówice Duże,
- projektowane użytki ekologiczne,
- projektowane zespoły przyrodniczo – krajobrazowe: ZPK "Cieślówickie Łąki", ZPK "Żubry", ZPK "Dolina Rzeki Wolbórki",
- punkty widokowe w Smardzewicach (2)

Walory kulturowe

Gmina Tomaszów Mazowiecki położona jest na obszarze trzech ziem historycznych – najstarszej Łęczyckiej oraz Piotrkowskiej i Opoczyńskiej, a naturalną granicę między nimi stanowi rzeka Pilica.

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Cieślówice Duże – ślady osadnictwa pradziejowego w formie osady. Miejscowość, w której kultywowane są tradycje ludowe przez działający zespół „Cieślówianie”;
- Jeleń (poza granicami opracowania) – poniemiecki schron kolejowy z czasów II wojny światowej, stanowiący wraz z Konewką (gm. Inowłódz) system największych w Polsce betonowych schronów dla pociągów sztabowych,
- Kwiatkówka (poza granicami opracowania) – zabytkowy zespół dworsko – parkowy z pierwszej połowy XIX wieku,

- Smardzewice - zabytkowy zespół klasztorny O.O. Franciszkanów, 1722 r. będący pięknym przykładem baroku w Polsce. W zespole znajduje się XVII – wieczny kościół p.w. św. Anny oraz mur., kaplica p.w. św. Jana Nepomucena z poł. XVIII w. Zespół otoczony jest zabytkowym murem z dwiema basztami. Jest to jednocześnie miejsce pielgrzymowania - sanktuarium św. Anny, w którym obiektem szczególnego kultu jest obraz św. Anny Samotrzeć z I poł. XVII w. Smardzewice posiadają ruralistyczny układ przestrzenny o charakterze ulicówki z 1412 r. W miejscowości kultywowane są tradycje ludowe wyrażające się w noszeniu stroju ludowego podczas świąt. Nośnikiem kultury lokalnej jest również działający zespół ludowy „Smardzewianie”;
- Tresta Twarda – zabytkowy drewniany kościół filialny p.w. św. Wacława z XVIII w. Młyn o walorach zabytkowych murowano – drewniany z XVIII / XIX w. Ośrodek kultury ludowej, w którym działa zespół ludowy „Sami swoi” pozwalający zapoznać się z tradycyjnym strojem i muzyką regionu.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe: Swolszewice Małe, Smardzewice.

Przeszkody

Przeszkodami na rzece Pilicy są:

- Progi rzeczne w Smardzewicach koło tamy.

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA LUBOCHNIA**Zagospodarowanie turystyczne**

Gmina Lubochnia na terenie opracowania nie posiada żadnych obiektów turystycznych (bazy noclegowej, rekreacyjno – sportowej oraz towarzyszącej) jak również nie przewiduje się terenów pod zabudowę lotniskową i rekreacyjno- usługową.

Szlaki turystyczne**Szlaki istniejące**

Pieszy „Partyzancki” znakowany kolorem czerwonym

Relacja: Radomsko – Brudzewice (powiat opoczyński)

Przebieg na terenie gminy: wzdłuż linii kolejowej – Glinnik

Pieszy znakowany kolorem zielonym o znaczeniu lokalnym

Relacja : Tomaszów Maz. – Lubocz

Przebieg na terenie miasta : dworzec PKS/PKP – w kierunku południowym do Skansenu Rzeki Pilicy

Rowerowy „Juliana Tuwima” o znaczeniu lokalnym

Relacja : Tomaszów Maz. – Zakościele

Przebieg na terenie gminy : Luboszewy – Jabłoń – Dąbrowa - Glinnik

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Sulejów - Grotowice

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Szlaki projektowane

Pieszy o znaczeniu regionalnym

Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego

Przebieg na terenie gminy: wzdłuż linii kolejowej do granic województwa

Rowerowy „W krainie żubrów” o znaczeniu regionalnym

Relacja: Łódź – Łódź

Przebieg na terenie gminy: Lubochnia - Małecz

Rowerowy o znaczeniu lokalnym „Rezerwatami Ziemi Tomaszowskiej”

Relacja: Łódź – Tomaszów Maz.

Przebieg na terenie gminy: Kruszewiec – Małecz – Lubochnia – Nowy Glinik

Samochodowy o znaczeniu regionalnym.

Relacja: Łódź - Łódź

Przebieg na terenie gminy: w południowej części gminy

Walory przyrodnicze

- na terenie gminy Lubochnia, poza granicą opracowania występuje istniejący rezerwat przyrody leśny „Starodrzew Lubochniański”,
- **Spalski Park Krajobrazowy**,
- docelowy „Spalsko - Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- docelowy „Koluszkowsko - Lubochniański Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- projektowany obszar specjalnej obszary ochrony siedlisk „Lasy spalskie”,
- projektowane pomniki przyrody: 3 dęby szypułkowe w parku, w miejscowości Glinnik gajówka Cygan,
- projektowane zespoły przyrodniczo – ZPK "Cieślówickie Łąki".

Walory kulturowe

Gmina Lubochnia położona na pograniczu Ziemi Rawskiej i Łęczyckiej, znajduje się w strefie wpływów rawskiego podregionu kulturowego. Przez obszar gminy przebiega fragment szlaku kulturowego Piastowskiej Drogi Romańskiej na odcinku między Inowłodzem (gm. Inowłodzem), a Tumem (gm. Góra Św. Małgorzaty). Na opisywanym terenie w niewielu miejscowościach znajdują się obiekty zabytkowe, ponadto wszystkie położone są poza granicami opracowania.

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Małecz (poza granicami opracowania) – zabytkowy zespół dworsko - parkowy z XVIII wieku otoczony dziewiętnastowiecznym parkiem.
- Lubochnia (poza granicami opracowania) – zabytkowa zakrystia z przełomu XV/XVI w. przy kościele p.w. Wniebowzięcia NMP. Na miejscowym cmentarzu znajduje się nagrobek Karoliny Augusty z Siegmundów, małżonki Wojciecha Bogusławskiego, twórcy polskiego teatru narodowego.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe: na odcinku 120 km (starorzecza, wywierzyska).

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA INOWŁÓDZ***Zagospodarowanie turystyczne***

Teren opracowania w gminie Inowłódz charakteryzuje się bardzo dużym zagospodarowaniem turystycznym.

Do bazy noclegowej należą:

- **Hotele:**
  - Spała **** - 125 miejsc noclegowych,
  - Spała ** - 75 miejsc noclegowych.
- **Pensjonat:** Spała *** - 100 miejsc noclegowych.
- **Obiekty świadczące usługi hotelarskie:**
  - Spała (11 obiektów – 717 miejsc noclegowych),
- **Ośrodki konferencyjno – wypoczynkowe:**
  - Spała (2) – 420 miejsc noclegowych,
  - Zakościele – Ośrodek Szkoleniowo – Wypoczynkowy (Centrum Babtystów),
- **Ośrodki wypoczynkowo – kolonijne** - Teofilów - 95 miejsc noclegowych
- **Stacja harcerska** w Spale – 108 miejsc noclegowych
- **Schronisko młodzieżowe:**
  - Spała - 58 miejsc noclegowych,
- **Agroturystyka:**
  - 7 gospodarstw agroturystycznych : w Zakościelu (2), Teofilowie (1) i Królowej Woli (1), Inowłodzu (3) – 96 miejsc noclegowych

Na obszarze opracowania zlokalizowane są tereny pod usługi turystyki i rekreacji w miejscowościach: Inowłódz, Zakościele, Teofilów, Spała, natomiast budownictwo letniskowe istnieje w Żądłowicach i Fryszerce.

Baza rekreacyjno – sportowa:

W miejscowości Spała zlokalizowany jest Centralny Ośrodek Sportu, który posiada: stadiony, zespół hal sportowych, boiska do piłki plażowej, krytą pływalnię, korty tenisowe itp. Inne obiekty sportowe (jak: boiska, korty tenisowe itp.) znajdują się na terenie pozostałych ośrodków wczasowych i hotelarskich.

W Inowłodzu na terenie OSiR znajduje się wypożyczalnia sprzętu pływającego, a w Teofilowie – plaża, boisko do piłki plażowej, boisko do piłki nożnej, gastronomia, przystań kajakowa oraz parking.

W Inowłodzu znajduje się Punkt Informacji Turystycznej, Urząd Gminy i Posterunek Policji.

Baza towarzysząca:

- obiekty gastronomiczne (14): w Inowłodzu (4), Spale (9), Teofilowie,
- obiekty handlowe (17) : Inowódz (6), Spała (2), Teofilów (1), Konewka (2), Zakościele (2), Fryszerka (1), Liciażna (2), Żądłowice (1),
- przychodnie zdrowia, apteki: w Inowłodzu i w Spale,
- bank w Inowłodzu.

W gminie Inowódz zaplanowano miejsca postoju i odpoczynku w następujących miejscowościach:

- Zakościele - dogodnie dla zaplanowania przystani kajakowej,
- Inowódz,
- Teofilów,
- Spała,
- Fryszerka,
- Żądłowice.

Szlaki turystyczne

Szlaki istniejące

- Pieszy „Partyzancki” znakowany kolorem czerwonym o znaczeniu regionalnym
Relacja: Radomsko – Brudzewice (powiat opoczyński)
Przebieg na terenie gminy: Konewka – Spała – Inowódz - Fryszerka
- Pieszy znakowany kolorem zielonym o znaczeniu lokalnym
Relacja: Tomaszów Mazowiecki - Lubocz
Przebieg na terenie gminy: Spała – Królowa Wola – Glina – rezerwat przyrody „Żądłowice”
- Rowerowy „Juliana Tuwima” o znaczeniu lokalnym
Relacja: Tomaszów Mazowiecki – Zakościele
Przebieg na terenie gminy: Konewka, Królowa Wola, Inowódz, Zakościele
- Wodny o znaczeniu regionalnym
Relacja: Sulejów - Grotowice
Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki

Szlaki projektowane

- Pieszy o znaczeniu regionalnym
Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego
Przebieg na terenie gminy: Spała - Konewka

- Rowerowy o znaczeniu regionalnym
 Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego
 Przebieg na terenie gminy: Spała - Konewka
- Rowerowy „W krainie żubrów” o znaczeniu regionalnym
 Relacja: Łódź – Łódź
 Przebieg na terenie gminy: Inowódz, Królowa Wola, Spała, Konewka.
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym
 Relacja: Spała - Spała
 Przebieg na terenie gminy: Spała – Królowa Wola – Inowódz – Liciężna -
 (poza granicami gminy) – Inowódz – Teofilów - Spała
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym
 Relacja: Spała - Inowódz
 Przebieg na terenie gminy: Spała – Królowa Wola - (poza granicami gminy) -
 Liciężna – Zakościele - Inowódz
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym „Rezerwatami Ziemi Tomaszowskiej”
 Relacja: Łódź – Tomaszów Maz.
 Przebieg na terenie gminy: Konewka – Królowa Wola – (poza granicami
 gminy) – Zakościele – Inowódz – Brzustów – Borki {dodatkowo rezerwat
 przyrody Spała – Brzustów}
- Samochodowy o znaczeniu regionalnym.
 Relacja: Łódź - Łódź
 Przebieg na terenie gminy: Inowódz – Teofilów - Spała
- Konny o znaczeniu lokalnym
 Relacja: Spała - Spała
 Przebieg na terenie gminy: Spała – Konewka – Królowa Wola - Spała

Walory przyrodnicze

- istniejący rezerwat leśny „**Żądłowice**”,
- istniejący rezerwat leśny „**Spała**”,
- na terenie gminy Inowódz, poza granicą opracowania występuje istniejący rezerwat leśny „**Konewka**”,
- **Spalski Park Krajobrazowy**,
- na terenie gminy Inowódz, poza granicą opracowania występuje proponowany rezerwat „**Dolina rzeki Gaci**”,
- na terenie gminy Inowódz, poza granicą opracowania proponuje się powiększenie istniejącego rezerwatu „**Konewka**”,

- docelowy „Spalsko - Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 – Dolina Pilicy,
- projektowany obszar specjalnej ochrony siedlisk „Lasy Spalskie”,
- projektowane pomniki przyrody: lipa drobnolistna w Żądłowicach, dąb szypułkowy w miejscowości Brzustów, jałowiec pospolity w Brzustowie i Inowłodzu, wiąz szypułkowy w Spale, dąb szypułkowy Spała, sosna pospolita w Spale, 2 jałowce pospolite w Teofilowie, lipa drobnolistna w Królowej Woli, źródło pulsujące – bijące w Inowłodzu, głazowisko w Spale (Obelisk św. Huberta), 2 dęby szypułkowe w Spale, 2 sosny pospolite w Spale, 3 dęby szypułkowe w Spale, 3 sosny zwyczajne w Spale, 2 cyprysiki w Spale, jesion wyniosły w Inowłodzu, źródło pulsujące – bijące w Inowłodzu, lipa drobnolistna w Inowłodzu, źródło pulsujące – bijące w Kolonii Brzustów,
- istniejące użytki ekologiczne: bagno śródleśne w Brzustowie, skarpa spalska
- kompleks leśny i bagieny nie zabudowany w Inowłodzu,
- Skarpa - Istniejący Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy "Skarpa Jurajska",
- Projektowane zespoły przyrodniczo – krajobrazowe: Dolina Strugi /Liciężny/, ZPK "Małkowy Parów", ZPK "Kolonja Brzustów", ZPK "Dolina Słomianki i Giełzówki",
- zbiornik retencyjny poniżej 5 ha: Inowłódz o powierzchni 0,6 ha,
- punkty widokowe: dwa w Inowłodzu i jeden w miejscowości Zakościele.

Walory kulturowe

Gmina Inowłódz położona w granicach Ziemi Łęczyckiej, znajduje się w strefie wpływów rawskiego i opoczyńskiego podregionu kulturowego. Przez obszar gminy przebiega fragment szlaku kulturowego Piastowskiej Drogi Romańskiej na odcinku między Inowłodzem (gm. Inowłódz), a Tumem (gm. Góra Św. Małgorzaty), na jej terenie znajduje się bowiem jeden najcenniejszych w Polsce zabytków romańskich. Przeważająca większość miejscowości o szczególnych walorach kulturowych położona jest w granicach opracowania. Pod względem kulturowym gmina należy do jednej z najbardziej interesujących zwłaszcza, że obiekty dziedzictwa prezentują historię sięgającą począwszy czasów wczesnego średniowiecza, przez XIX – wieczny okres zaborów ukazując związki polsko – rosyjskie, a skończywszy na okresie II wojny światowej.

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Królowa Wola (poza granicami opracowania) - miejscowość, w której kultywowane są tradycje ludowe (tkactwo);

- Inowódz – należący do najstarszy miast w Polsce układ przestrzenny wpisano do ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Najcenniejszy zabytek w Polsce to kościół p.w. św. Idziego z XI w. Zabytkowe czternastowieczne ruiny zamku, kościół p.w. św. Michała Archanioła z 1520 r. oraz synagoga z początku XIX w. Miejsce pamięci narodowej w formie cmentarza wojennego z I wojny światowej. Miejscowość, w której zarysowują się przejawy kultury ludowej przez noszenie stroju podczas świąt. Miasto związane jest z Julianem Tuwimem, który przyjeżdżał do niego w dzieciństwie;
- Konewka (poza granicami opracowania) - niemiecki schron kolejowy z czasów II wojny światowej, stanowiący wraz z Jeleniem (gm. Tomaszów Mazowiecki) system największych w Polsce betonowych schronów dla pociągów sztabowych;
- Spała – miejscowość z zachowanym historycznym układem przestrzennym obejmującym założenie pałacowe. Interesujące obiekty to zabytkowy modrzewiowy kościółek myśliwski w stylu zakopiańskim p.w. MB Królowej Korony Polskiej z 1922 r. oraz most na rzece Pilicy z 1936 r. Posąg Żubra będący symbolem Spały stojący w popałacowym parku, w którym znajdują się pozostałości osady pałacowej (fundamenty pałacu i inne budynki) świadczące o tym, iż w przeszłości miejscowość była myśliwską siedzibą carów. Muzeum Panteon Pamięci Leśników i Drzewiarzy Polskich stanowi swoisty dom pamięci walki i męczeństwa w czasach II wojny światowej.;
- Zakościele – jedyna ocalała willa Stacji Klimatyczno-Leśnej Inowódz, w której w latach 1907-1914 spędzał wakacje Julian Tuwim wraz z siostrą i matką. Pozostałości pieców hutniczych, po istniejącej w II połowie XIX w. Osadzie Fabryki Żelaza Inowódz.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe: Spała, Inowódz

Produkt turystyczny figurujący w bazie produktów turystycznych Polskiej Organizacji Turystycznej:

- Festiwal w krajobrazie – ogólnopolska impreza, koncerty niekomercyjnej muzyki, teatru, filmu oraz sztuk plastycznych inspirowanych tradycjami etnicznymi, naturą i krajobrazem, warsztaty i wykłady o tematyce ekologicznej, imprezy organizowane są w kościele Św. Idziego i Inowłodzu, w ruinach Zamku Kazimierza Wielkiego oraz na ulicach Inowłodza. Jest to prywatna inicjatywa Marka Leszczyńskiego.
- Spalski Jarmark Antyków i Rękodzieła jest cykliczną imprezą wystawienniczo - handlową organizowaną zwykle w drugą niedzielę miesiąca w okresie od maja do października. Organizatorem jest Lokalna Organizacja Turystyczna w Spale.

Przeszkody

Przeszkodami na rzece Pilicy są:

- mosty: Inowódz (1), Spała (3),
- kładki: Zakościele,
- skały wapienne w dnie rzeki: Zakościele,
- próg kamienny: Inowódz,
- mielizna (łacha) w Teofilowie,
- porozrzucane duże głazy w Żądłowicach.

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA POŚWIĘTNE

Zagospodarowanie turystyczne

Na bazę noclegową w gminie Poświętne (teren opracowania) składają się:

- **Ośrodki wypoczynkowo – kolonijne:**
  - Ponikła – 15 miejsc noclegowych
  - Mysiakowiec – 20 miejsc noclegowych
- **Stanica harcerska:**
  - Fryszerka – brak danych o miejscach noclegowych
- **Agroturystyka:**
  - Gapinin Kolonia (2) – 17 miejsc noclegowych
  - Stefanów – 10 miejsc noclegowych

Tereny rekreacyjne - znajdują się w miejscowościach: Fryszerka, Kozłowiec, Ponikła, Wólka Kuligowska, Mysiakowiec i Gapinin.

Do bazy rekreacyjno – sportowej należą:

- Boisko sportowe – Gapinin Kolonia,
- Plaże i miejsca kąpielowe znajdują się w miejscowościach: Ponikła, Wólka Kuligowska, Mysiakowiec, Gapinin.

Na terenie opracowania zlokalizowane są:

- obiekty gastronomiczne (3): we Fryszerce, Kozłowcu i Ponikła,
- obiekty handlowe (10): Ponikła (2), Wólka Kuligowska (3), Gapinin (2), Mysiakowiec (1), Kozłowiec (1), Fryszerka (1),
- Parkingi (4) – Fryszerka (2), Anielin, Gapinin Kol.

W gminie zaplanowano miejsce postoju i odpoczynku w Wólce Kuligowskiej.

Obiekty projektowane:

- Ośrodek wczasowo - kolonijny – 30 miejsc noclegowych - Gapinin Kolonia,
- zbiornik retencyjny (Gapinin Kolonia) z terenami rekreacji w formie:
  - kąpieliska w Gapininie Kolonii,
  - plaży w Gapininie,
  - kortu tenisowego i boiska w Gapininie Kolonii,
  - wypożyczalni sprzętu turystycznego w Gapininie Kolonii,
- Izba Pamięci Ludowej w Studziennie,

Szlaki turystyczne

Szlaki istniejące

Pieszy „Partyzancki”

Relacja: Radomsko – Brudzewice (powiat opoczyński)

Przebieg na terenie gminy: Fryszerka – Anielin – Poświętne - Brudzewice

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Sulejów - Grotowice

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki od granicy gminy z Inowłodzem do Wólki Kuligowskiej

Szlaki projektowane

Rowerowy „W krainie żubrów” o znaczeniu regionalnym.

Relacja: Łódź – Łódź

Przebieg na terenie gminy: południowo – wschodnią granicą gminy, a następnie przez miejscowości Studzianna, Poświętne, Anielin, Fryszerka.

Rowerowy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Zarzęcin - Poświętne

Przebieg na terenie gminy: Dęborzeczek, Smug, Ceteń, Studzianna, Poświętne

Rowerowy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Spała - Spała

Przebieg na terenie gminy: Gapinin – Poświętne – Studzianna - Fryszerka

Rowerowy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Poświętne - Opoczno

Przebieg na terenie gminy: Poświętne - Dęborzeka

Rowerowy o znaczeniu lokalnym

Relacja: Poświętne - Rzeczyca

Przebieg na terenie gminy: Kępa – Mysiakowice – Fryszerka – Ponikla – Stefanów - Poświętne

Samochodowy o znaczeniu regionalnym.

Relacja: Łódź - Łódź

Przebieg na terenie gminy: Studzianna – Anielin - Fryszerka

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Maluszyn - Sulejów

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki od Wólki Kuligowskiej do granic województwa

Walory przyrodnicze

- proponowany rezerwat „**Dolina Młynów**” (Studzianki),
- na terenie gm. Poświętne, poza granicą opracowania występuje proponowany rezerwat „**Dolina Ceteńki**”,
- część terenu proponowanego rezerwatu „**Źródła Ceterki**” leży na obszarze gminy Poświętne,
- **Spalski Park Krajobrazowy**,
- docelowy „Spalsko - Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 – Dolina Pilicy,

- pomniki przyrody dwa świerki pospolite w miejscowości Cetel,
- projektowane pomniki przyrody: jałowiec pospolity i klon jawor w miejscowości Anielin, lipa drobnolistna w miejscowości Gapinin, 2 jałowce pospolite, lipa drobnolistna, dąb szypułkowy w miejscowości Ponikła, dąb szypułkowy w Kozłowcu, źródło pulsujące – bijące w miejscowości Ponikła, 3 źródła pulsujące – bijące w miejscowości Anielin – Ponikła, dąb szypułkowy w miejscowości Wymyk, grusza pospolita w Gapininie, 2 dąby szypułkowe w miejscowości Gapinin-Niwy, jałowiec pospolity w miejscowości Gapinin-Niwy,
- istniejące użytki ekologiczne bagno śródleśne w miejscowości Poświętn, 2 bagna śródleśne w miejscowości Cetel,
- zbiornik retencyjny powyżej 5 ha: Gapinin o powierzchni 9.90 ha,
- zbiorniki retencyjne poniżej 5 h: Grabiny 0,2 ha, Brudzewice 0,4 ha, Ceteń 4 ha,
- punkty widokowe: Mysiakowcu i Poświętnym (poza opracowaniem)

Walory kulturowe

Gmina Poświętnie położona jest a obszarze opoczyńskiego podregionu kulturowego i tym samym historycznej Ziemi Opoczyńskiej. Kultywowanie tradycji ludowych przejawia się w noszeniu stroju ludowego, jak również w tradycyjnych obrzędach tj. „Odpusty kościelne”, „Kłusoki”- wędrowanie od domu do domu przebierańców we wtorek przed środą popielcową, „święcenie wianków z ziół i kwiatów”, „Dziady” – śpiewanie przyśpiewek w przebraniu na drugi dzień wesela, „Lany poniedziałek”.

W południowo – wschodniej części gminy przebiega niewielki fragment szlaku kulturowego Piastowskiej Drogi Romańskiej na tym odcinku łączący Inowódz (gm. Inowódz) z Sulejowem – Podklasztorzem (gm. Sulejów). Na obszarze gminy tylko w jednej miejscowości znajdują się obiekty wpisane do Rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, ale znajdują się one poza granicami opracowania.

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Anielin - szaniec "Hubala" z obeliskiem upamiętniającym miejsce śmierci Majora H. Dobrzańskiego. Zachowane obiekty budownictwa ludowego;
- Studzienna – Poświętnie (poza granicami opracowania) – zespół klasztorny O.O. Filipinów, będący historycznym układem przestrzennym stanowiącym perłę polskiej architektury barokowej wybudowany w wieku XVIII, wśród zabytkowych budynków: klasztor, kościół z cudownym obrazem MB Studziańskiej, kościół cmentarny, kaplica, kostnica, dzwonnice, brama, studnia. Kościół pw. Ś.Ś. Filipa Nereusza i Jana Chrzciciela to miejsce maryjnego kultu Matki Bożej Studziańskiej – Świętrodzinnej od XVII w., w czasach współczesnych ważne sanktuarium na drodze polskich pielgrzymów. Obiektem czci pielgrzymujących jest obraz MB Studziańskiej Świętrodzinnej, XVII w. (koronowany w 1968 r.). Unikatowe rzeźby wykonane z czerwonej gliny ozdabiające kościół. Przy klasztorze działa orkiestra dęta.
- Fryszka, Ponikła, Kozłowiec, Mysiakowiec, Wólka Kuligowska, Gapinin zachowane obiekty budownictwa ludowego.

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe: brak

Przeszkody

Przeszkodami na rzece Pilicy są:

- mosty w Mysiakowcu i Gapininie,
- kładka drewniana w Kozłowcu – Ponikła,
- porozrzucone duże głazy w Kozłowcu,
- most kolejowy (CMK) na rzece Pilicy, betonowy (może być przeszkodą dla większych łodzi) w Gapininie.

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

GMINA RZECZYCA***Zagospodarowanie turystyczne***

Teren opracowania gminy Rzeczyca charakteryzuje się bardzo słabym zagospodarowaniem turystycznym.

Na bazę noclegową składają się wyłącznie:

- **gospodarstwa agroturystyczne:** w Łęgu (2) – 7 miejsc noclegowych, w Rzeczy (1) – 10 miejsc noclegowych

Tereny zabudowy letniskowej znajdują się w miejscowościach: Rzeczyca, Grotowice, Pasternik oraz Łęg z zabudową rezydencjonalno – letniskową.

Gmina na terenie opracowania nie posiada bazy rekreacyjno – sportowej. W miejscowości Brzeg i Roszkowa Wola znajdują się plaże, oraz prowizoryczne boisko w Roszkowej Woli.

Baza towarzysząca:

- obiekty gastronomiczne – bar w miejscowości Lubocz,
- obiekty handlowe (6) w następujących miejscowościach: Grotowice (2), Lubocz (2), Roszkowa Wola (2).

W gminie zaplanowano miejsca postoju i wypoczynku w miejscowościach:

- Roszkowa Wola,
- Grotowice,
- Brzeg.

Obiekty projektowane:

- Ośrodek wczasowo kolonijny z polem biwakowym w Grotowicach – 50 miejsc noclegowych
- pole namiotowe – Grotowice.

Szlaki turystyczne**Szlaki istniejące**

Pieszy znakowany kolorem zielonym o znaczeniu lokalnym

Relacja: Tomaszów Maz. - Lubocz

Przebieg na terenie gminy: południowo – zachodnia część gminy – Łęg Grotowice - Lubocz

Wodny o znaczeniu regionalnym

Relacja: Sulejów - Grotowice

Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki od granicy gminy z Inowłodzem do Grotowic

Szlaki projektowane

- Rowerowy o znaczeniu regionalnym (poza obszarem opracowania)
 Relacja: parki krajobrazowe województwa łódzkiego
 Przebieg na terenie gminy: północno – zachodni fragment gminy
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym
 Relacja: Spała - Spała
 Przebieg na terenie gminy: Rzeczyca – Grotowice – Lubocz – Roszkowa Wola
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym
 Relacja: Spała - Inowódz
 Przebieg na terenie gminy: Glina – Rzeczyca
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym „Rezerwatami Ziemi Tomaszowskiej”
 Relacja: Łódź – Tomaszów Mazowiecki
 Przebieg na terenie gminy: Glina
- Rowerowy o znaczeniu lokalnym
 Relacja: Poświętne - Rzeczyca
 Przebieg na terenie gminy: Rzeczyca - Łęg
- Wodny o znaczeniu regionalnym
 Relacja: Maluszyn - Sulejów
 Przebieg na terenie gminy na całym odcinku biegu rzeki od Grotowic do granic województwa

Walory przyrodnicze

- **Spalski Park Krajobrazowy**,
- docelowy „Spalsko - Sulejowski Obszar Chronionego Krajobrazu”,
- obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 – Dolina Pilicy,
- pomniki przyrody: dwie aleje w Grotowicach,
- projektowane pomniki przyrody: dąb szypułkowy w parku w Grotowicach, jałowiec pospolity w parku w miejscowości Łęg – Pasternik, 3 wiązy szypułkowe w parku, w miejscowości Łęg,
- projektowane użytki ekologiczne,
- projektowane zespoły przyrodniczo – krajobrazowe Dolina Strugi /Liciężny/, Ptasia Góra,

- Zbiornik retencyjny poniżej 5 ha: Bartoszkówka o powierzchni 3 ha,
- punkty widokowe: w miejscowości Brzeg i Łęg.

Walory kulturowe

Położona w strefie wpływów dwóch krain historycznych – Ziemi Rawskiej i Ziemi Łęczyckiej, oraz w zasięgu kulturowego podregionu rawskiego. Przez jej obszar nie przebiega żaden szlak kulturowy.

Miejscowości szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoje walory kulturowe to:

- Glina (poza granicami opracowania) – zabytkowy dwór i park z II połowy XIX w. z leśniczówką,
- Rzeczyca (poza granicami opracowania) – zabytkowy XIX – wieczny park, osiemnastowieczna karczma, zespół kościoła parafialnego p.w. św. Katarzyny, pozostałości zespołu dworskiego – spichlerz (obecnie siedziba RSP), skansen maszyn i urządzeń rolniczych „Ocalić od zapomnienia”. Ośrodek kultury ludowej, w którym podczas świąt mieszkańcy zakładają strój ludowy. W Rzeczycy corocznie odbywa się Ogólnopolski Plener Plastyczny, Gminny Konkurs Tańca Ludowego oraz Gminne Dożynki.
- Bartoszkówka (poza granicami opracowania) – zabytkowy park z XIX w. w dawnym zespole dworsko – parkowym z II połowy XIX w.,
- Grotowice – figurka pamiątkowa z kapliczką z 1607 r. wystawiona na pamiątkę bitwy z rokoszanami zebrzydowskimi pod Guzowem. Miejscowość, w której kultywowane są tradycje ludowe (hafciarstwo, malarstwo).

Miejsca postojowe wyznaczone ze względu na szczególne walory przyrodniczo – kulturowe: Grotowice

Produkt turystyczny figurujący w bazie produktów turystycznych Polskiej Organizacji Turystycznej:

Powiatowy Konkurs Darcia Pierza "Pierzawka" ma na celu odtworzenie tradycji "pierzawki" z całym bogactwem towarzyszących jej obrzędów a wszystko po to, by nie zapomnieć o dawnych obyczajach. Obrzęd darcia pierza połączony jest ze wspólną biesiadą z regionalnym jadłem na zakończenie. Organizatorem jest Gminny Ośrodek Kultury wraz z Urzędem Gminy w Rzeczy.

Przeszkody

Przeszkodami na rzece Pilicy są:

- pływacz w Grotowicach,

- nasypy po zniszczonym moście przy granicy z gm. Inowłódz,
- pozostałości po ostrogach i opaskach w miejscowości Roszkowa Wola.

załącznik graficzny do tekstu – mapa gminy

WOJ. MAZOWIECKIE

Teren Szlaku Pilicy „przechodzi” do województwa mazowieckiego.

Na omawianym obszarze występują pozostałości po ostrogach i opaskach jako ciekawostka hydrotechniczna.

Występuje mała dzika plaża i prowizoryczne boisko (lewy brzeg rzeki).

Przeszkoda:

- prom w Domaniewicach

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA

- Bogdanowski J., 1972, *Studium wartości krajobrazowych Wyżyny Krakowsko – Wieluńskiej*. Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej, tom 1, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Guerquin B., 1984, *Zamki w Polsce*, Warszawa.
- Janusiewicz R. 1990, Szlak Wodny Pilicy, (mapa turystyczna) Centr. Ośrodek. Info. Turyst. , O/Częstochowa.
- Koter M., Liszewski S., Suliborski A., *Łódź i region Polski Środkowej*, ŁTN, Łódź.
- Kulesza M., 2001, *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, Łódź.
- Liszewski S. (red.), 2001, *Zarys monografii województwa łódzkiego*, Łódź.
- Łoziński J.Z. (red.), 1954, *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. II, województwo łódzkie, Warszawa.
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gmin położonych w granicach opracowania,
- Prac zbiorowa, 2005, *Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2004 roku*, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Łódź.
- Praca zbiorowa, *Plany ochrony Parków Krajobrazowych*.
- Praca zbiorowa, 1987, *Zabytki Architektury i Budownictwa w Polsce. Województwo Piotrkowskie, Ośrodek Dokumentacji Zabytków*, Warszawa.
- Praca zbiorowa, 2001 – 2002, *Opracowanie ekofizjograficzne do planu zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego*, BPPWŁ, Łódź.
- Praca zbiorowa, 2002, *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego*, BPPWŁ, Łódź.
- Praca zbiorowa, 2004 - 2005, *Koncepcja przebiegu szlaków turystycznych łączących miejsca i obszary przyrodniczo i kulturowo atrakcyjne na terenie województwa łódzkiego*, BPPWŁ, Łódź,
- Praca zbiorowa, 2004, *Koncepcja ochrony i kształtowania środowiska kulturowego, Studium historycznych zespołów miejskich i wiejskich*, BPPWŁ, Łódź.
- Praca zbiorowa, 2004, *Uwarunkowania przestrzenne i koncepcja zasad zagospodarowania przestrzennego do programu ochrony przeciwpowodziowej w województwie łódzkim*, BPPWŁ, Łódź.
- Praca zbiorowa, pod red. J. Kurowskiego 2003, *Dolina Pilicy. Informator przyrodniczo – turystyczny*.
- Różewicz M., 1987, *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce województwo piotrkowskie*, zeszyt 30, Warszawa.
- *Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin położonych w granicach opracowania*.

Zasoby internetowe:

strony internetowe samorządów gmin

www.ziemialodzka.pl

www.zamki.ziemialodzka.pl

www.anlagemitte.bunkrowiec.com

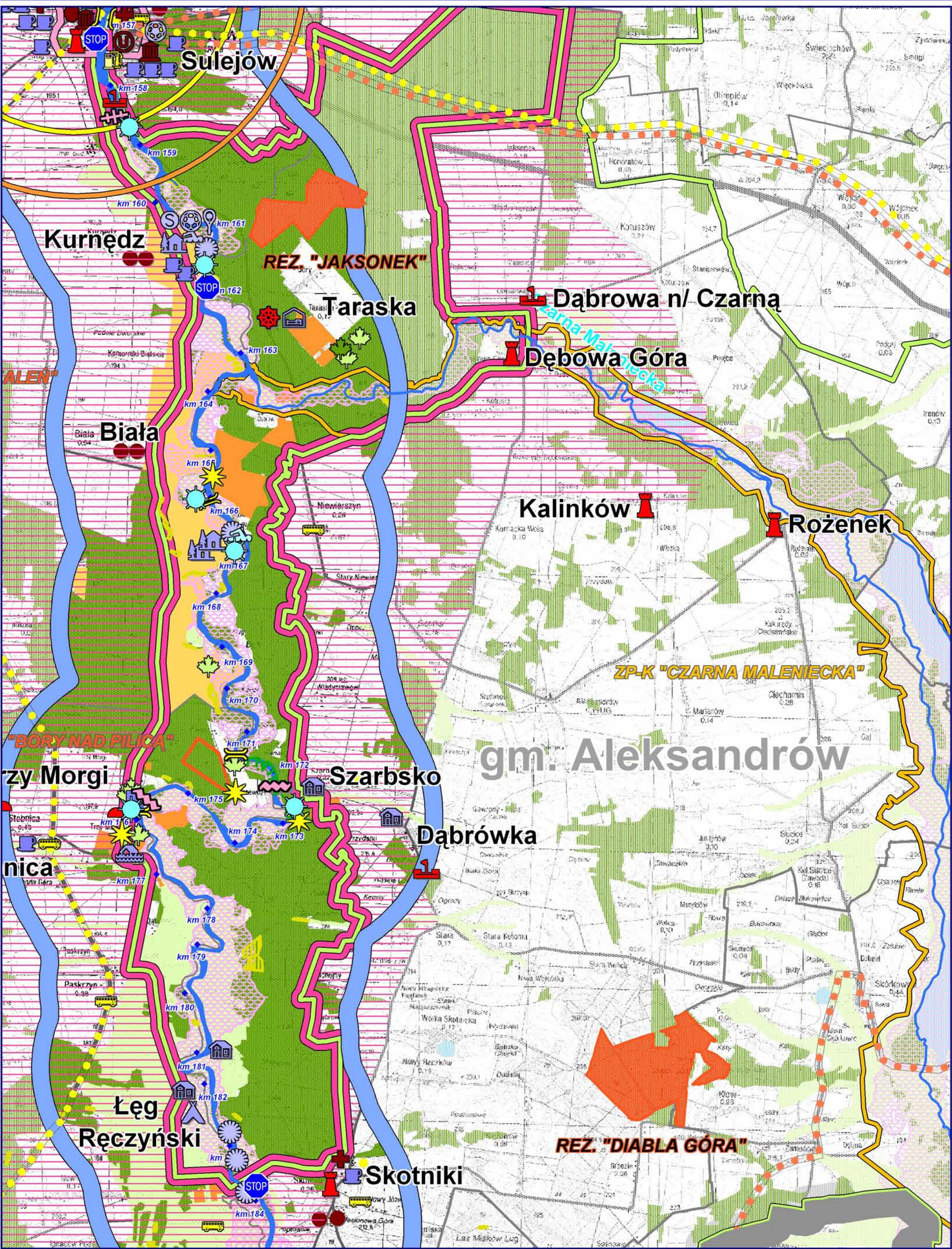
www.wikipedia.org

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Aleksandrów

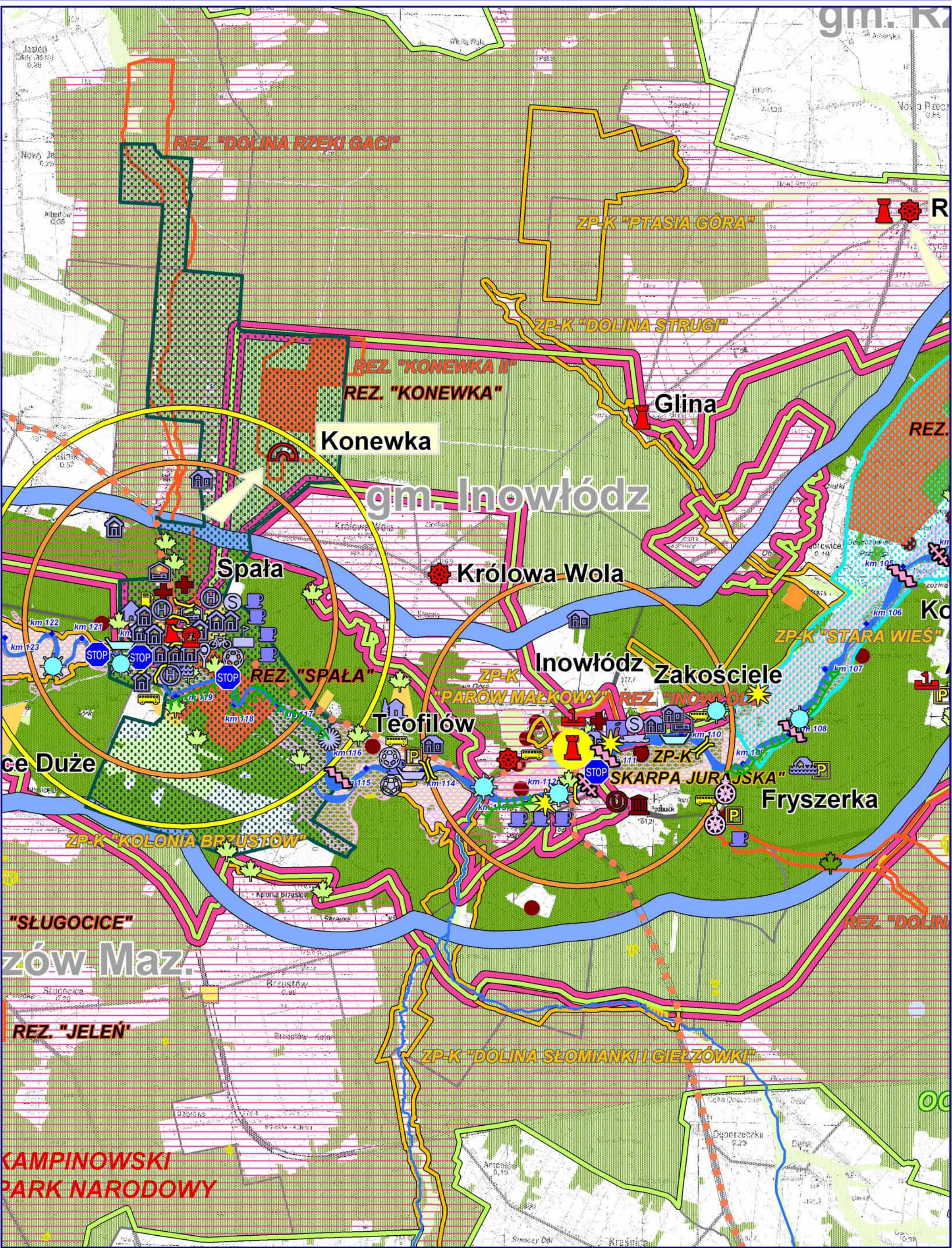

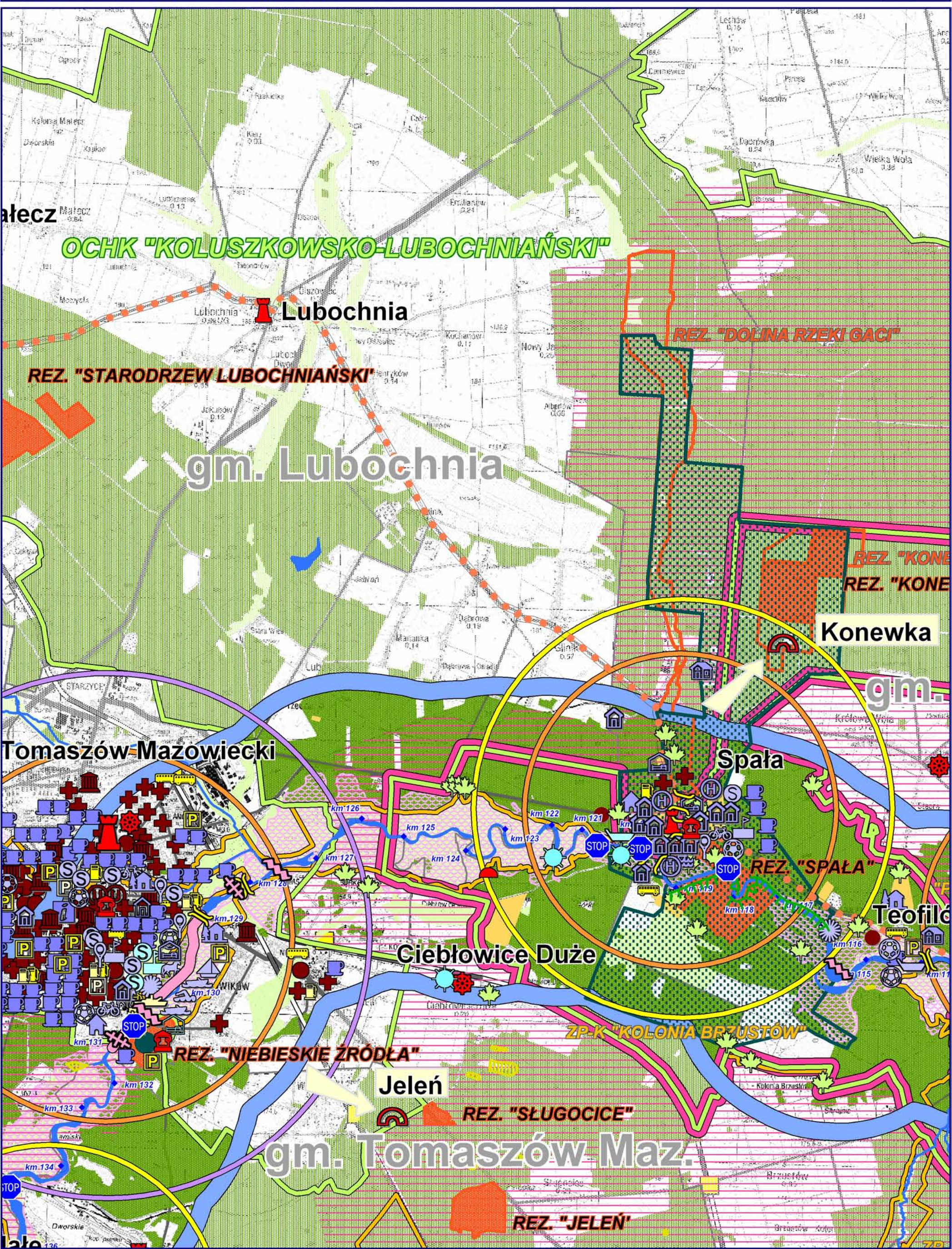

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Inowłódz

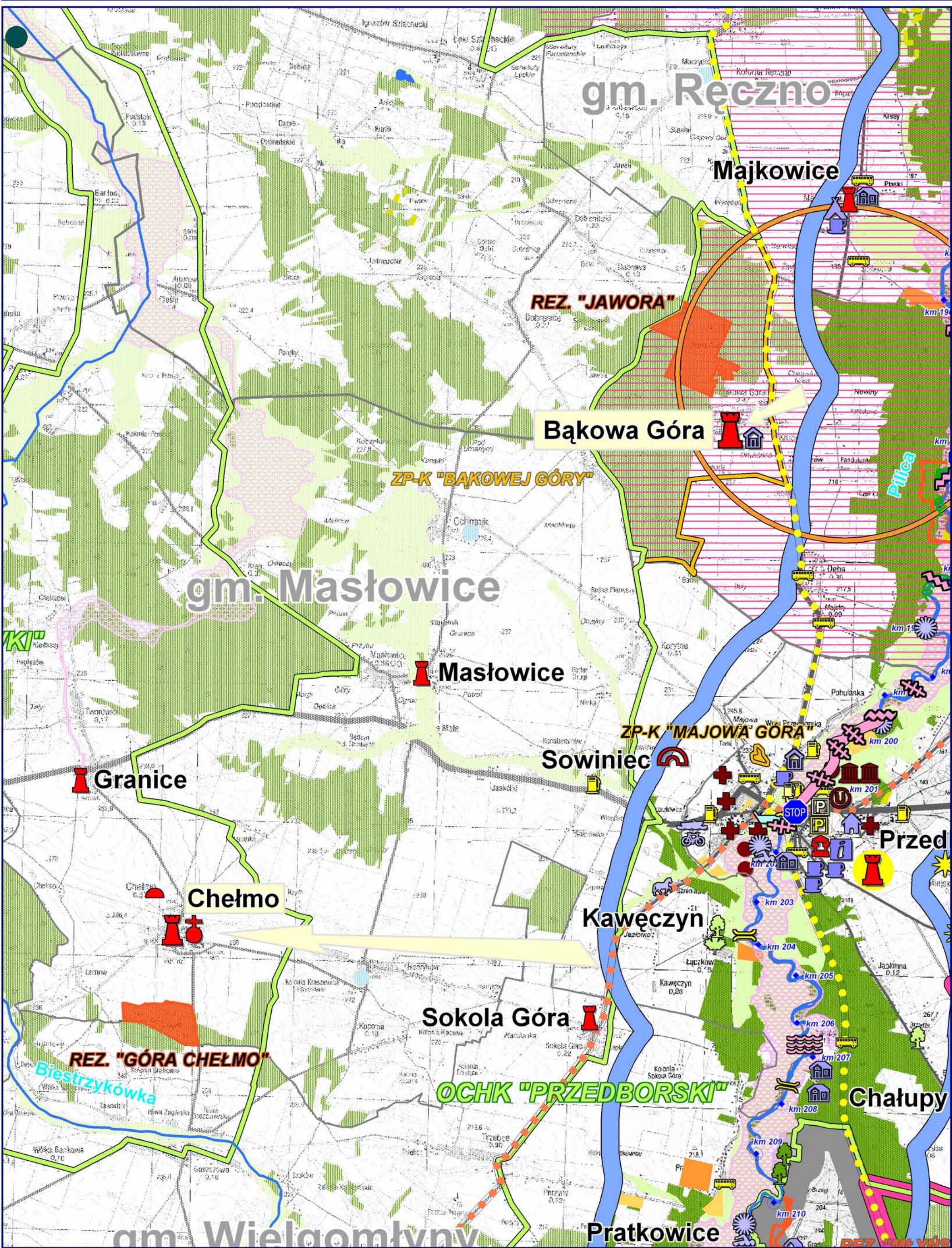

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Masłowice

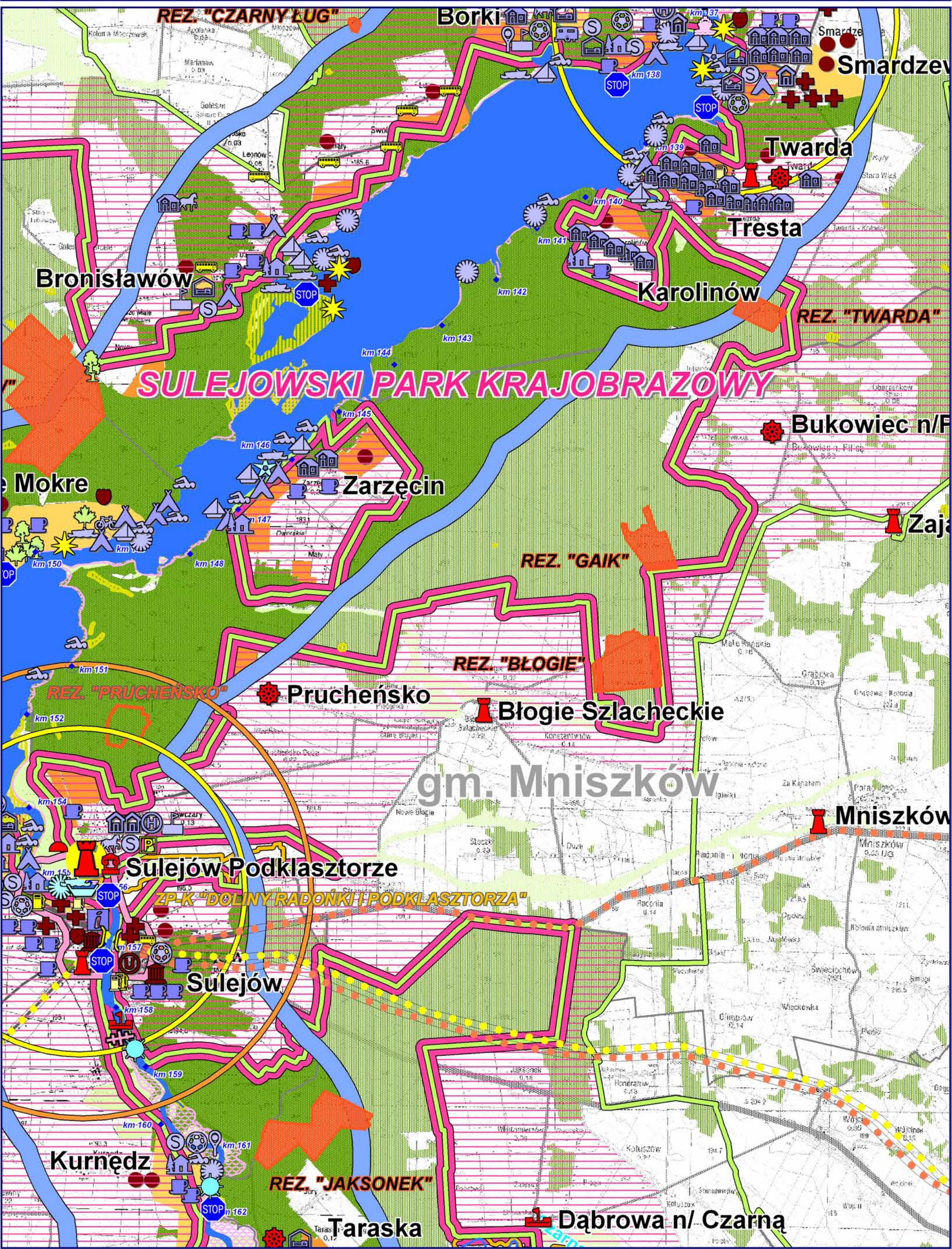

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Mniszków

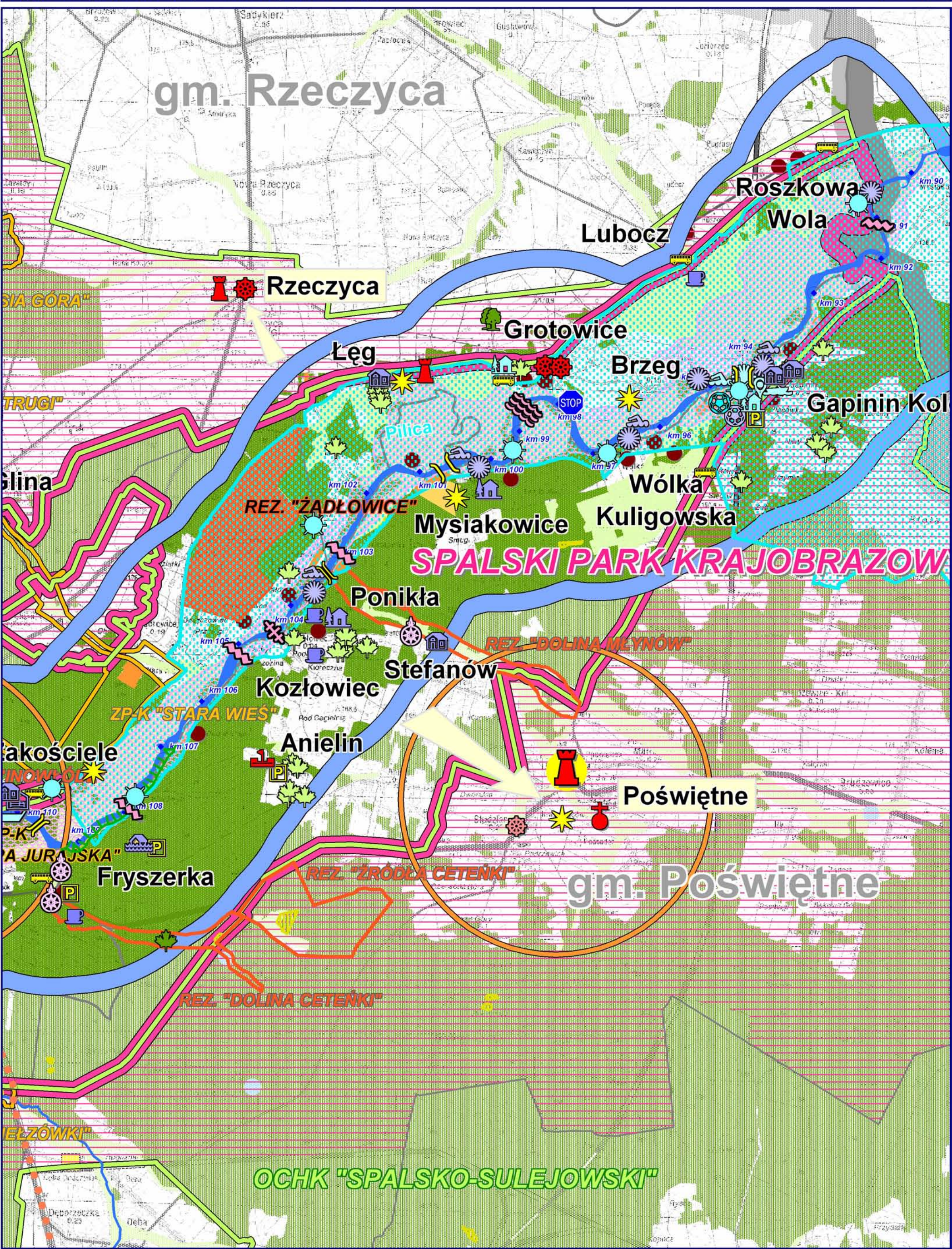

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Poświętne

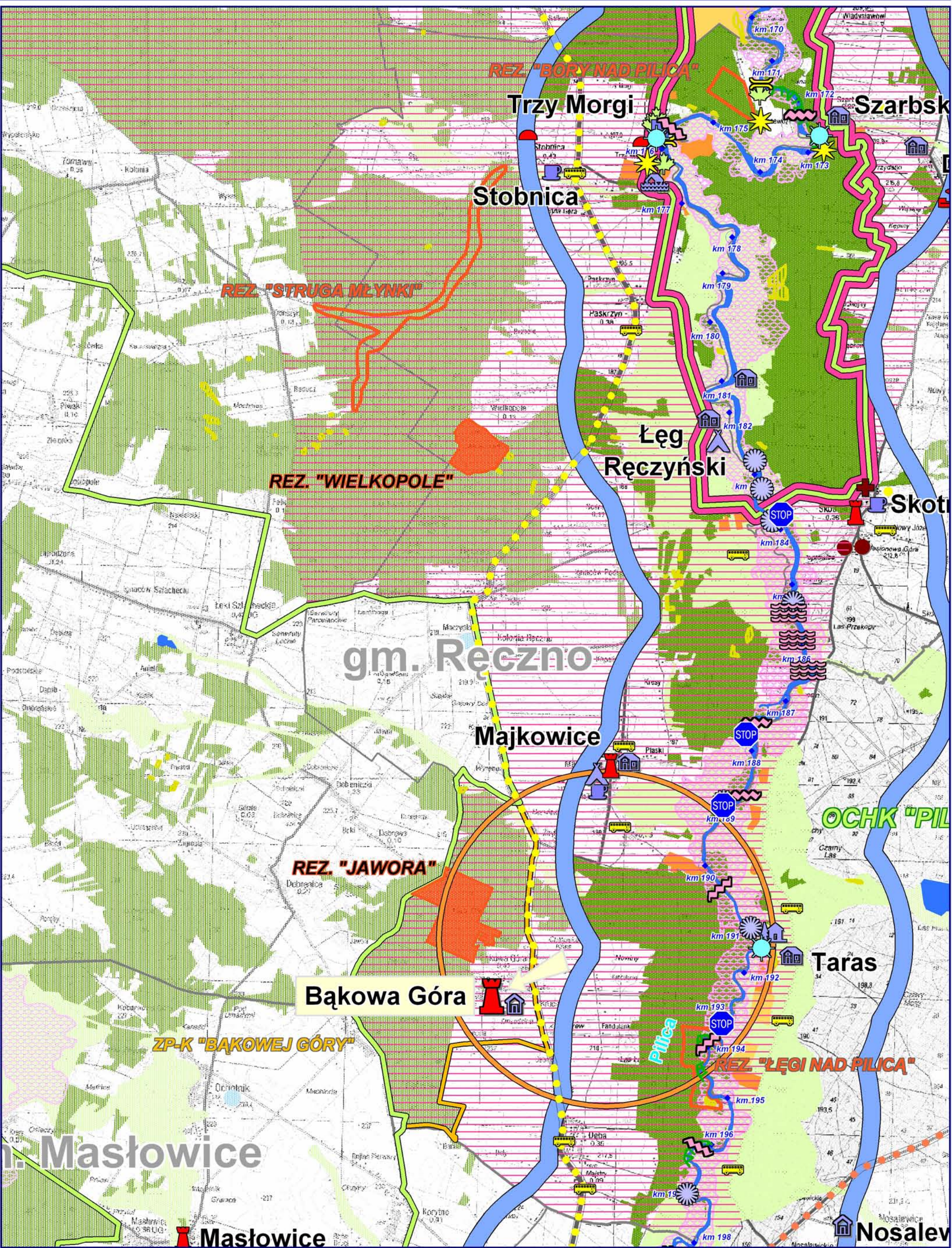

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Ręczno

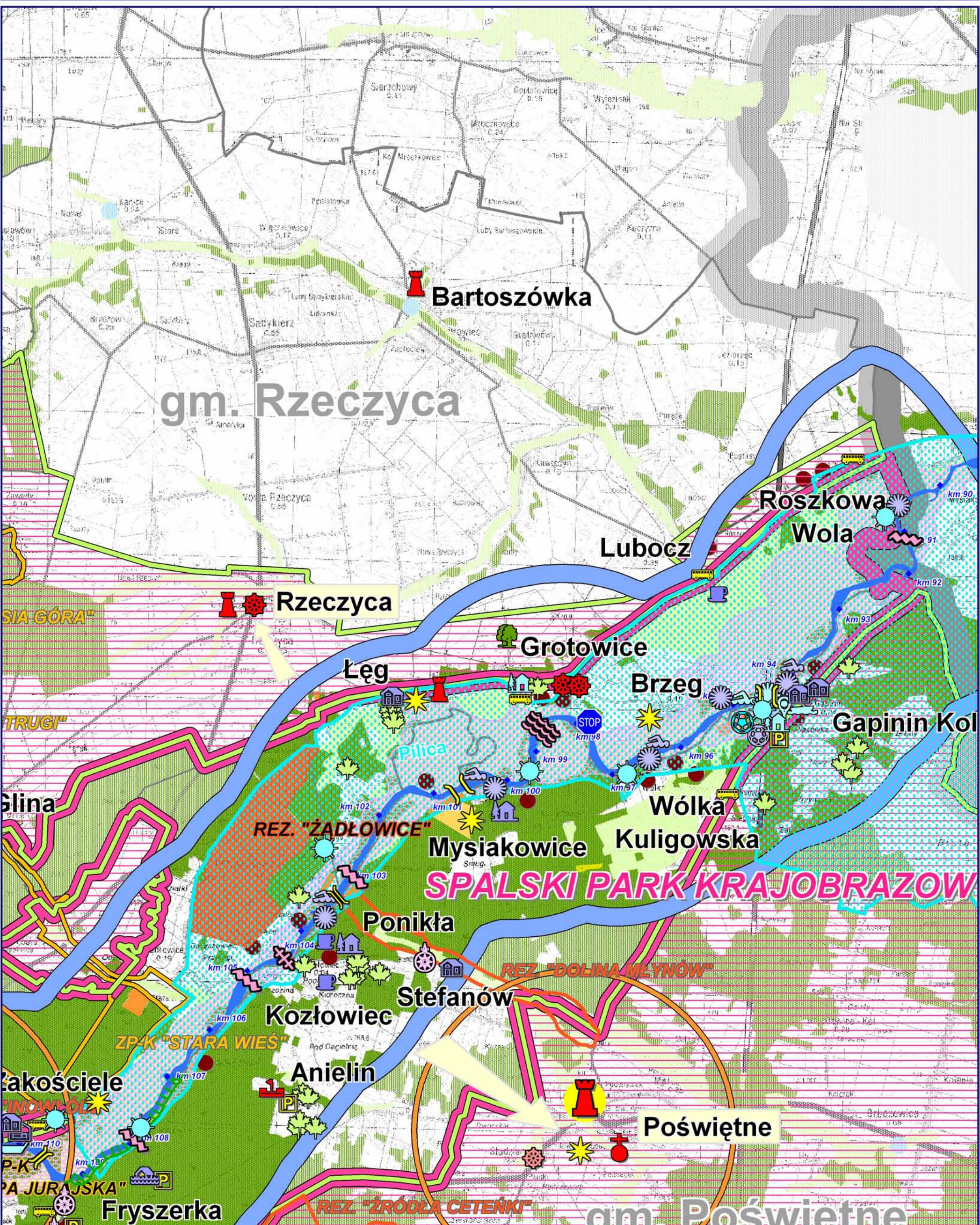

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Rzeszyca

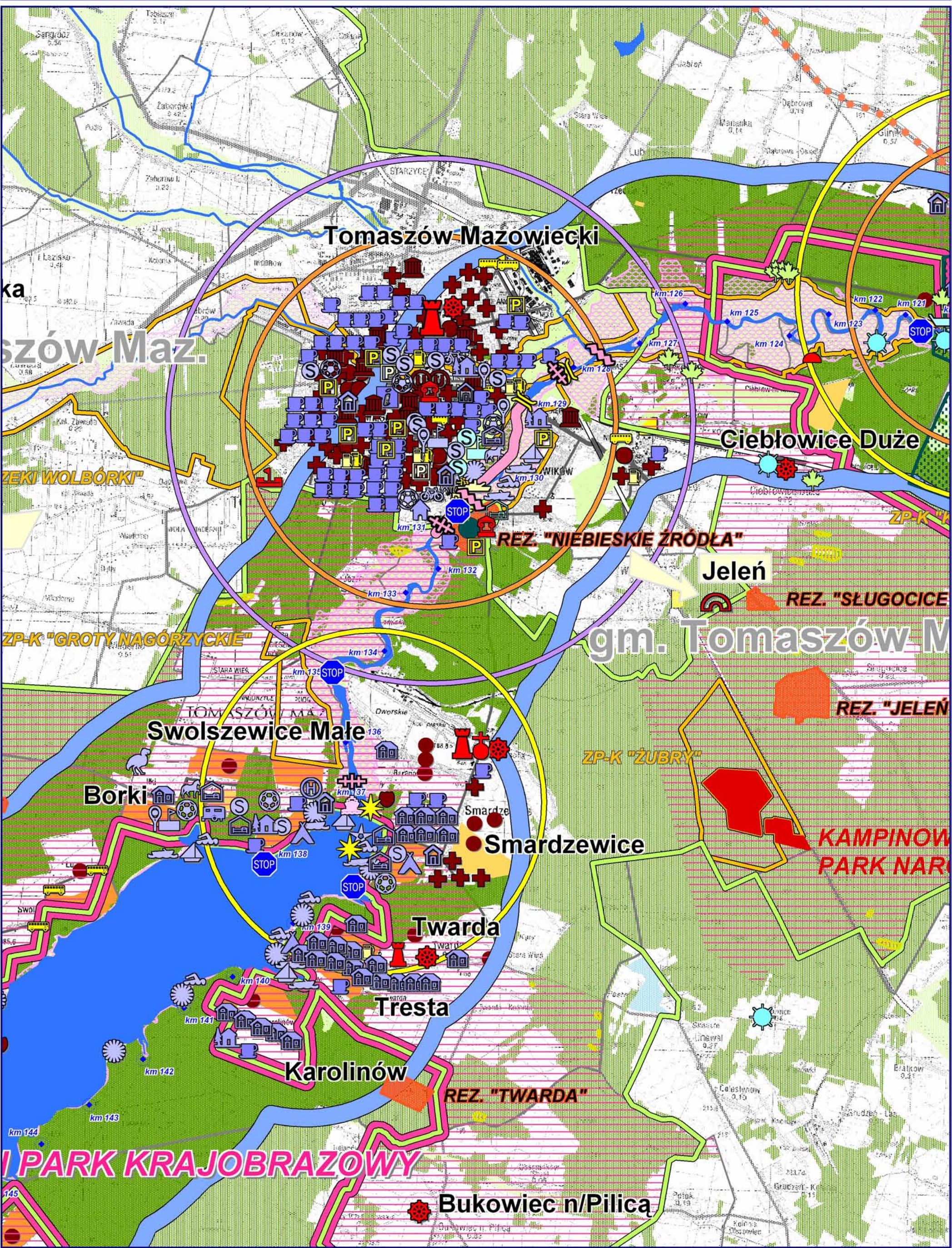

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Tomaszów Mazowiecki

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Wielgomłyny

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Wolbórz

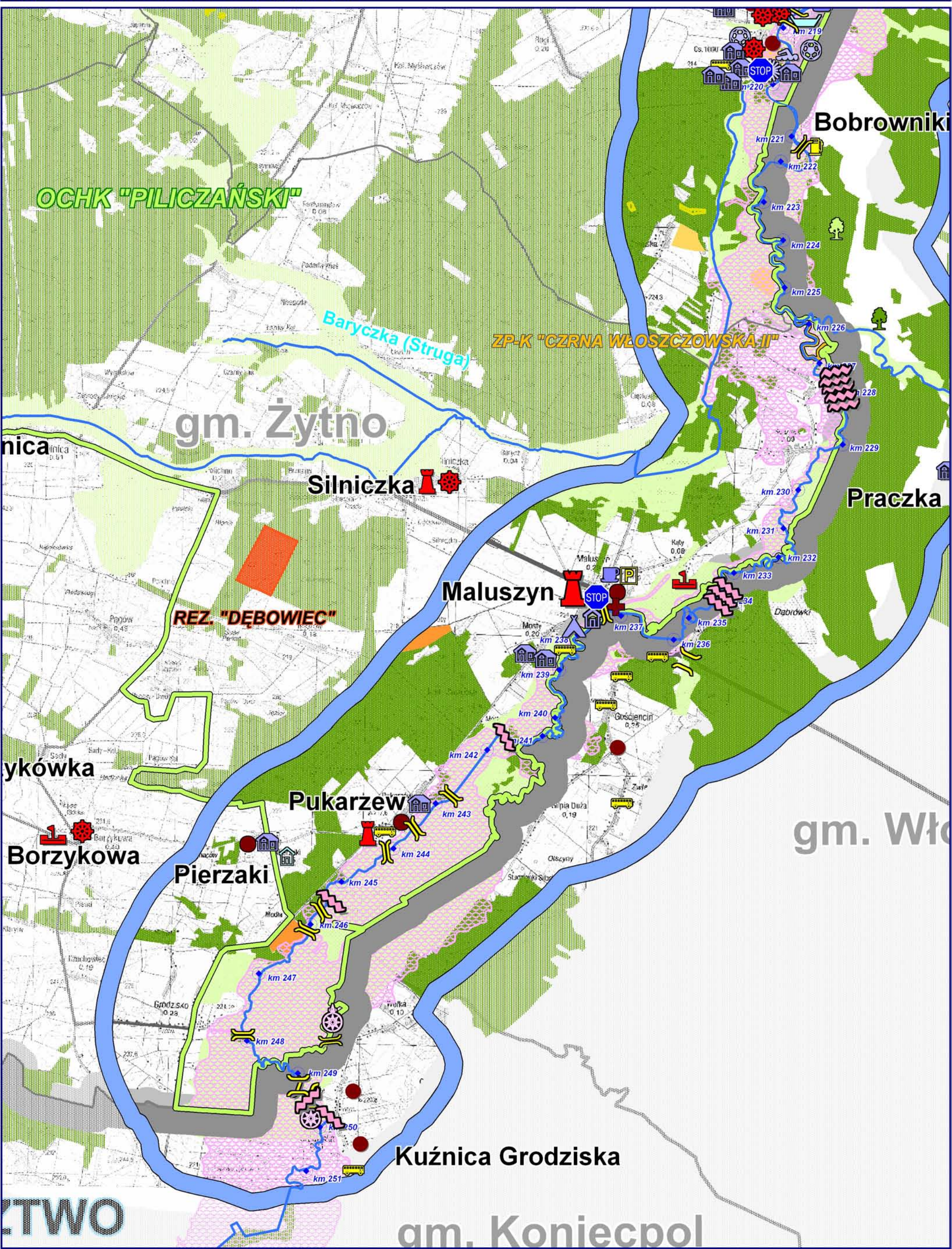

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - gmina Żytno

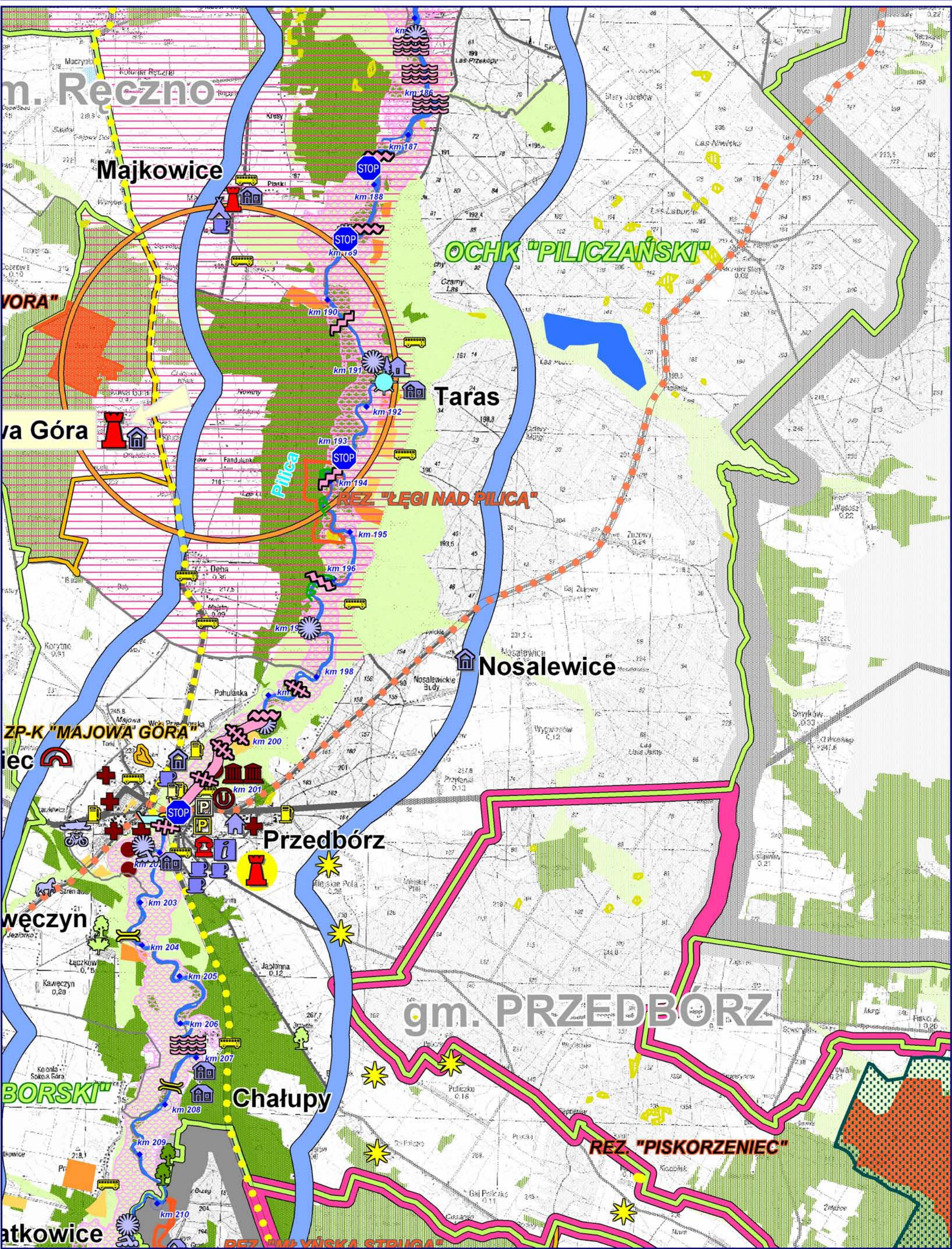

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - miasto i gmina Przedbórz

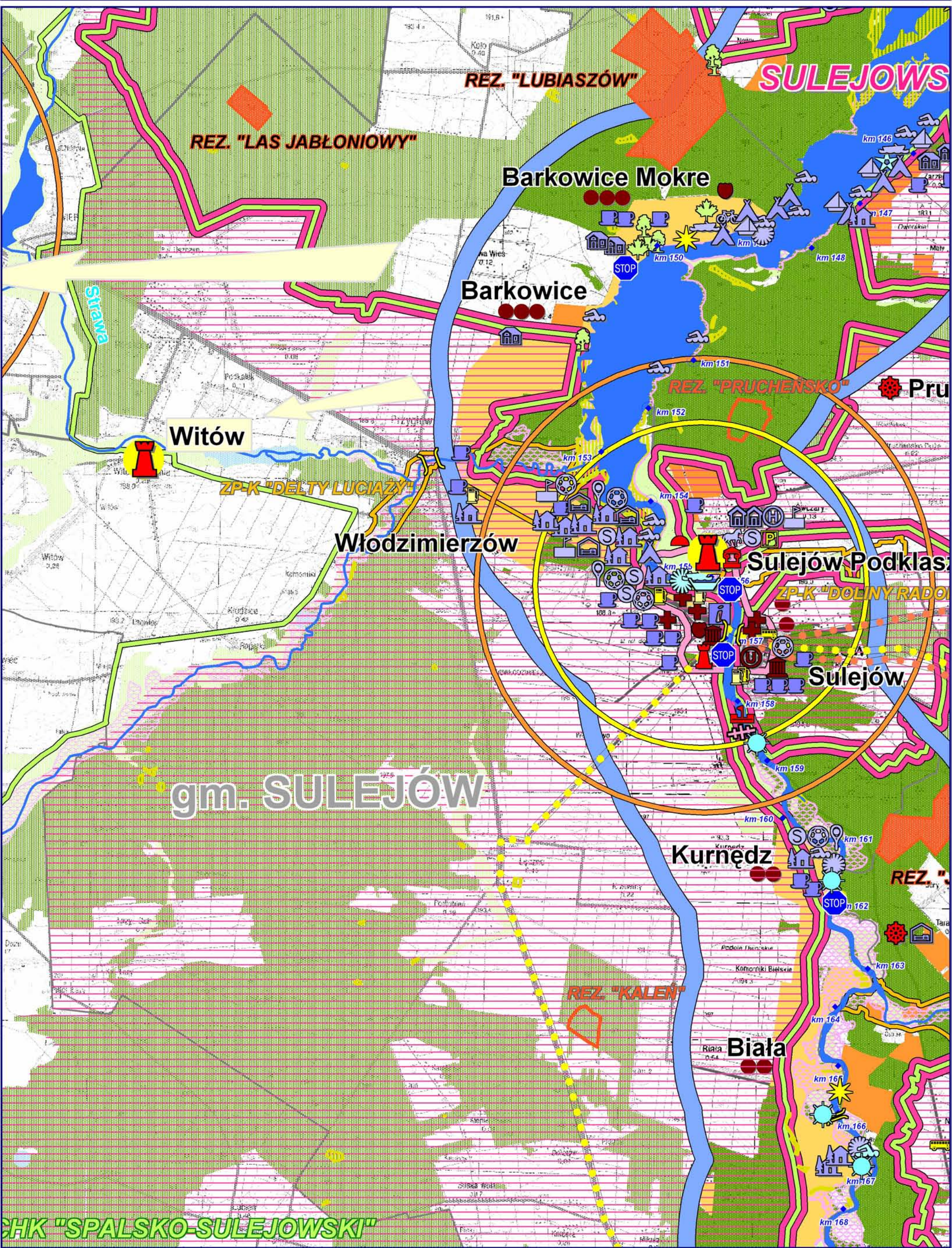

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - miasto i gmina Sulejów

KONCEPCJA FUNKCJONALNO - PRZESTRZENNA SZLAKU WODNEGO PILICY

Wyrys z mapy podstawowej 1 : 50 000 - miasto Tomaszów Mazowiecki

